EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Între piesele marelui scriitor german B. Brecht și aceste cîteva lucrări în proză reunite sub titlul *Povestiri din Calendar* înrudirile sînt izbitoare. Alegînd genul istorioarei folosită ca o pildă morală, Brecht vădește aceeași preocupare ce revine ca o obsesie: adevărul este suveran și nimic nu poate stăvili efortul rațiunii de a-l atinge și de a-l dezvălui.

Cu mijloace simple, ca în vechile povestiri din calendar, Brecht schițează figuri și întîmplări, cu un tîlc adînc și largă accesibilitate.

Scrise cu un an înainte de venirea la putere a lui Hitler în Germania și de exilul lui Brecht, povestirile îmbină înțelepciunea și integritatea morală cu descoperirea și veștejirea cruzimii și a prostiei agresive, totul agrementat de un nedezmințit simț al umorului.

Lei 3

15

1967

BERTOLT BRECHT • POVESTIRI DIN CALENDAR

CM

BERTOLT BRECHT

POVESTIRI DIN CALENDAR





COLECȚIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei de *H. Mavrodin*

BERTOLT BRECHT
Din
Kalender geschichten
Aufbau-Verlag, Berlin 1955

Bertolt Brecht

Povestiri din Calendar

Traducere și prefață de
S. Damian

Editura pentru Literatură Universală

București — 1967

Redactor responsabil : LINICA MOSCOVICI
Tehnoredactor : AUREL BUCUR

Dat la cules 26.10.1966. Bun de tipar 27.01.1967. Apărut 1967. Tiraj 23.140 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m², Format 700×920/32. Coli ed. 5,15. Coli tipar 4,75. A. nr. 11.190. C.Z. pentru bibliotecile mari 83. C.Z. pentru bibliotecile mici 83—32=R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918“,
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 4029.

CERCUL DE CRETĂ

Adesea, cine pronunţă numele lui Brecht subînţelege fronda, tenacitatea polemică, violenţa în negare. De ce ? Faţă de normele tradiţionale ale reprezentării scenice, Brecht e indiscutabil un iconoclast. Nimeni, însă, nu mai poate tăgădui azi şi celălalt aspect : pe Brecht constructorul unui univers dramaturgic, pe autorul piesei *Mutter Courage*, care a inaugurat una din direcţiile principale ale teatrului contemporan.

Originalitatea lui Brecht e înălţată de comentatori la rangul de „sistem“. „Sistemul“ brechtian poate fi echivalat cu : a) voinţa de a expune, prin mijloacele literaturii, un adevăr al istoriei sau chiar al economiei politice ; b) aspiraţia de a conferi artei un rol de propagandă, un caracter superior didactic ; c) preferinţa pentru ţinuta demonstrativă a argumentaţiei, concepută ca o înfruntare de teze, urmărită pînă la epuizare, splendidă ilustrare a dialecticii ideilor ; d) ducerea pînă la ultimele consecinţe a devizei lui Goethe : „Îndepărtaţi magia din calea mea“, prin filtrarea pasiunilor, prin autocomentariul lucid, rece, măsurat, prin efectul de distanţare (Brecht vorbea de era „ştiinţei“ în artă). Toate acestea înseamnă „dedramatizarea“ teatrului, identificat nu arareori cu o succesiune epică sau cu un montaj cinematografic de actualităţi. Un Brecht nu poate fi însă rezumat în cîteva formule.

Ceea ce s-a scris despre Brecht — dramaturgul (monografia lui Romul Munteanu, studiile publicate în presa noastră de specialitate, în introducerea volumului de teatru), ne scutește acum de minuțioase analize. Nu dorim decît să subliniem că întreaga operă ne apare ca un elogiu închinat rațiunii, capacității omului de a risipi cețurile, de a smulge măștile, de a izgoni confuzia.

Direct, fără sfială, fără false precauțiuni, cu o simplitate populară a limbajului, Brecht voia să arate cum piere inevitabil ordinea burgheză și cum obține proletariatul victoria. Ca nimeni altul el a fost preocupat de efectele determinismului social, de modificările suferite de personalitatea umană în funcție de împrejurări concret-istorice. Pasiunea lui era de a înlătura prin jocul scînteietor al gîndirii toate fetișurile, scoțînd la iveală resortul hotărîtor politico-economic. Ce trebuie să fie „teatrul epic“? O confirmare a concepției materialiste asupra istoriei.

Pentru ca nimic să nu stînjenească înțelegerea spectatorului, acesta va fi păzit de fascinațiile amăgitoare, constrîns să rămînă lucid, obiectiv. Numai astfel se putea produce înrîurirea binefăcătoare a teatrului văzut ca un proces de instruire și inițiere. O înțelegere unilaterală, extremistă a opiniilor lui Brecht este o sursă de erori fatale. Nimic din esența răscolitoare, tragică a artei nu se pierde. Nu sentimentul este alungat, cum cred criticii care îl acuză de ariditate. Dispare doar patetismul strident. Adevărurile, legile înving la Brecht cu gravitatea marilor emoții. Comparat cu Shaw, alt creator de replici sclipitoare și pasionat de dueluri verbale, cel care a scris *Teroarea și mizeriile celui de al III-lea Reich* nu cultivă paradoxul, nu se prea amuză, păstrează o sobrietate funciară.

Cînd s-a observat că teatrul lui Brecht contravine teoriilor codificate, el a fost o țintă a atacurilor sceptice. Reprezen-

tațiile au provocat stupoare, derută. Apoi, foarte repede, au cucerit irevocabil toate scenele lumii și Brecht a devenit un punct de reper, un început de epocă și un nou capitol în estetica teatrului.

Între piese și aceste cîteva lucrări în proză reunite sub formula *Povestirilor din Calendar*, înrudirile sînt izbitoare. Alegînd modalitatea istorioarei, utilizată ca o pildă morală, Brecht vădește aceleași preocupări-obsesii. Adevărul este suveran și efortul rațiunii de a-l atinge și de a-l dezvălui nu poate fi stăvilit. De altminteri scriitorul e cunoscut ca un adversar neînduplecat al formelor de mistificare: conformism, fanatism, ipocrizie. E evidentă predilecția *Povestirilor din Calendar* pentru temele justițiare (în teatru: *Cercul de cretă caucazian*, *Galileo Galilei*, *Procesul lui Lucullus*). Ea nu provine dintr-o conștiință a culpabilității, ca la alți scriitori germani, ci dintr-o nevoie de echitate, de fixare exactă a răspunderilor, de împărțire a sancțiunii și a răsplății.

Unul dintre eroii reprezentativi, judecătorul Ignaz Dollinger din Augsburg — „acest gunoier latin“ cum îl denumește principele elector al Bavariei, remarcînd erudiția, dar și limbajul său direct, brutal — nu acceptă nici un compromis, se socoate mandatar al dreptății. *(Cercul de cretă de la Augsburg)*. La aceeași probă decisivă va fi supusă ulterior dragostea de mamă și în piesa ajunsă celebră. Scriitorul nu consideră niciodată epuizată tratarea unei teme, și astfel se explică numeroasele corijări, adăugiri, supraargumentări. Chiar paternitatea temei nu prezintă pentru el o însemnătate capitală, Brecht își extrage subiectele de oriunde și își permite să le modifice conform cu viziunea lui polemică. Verificarea sentimentului matern revine și în povestirea *Cei doi fii*. În luptă cu vocea instinctului se impune atotbiruitoare noblețea sufletească. O mamă se apropie de un tînăr străin, îl privește ca pe fiul ei, iar pe cel adevărat, o brută nazistă, îl împiedică

să mai comită crime. Pentru Brecht, aşadar, relaţiile umane desferecate de tradiţii oarbe, de simţul de proprietate se subordonează unei morale exemplare.

A te afla în serviciul adevărului înseamnă a adopta o etică a austerităţii şi a intransigenţei. Brecht năzuie să stabilească un cod de comportare, norme pe care slujitorul adevărului e obligat să le respecte. El va refuza orice tiranie, deci şi tirania dogmelor care au încercat să-l oprească pe filozoful Bacon să-şi pună în aplicare ideile *(Experienţa)*. Se va purta cu o extremă scrupulozitate : Giordano Bruno tîrît prin închisori n-are linişte pînă nu ştie că o manta luată pe datorie i-a fost înapoiată croitorului *(Mantaua ereticului)*. Nu se va complace într-o glorie mincinoasă şi chiar cu riscul umilinţei va mărturisi cum s-au petrecut în realitate lucrurile *(Socrate rănit)*.

Un cuceritor portret de misionar al adevărului se încheagă din *Povestiri despre domnul Keuner*. Formele de prezentare sînt de astă dată ultralaconice, miniaturale. Şi aici recunoaştem gustul pentru istorioarele orientale cu tîlc, pentru parabolă şi apolog, izvoare ale atîtor piese renumite. Peripeţiile domnului Keuner sînt elaborate tot ca nişte pilde, au un miez aforistic, definesc, dincolo de excentricitatea unor situaţii, atitudini contemporane pe plan etic, spiritual. Autorul îşi exprimă părerile în probleme de filozofie şi politică, de artă şi religie, de conduită practică în viaţa de toate zilele.

Scrise cu un an înainte de venirea la putere a lui Hitler în Germania şi de exilul lui Brecht, cugetările capătă o aură profetică. În logica strînsă, dezarmantă, cu care acest *alter-ego* al scriitorului spulberă sofismele cruzimii şi prostiei agresive, se află cuprins un leac profilactic de care nu s-a ţinut seama. Antifascist, Brecht a reprezentat alături de Thomas Mann şi alţii solidaritatea intelectualităţii umaniste germane.

Nu glaciale înfruntări, nu mişcarea unor personaje fantomatice sînt implicate aşadar în literatura lui Brecht. Şi *Povestirile din Calendar* dovedesc că el a lărgit sfera cunoaşterii, că poate fi afiliat scriitorilor-exploratori din secolul XX, care au sondat adîncimile sufletului uman. Mulţi admiratori şi adepţi se arată seduşi de ştiinţa revelaţiilor psihologice.

Un tînăr regizor francez, René Allio, a ales pentru ecranizare povestirea *O bătrînică nedemnă*. Întrebat asupra mobilurilor opţiunii (Interviu cu René Allio în *Image et son*, nr. 185/1965), acesta a explicat că l-a impresionat caracterul radical al schimbării petrecute în viaţa eroinei. Dialectica lui Brecht în reflectarea impulsului social-economic şi a posibilităţilor de evitare a lui (momentul de salt calitativ) — i s-a părut magistrală. Regizorul a declarat că se consideră definitiv inclus printre brechtieni. În viziunea lui, teatrul lui Brecht este rezultatul unei îndelungi elaborări, o sinteză a formelor de dramaturgie de la Extremul Orient pînă la Shakespeare, de la teatrul romantic german pînă la music-hall. Dacă Brecht este un mare om de teatru el este totodată un mare poet, iar piesele lui nu sînt numai sărbători ale inteligenţei, ci şi rezervoare de emoţie şi de elanuri spontane. Şi pentru René Allio „didacticismul" nu presupune înăbuşirea vibraţiilor sufleteşti. Tocmai Brecht este creatorul unei arte care tulbură, avînd capacitatea de a influenţa nemijlocit marele public. Cum filmul respectă logica suplă a argumentaţiei, dar şi intuiţia brechtiană a discontinuităţilor psihologice, el s-a bucurat de un redutabil succes la festivaluri internaţionale prestigioase.

Într-o antologie a umorului din secolul XX, Brecht rămîne un exponent de seamă. Ca teoretician, el a pledat în favoarea comicului. Comicul — spune el — „impune distanţa, deci înţelegerea. Ironia permite dezvăluirea lucrurilor şi, drept

urmare, stăpînirea lor. „Răspunsurile domnului Keuner, ca formulă chimică, îmbină înţelepciunea şi integritatea morală cu simţul nedezminţit al umorului. Micile aventuri rezervă întotdeauna o surpriză comică, procedeu favorit al lui Brecht de a incita adevărul să se descopere. Într-o epocă în care tentaţiile absurdului, ale gratuitului, ale cochetăriilor formale erau copleşitoare, autorul *Povestirilor din Calendar* n-a părăsit terenul vieţii reale, s-a bucurat de victoriile raţiunii asupra bunului plac şi asupra mărginirii.

Niciodată Brecht n-a ezitat să se pronunţe deschis, să-şi expună convingerile. „Contrar prejudecăţilor puriştilor care se tem de profeţii şi predici, ideologia mărturisită şi exemplificată cu atîta candoare e de un farmec artistic nebănuit", scrie G. Călinescu despre Brecht (*Cronica Optimistului* — Contemporanul nr. 41/1958).

Cu o naivitate pe care am putea-o numi genială, el a străbătut o cale ce nu părea prielnică literaturii şi după ce a înaintat senin şi impasibil s-a putut observa că nici o clipă de fapt literatura nu l-a părăsit. La o imaginară probă a cercului de cretă, literatura îl recunoaşte ca pe fiul ei veritabil.

S. DAMIAN

CERCUL DE CRETĂ DE LA AUGSBURG

Pe vremea Războiului de treizeci de ani, un protestant din Elveţia, pe nume Zingli, poseda în oraşul liber Augsburg pe Lech o mare tăbăcărie şi făcea negoţ cu pielării. Era căsătorit cu o augsburgheză şi avea un copil cu ea. Cînd catolicii înaintară spre oraş, prietenii îl sfătuiră să fugă imediat, dar, fie că se gîndea la mica lui familie, fie că nu voia să-şi părăsească tăbăcăria, fapt e că nu s-a putut hotărî să plece din vreme.

Atunci cînd trupele imperiale dădură asaltul, el tot mai era în oraş, iar seara, cînd începu jaful, se ascunse în curte, într-o groapă unde se păstrau vopselele. Soţia urma să plece cu copilul într-o suburbie, la nişte rude ; zăbovind însă prea mult cu împachetatul lucrurilor, rochiilor, bijuteriilor, aşternutului, zări deodată de la fereastra primului etaj un pîlc de soldaţi imperiali năvălind în curte. Înspăimîntată la culme, lăsă totul baltă şi fugi afară printr-o ieşire dosnică.

Şi copilul rămase în casă. Stătea în leagănul său din ceardac şi se juca nepăsător cu o minge de lemn, atîrnată de tavan cu o sfoară.

În casă se mai afla doar o tînără servitoare. Trebăluia în bucătărie la vasele ei de aramă, cînd auzi gălăgie pe uliţă. Se repezi la fereastră şi văzu cum de la primul etaj al casei de peste drum soldaţii aruncau în stradă tot felul de lucruri prădate. Alergă în ceardac şi tocmai voia să ia copilul din leagăn, cînd auzi zgomotul unor lovituri puternice în uşa de stejar de la intrare. Cuprinsă de panică, urcă treptele în goană.

Ceardacul se umplu de soldaţi beţi, care făcură totul bucăţi. Ştiau că se află în casa unui protestant. Deşi scotociră şi jefuiră pretutindeni, ca prin minune, Ana, servitoarea, rămase nedescoperită. Banda de soldaţi se risipi, şi Ana, strecurîndu-se afară din dulapul unde se ascunsese, găsi în ceardac copilul nevătămat. Îl luă iute în braţe şi se furişă cu el afară în curte. Între timp se lăsase noaptea, dar văpăile roşii ale unei case ce ardea în apropiere luminau curtea şi, îngrozită, Ana zări cadavrul ciopîrţit al stăpînului. Soldaţii îl scoseseră din groapă şi-l omorîseră.

Abia atunci fata îşi dădu seama de primejdia ce o pîndeşte dacă ar fi prinsă, pe stradă, cu copilul unui protestant. Cu inima grea, îl aşeză la loc în leagăn, îi dădu puţin lapte să bea, îl legănă să

adoarmă, apoi o porni spre cartierul unde locuia sora ei măritată. Către orele zece noaptea, Ana, însoţită de bărbatul surorii sale, îşi croi drum prin îmbulzeala soldaţilor ce-şi sărbătoreau izbînda, s-o caute în suburbie pe doamna Zingli, mama copilului. Bătură la uşa unei case impunătoare şi, abia după mult timp, uşa se întredeschise. Un bătrîn mărunţel, unchiul doamnei Zingli, scoase capul afară. Ana îi relată gîfîind că domnul Zingli e mort, dar copilul se află nevătămat în casă. Bătrînul o privi rece, cu ochii lui de peşte, şi spuse că nepoata sa nu mai e acolo, iar el nu vrea să aibă nimic de-a face cu bastardul de protestant. Şi cu aceasta, închise uşa. La plecare, cumnatul Anei observă mişcîndu-se o perdea la una din ferestre, ceea ce-l făcu să creadă că doamna Zingli era acolo. După cît se părea, nu-i era ruşine să-şi renege copilul.

Un timp, Ana şi cumnatul merseră tăcuţi unul lîngă altul. Apoi ea spuse că ar vrea să se întoarcă la tăbăcărie să ia copilul. Cumnatul, om aşezat şi cumsecade, o ascultă speriat şi căută să-i scoată din cap această idee primejdioasă. Ce are ea cu oamenii ăştia ? Nici măcar nu se purtaseră frumos cu dînsa.

Ana îl ascultă în tăcere şi îi promise că nu va face nimic necugetat. Voia totuşi să dea o raită pe la tăbăcărie, să vadă dacă nu cumva copilul are nevoie de ceva. Şi voia să se ducă singură.

Izbuti să-şi impună voinţa. În mijlocul tindei pustiite copilul stătea liniştit în leagăn şi dormea. Ostenită, Ana se aşeză lîngă el şi-l privi. Nu îndrăzni să aprindă o lumină, dar casa din apropiere tot mai ardea, şi la lumina aceea copilul se vedea foarte bine. Avea o aluniţă cît un bob pe gîtul său mic.

Slujnica, după ce se uită un timp, poate o oră, cum respiră copilul şi cum îşi suge pumnişorul, îşi dădu seama că a stat prea mult şi a văzut prea mult ca să mai poată pleca fără copil. Se ridică greoi şi, cu mişcări domoale, îl înveli în cuvertură, îl luă în braţe şi ieşi din curte, privind sperioasă în jur, ca un om cu conştiinţa încărcată, ca o hoaţă.

După ce se sfătui îndelung cu sora şi cumnatul, duse copilul, două săptămîni mai tîrziu, la ţară, în satul Grossaitingen, unde fratele ei mai mare era plugar. Gospodăria aparţinea soţiei, el intrase acolo doar prin căsătorie. Rămăsese hotărît să nu-i spună decît, poate, fratelui cine era copilul, deoarece n-o văzuseră niciodată pe tînăra ţărancă şi nu ştiau cum îl va primi pe micul şi atît de primejdiosul musafir.

Ana ajunse în sat spre amiază. Fratele, soţia şi slugile tocmai erau la masă. N-a fost rău primită, dar o privire aruncată noii sale cumnate o făcu să spună că micuţul e al ei. Abia după ce povesti că bărbatul său este în slujbă la o moară dintr-un sat îndepărtat şi peste cîteva săptămîni o aşteaptă cu

copilul acolo, ţăranca se învioră, iar copilul fu admirat cum se cuvine.

După-amiază Ana îşi însoţi fratele în pădurice să strîngă lemne. Se aşezară pe un trunchi de copac şi fata îi mărturisi tot adevărul. Observă că nu prea îi venea la îndemînă. Poziţia lui în gospodărie nu era încă trainică, aşa că o lăudă pe Ana că a ştiut să-şi păstreze taina faţă de nevastă-sa. Era limpede că nu-şi credea tînăra nevastă în stare de o purtare prea mărinimoasă faţă de copilul unui protestant. Stărui deci să nu dezvăluie adevărul.

Prea mult timp însă acest lucru nu era posibil.

Ana dădea ajutor la cules şi totodată îşi îngrijea copilul, fugind mereu de la ogor acasă, cînd ceilalţi se odihneau. Micuţul se dezvoltă şi chiar se îngrăşă, rîdea de cîte ori o vedea pe Ana şi încerca voiniceşte să-şi ridice capul. Apoi a venit iarna şi cumnata începu să întrebe de bărbatul Anei.

N-avea nimic împotrivă ca Ana să rămînă în gospodărie, putea să se facă folositoare. Rău era însă că vecinii se mirau de ce tatăl băiatului nu vine niciodată să-l vadă. Dacă n-o să poată prezenta pe cineva drept tatăl copilului, gospodăria va intra curînd în gura lumii.

Într-o duminică dimineaţă, ţăranul înhămă caii şi ceru Anei, cu glas tare, să vină cu el să aducă un viţel din satul vecin. Pe drumul plin de hîrtoape, o înştiinţă că a căutat şi i-a găsit un bărbat. Era un

ţăran sărac, bolnav pe moarte ; cînd cei doi intrară în bordeiul lui scund, cu greu îşi putu sălta capul de pe cearşaful murdar.

Era gata s-o ia în căsătorie pe Ana. La căpătîi stătea mamă-sa, o bătrînă cu pielea gălbejită. Pentru binele ce-l făcea Anei, va primi şi ea o răsplată.

În zece minute tîrgul era încheiat, iar Ana şi fratele ei puteau să-şi vadă de drum şi să cumpere viţelul. La sfîrşitul aceleiaşi săptămîni avu loc cununia. În timp ce preotul mormăia formula de cununie, bolnavul nu-şi îndreptă nici măcar o singură dată privirea sticloasă spre Ana. Fratele ei era sigur că peste cîteva zile vor primi actul de deces. Şi atunci puteau spune că bărbatul Anei, tatăl copilului, murise în drum spre ea, undeva într-un sat de lîngă Augsburg, şi nimeni n-avea să se mire că văduva rămîne în casa fratelui ei.

Ana se întoarse veselă de la ciudata ei nuntă fără clopote şi fanfară, fără druşte şi musafiri. În loc de ospăţ de nuntă mîncă în cămară o bucată de pîine şi o felie de slănină, şi se duse împreună cu fratele la lada unde se afla copilul, care acum avea un nume. Îi aşeză mai bine cearceaful şi se uită rîzînd la fratele său.

Actul de deces se lăsă, ce-i drept, aşteptat.

Nici după o săptămînă, nici după două nu sosi vreo veste de la bătrînă. Ana le spusese celor din gospodărie că bărbatu-său se află în drum spre ea.

Cînd întrebau unde zăboveşte, răspundea că desigur zăpada prea mare îi îngreunează călătoria. Dar după ce mai trecură trei săptămîni, fratele, serios îngrijorat, porni spre satul de lîngă Augsburg.

Se întoarse noaptea tîrziu. Ana încă nu dormea şi se repezi la uşă cînd auzi căruţa scîrţîind în curte. Îl văzu pe ţăran cît de încet deshamă şi i se strînse inima. Aducea o veste proastă. Cînd intrase în bordei, îl găsise pe cel hărăzit morţii stînd numai în cămaşă la masă şi mestecînd zdravăn. Se însănătoşise de-a binelea.

Ţăranul povesti apoi, fără s-o privească în faţă pe Ana, că sărăntocul, pe care îl chema Otterer, şi mamă-sa păreau ei înşişi surprinşi de această întorsătură şi probabil nu ştiau încă ce hotărîre să ia. Otterer nu-i făcuse o impresie prea proastă. Vorbise puţin, iar cînd mamă-sa a început să-l plîngă că s-a împovărat cu o femeie nedorită şi cu un copil străin, i-a cerut să tacă. Tot timpul cît au stat de vorbă, a mîncat liniştit dintr-o mîncare cu brînză, şi cînd ţăranul plecă tot mai mînca.

În zilele următoare Ana fu fireşte foarte mîhnită. În clipele de răgaz îl învăţa pe băieţel să umble. Cînd copilul lăsa furca de tors din mînă şi se clătina cu mînuţele întinse spre ea, îşi înăbuşea cu greu plînsul şi, prinzîndu-l, îl strîngea cu putere la piept.

Odată își întrebă fratele: Ce fel de om e bărbatul acela? Nu-l văzuse decît pe patul de moarte și numai seara, la lumina slabă a unei lumînări. Acum află că era un om de cincizeci de ani, muncit, ca orice țăran sărac.

În curînd îl văzu. Un negustor ambulant îi aduse vestea, dîndu-și toată silința să fie cît mai misterios, că un „anumit cunoscut" vrea s-o vadă în cutare și cutare zi, la cutare și cutare ceas, în cutare și cutare sat, acolo unde poteca o ia spre Landsberg. Astfel se întîlniră cei doi căsătoriți, undeva între satele lor, pe cîmpul gol, acoperit de zăpadă, asemenea căpeteniilor din antichitate între oști.

Bărbatul nu fu pe placul Anei.

Avea dinți mici, cenușii, o măsură cu privirile de sus pînă jos, deși, fiind înfășurată aproape toată într-o blană groasă de oaie, nu era mult de văzut, apoi pomeni de „taina cununiei". Îi răspunse scurt că trebuie să mai chibzuiască și-l rugă să-i trimită vorbă printr-un negustor sau măcelar, în trecere prin Grossaitingen, așa ca să audă și cumnată-sa, că ar fi venit mai de mult, dar că s-a îmbolnăvit pe drum.

Otterer încuviință în felul lui cumpănit. Era cu un cap mai înalt decît ea, iar cînd vorbea îi tot privea gîtul, și asta o scotea din sărite.

Dar vestea nu veni și Ana se gîndi să plece pur și simplu cu copilul de la gospodărie și să-și caute o

slujbă mai spre sud, poate la Kemptem sau Sonnthofen. O rețineau numai nesiguranța șoselelor, despre care se zvoneau multe, și faptul că era în toiul iernii.

Șederea în gospodăria fratelui devenea însă din ce în ce mai dificilă. La masa de prînz, de față cu toate slugile, cumnata o tot iscodea despre bărbatu-său. Odată, cînd, privind cu milă prefăcută copilul, cumnata spuse tare „sărmana făptură", Ana se hotărî totuși să plece, dar tocmai atunci băiatul se îmbolnăvi.

Zăcea în lada lui neliniștit, cu obrajii îmbujorați și cu ochii tulburi de fierbințeală, iar Ana veghe lîngă el nopți de-a rîndul cu teamă și nădejde. Copilul începuse să se însănătoșească și să-și regăsească zîmbetul, cînd într-o dimineață se auziră bătăi în ușă și intră Otterer.

Nu erau în odaie decît copilul și ea, așa că n-a fost nevoie să se prefacă, ceea ce de altfel, înspăimîntată cum era, i-ar fi fost cu neputință. Stătură mult timp în tăcere, apoi Otterer declară că dinspre partea lui a chibzuit și a venit s-o ia. Și din nou pomeni de taina cununiei.

Ana se supără. Cu glas ferm, deși înăbușit, răspunse omului că nici prin cap nu-i trece să-și petreacă viața cu el, că se cununase numai pentru copil și că nu-i cere nimic decît să le dea ei și copilului numele.

Cînd vorbi despre copil, Otterer aruncă o privire fugară spre lada unde micuțul zăcea și gîngurea, dar nu se apropie. Asta o îndîrji pe Ana și mai mult împotriva lui.

Otterer îndrugă cîteva cuvinte; că ar trebui să se gîndească mai bine, că la ei sărăcia-i bucătar, că mamă-sa ar putea să doarmă în bucătărie. Apoi intră țăranca, îl salută curioasă și-l pofti la prînz. Pe țăran, Otterer îl salută abia cînd avu farfuria în față, dînd neglijent din cap, fără a se preface că nu-l cunoaște și fără a se trăda că-l cunoaște. La întrebările țărăncii, răspunse scurt, privind țintă în farfurie, că și-a găsit o slujbă la Mering și că Ana ar putea să se mute la el. Totuși nu stărui s-o facă de îndată. După prînz se feri să mai dea ochi cu țăranul și, fără să-i fi cerut cineva, se apucă să spargă lemne în dosul casei. Luă parte la cină tot așa de tăcut, iar pe urmă țăranca îi duse o cuvertură de pat în camera Anei să doarmă peste noapte acolo. Dar, lucru ciudat, se ridică greoi și murmură că trebuie să se înapoieze chiar în seara aceea. Înainte de a pleca aruncă o privire absentă spre lada copilului, dar nu scoase un cuvînt și nici nu-l atinse.

În aceeași noapte, Ana se îmbolnăvi; fu cuprinsă de febră care dură săptămîni de-a rîndul. Zăcea mai tot timpul apatică, și numai de cîteva ori, spre

amiază, cînd fierbințeala o mai lăsa, se tîra spre lada copilului, să-i potrivească pătura.

În a patra săptămînă de boală, Otterer sosi la gospodărie, într-o căruță, și o luă cu copil cu tot. Se supuse fără o vorbă. Se înzdrăveni anevoie, ceea ce nici nu era de mirare, cu supele acelea subțiri din bordeiul sărăcăcios. Dar într-o dimineață, cînd văzu în ce murdărie era ținut copilul, se ridică hotărîtă.

Micuțul o primi cu zîmbetul lui drăgălaș pe care, după cum îi tot spunea frate-său, de la ea îl avea. Copilul crescuse și mergea de-a bușilea prin odaie cu o viteză de necrezut, plesnind din palme și scoțînd țipete scurte cînd cădea în nas. Îl spălă într-un ciubăr de lemn și își redobîndi liniștea.

După cîteva zile, însă, nu mai putu suporta viața din bordei. Îl înveli pe băiețel în cîteva pături, luă o pîine și niște brînză și fugi.

Avusese de gînd să se ducă la Sonnthofen, dar nu ajunse departe. Era încă destul de slăbită, șoseaua desfundată în urma topirii zăpezilor, iar din cauza războiului oamenii din sate deveniseră foarte bănuitori și zgîrciți. În a treia zi a călătoriei își scrînti piciorul în șanțul șoselei și, după multe ore în care tremurase pentru soarta copilului, fu dusă la o gospodărie și culcată într-un grajd. Micuțul se tîra printre picioarele vacilor și rîdea cînd Ana țipa de spaimă. Pînă la urmă tot a trebuit să spună oame-

nilor din gospodărie numele soţului, iar acesta o luă din nou la Mering.

De atunci nu mai încercă să fugă şi se resemnă. Muncea din greu. Nu era uşor să scoată ceva din peticul de ogor ce-l aveau şi să întreţină mica gospodărie. În schimb, bărbatul nu se purta rău cu ea, iar băieţaşul mînca pe săturate. Din cînd în cînd mai venea şi frate-său şi-i aducea diferite daruri. O dată a pus să fie vopsită în roşu o hăinuţă pentru copil. Aşa, se gîndise ea, trebuie să-i stea bine unui copil de vopsitor.

Cu timpul se simţi chiar mulţumită şi, crescîndu-şi copilul, avea multe bucurii. Astfel trecură mai mulţi ani.

Într-o zi se duse în sat după nişte sirop ; cînd se întoarse, copilul nu mai era în bordei şi soţul îi povesti că venise o doamnă elegantă, cu o trăsură, şi-l luase. Îngrozită, Ana se rezemă ameţită de perete şi chiar în aceeaşi noapte, luîndu-şi doar o legăturică cu merinde, o porni spre Augsburg.

Primul drum în oraş a fost la tăbăcărie. N-au lăsat-o să intre şi nici să-şi vadă copilul.

Sora şi cumnatul încercau în zadar s-o încurajeze. Alerga pe la autorităţi şi striga disperată că i s-a furat copilul. Merse chiar pînă acolo încît declară că protestanţii i l-au furat. Atunci află că sînt alte timpuri şi că între catolici şi protestanţi a fost încheiată pacea.

Poate n-ar fi izbutit nimic, dacă nu i-ar fi venit în ajutor o întîmplare deosebit de fericită. Cazul ei fu încredinţat unui judecător, un om cu totul deosebit. Acesta era judecătorul Ignaz Dollinger, vestit în toată Suabia atît pentru grosolănia, cît şi pentru erudiţia sa, poreclit „gunoierul acesta latin“ de către principele elector al Bavariei, cu care lichidase un litigiu al oraşului liber, dar cîntat şi lăudat într-o lungă baladă de oamenii din popor.

Ana i se înfăţişă însoţită de sora şi cumnatul ei. Bătrînul scund, dar foarte corpolent, şedea într-o cameră mică, sobră, printre vrafuri de pergamente şi nu o ascultă decît foarte puţin. Scrise apoi ceva pe o foaie de hîrtie, bombănind „Treci acolo, dar hai, iute !“ şi cu mîna lui mică şi grosolană îi arătă un loc al încăperii, unde lumina cădea printr-o fereastră îngustă. O privi cîteva clipe, cercetîndu-i faţa şi, după aceea, suspinînd adînc, îi făcu semn să plece.

A doua zi trimise aprodul s-o cheme ; nici nu apucase să treacă pragul că începu să ţipe la ea :

— De ce n-ai spus că e vorba de o tăbăcărie şi de o avere atît de mare ?

Ana răspunse cu îndîrjire că pe ea numai copilul o interesa.

— Să nu-ţi închipui, zbieră judecătorul, că vei putea pune mîna pe tăbăcărie. Chiar dacă bastardul este al tău, averea revine neamurilor lui Zingli.

Ana dădu din cap fără să-şi ridice ochii. Apoi spuse :

— El n-are nevoie de tăbăcărie.

— E al tău ? răcni judecătorul.

— Da, răspunse ea încet. De-aş putea să-l ţin măcar pînă o învăţa toate cuvintele. Abia ştie şapte.

Judecătorul tuşi şi-şi orîndui pergamentele pe masă. Apoi spuse mai potolit, dar tot cu supărare în glas :

— Tu vrei plodul, dar îl vrea şi capra aia cu cinci fuste de mătase. Lui însă îi trebuie o mamă adevărată.

— Da, zise Ana şi îl privi pe judecător.

— Cară-te acum, mormăi el. Sîmbătă am să vă judec.

În sîmbăta aceea, strada principală şi piaţa din faţa primăriei, lîngă turnul Perlach, erau ticsite de oamenii ce ţineau să fie de faţă la procesul pentru copilul protestantului. Cazul acesta ciudat stîrnise de la început multă vîlvă ; prin case şi gospodării oamenii se întrebau care o fi mama cea adevărată şi care cea falsă. La rîndul său, bătrînul Dollinger era vestit pentru procesele sale, ce se bucurau de o largă asistenţă, pentru vorbele usturătoare şi zicalele pline de înţelepciune. Dezbaterile conduse de el erau mai îndrăgite decît chermesele şi hramurile.

În faţa primăriei se îmbulzeau aşadar o groază de augsburghezi şi o mulţime de ţărani din împrejurimi. Vinerea era zi de tîrg şi îşi petrecuseră noaptea în oraş, în aşteptarea procesului.

Sala unde judecătorul Dollinger conducea dezbaterile era aşa-zisa sală aurie, vestită în toată Germania ca singura sală de o asemenea mărime fără coloane : tavanul era atîrnat cu lanţuri de creasta casei.

Judecătorul Dollinger, un munte de carne, mic şi rotund, se afla în faţa porţii de bronz dintr-un perete lateral. O simplă funie îl despărţea de auditori. Şedea la acelaşi nivel cu publicul şi n-avea nici o masă dinainte. Cu ani în urmă el însuşi orînduise lucrurile aşa ; ţinea mult la ceremonial.

De partea cealaltă a funiei se aflau doamna Zingli cu părinţii şi rudele decedatului domn Zingli, venite din Elveţia — doi bărbaţi respectabili, bine îmbrăcaţi, cu înfăţişarea unor negustori înstăriţi — şi Ana Otterer cu soră-sa. Lîngă doamna Zingli se vedea o doică şi copilul.

Toţi, părţile şi martorii, stăteau în picioare. Judecătorul Dollinger obişnuia să spună că dezbaterile se sfîrşesc mai repede dacă împricinaţii sînt obligaţi să stea în picioare. Dar poate îi lăsa să stea aşa numai ca să-l ascundă de public, să nu poată fi văzut decît dacă oamenii s-ar ridica în vîrful picioarelor şi ar întinde gîtul.

La începutul procesului avu loc un incident. Cînd Ana zări copilul, scoase un ţipăt şi păşi înainte, iar

copilul se ceru la ea, se zvîrcoli în brațele doicii și începu să urle. Judecătorul porunci să fie scos din sală.

Apoi o strigă pe doamna Zingli.

Aceasta se apropie foșnindu-și rochia și, ducînd din cînd în cînd o batistă la ochi, povesti că pe vremea jafurilor soldații imperiali i-ar fi răpit copilul. Că tot în noaptea aceea servitoarea venise în casa tatălui ei, spunînd, desigur în așteptarea unei răsplăți, că micuțul s-ar mai afla în casă. O bucătăreasă a tatălui ei trimisă la tăbăcărie nu găsise însă copilul, așa încît presupune că persoana (și arătă spre Ana) și-l însușise cu scopul de a stoarce într-un fel bani. Mai curînd sau mai tîrziu, tot ar fi ridicat asemenea pretenții, dacă între timp copilul nu i-ar fi fost luat.

Judecătorul Dollinger strigă pe cele două rude ale domnului Zingli, întrebîndu-le dacă pe vremea aceea se interesaseră de domnul Zingli și ce anume le-a comunicat doamna Zingli.

Ei declarară că doamna Zingli le-ar fi trimis vorbă că bărbatul i-a fost omorît, iar copilul l-ar fi încredințat unei slujnice, unde era bine îngrijit. Vorbiră despre ea într-un mod foarte nefavorabil, lucru de altfel lesne de înțeles, deoarece averea le-ar fi revenit lor, dacă doamna Zingli ar fi pierdut procesul.

După ce ascultă martorii, judecătorul se adresă din nou doamnei Zingli, căutînd să afle dacă nu cumva atunci, în timpul atacului neașteptat, nu-și pierduse capul și-și părăsise copilul.

Doamna Zingli se uită la el, mirată, cu ochii albaștri, spălăciți, și spuse indignată că nu și-a părăsit copilul.

Judecătorul Dollinger își drese glasul și o întrebă cu vădit interes dacă crede într-adevăr că nici o mamă n-ar fi în stare să-și părăsească copilul.

Da, așa crede, răspunse ea cu hotărîre.

Nu e de părere atunci, o întrebă mai departe judecătorul, că o mamă care totuși ar face asta ar trebui bătută zdravăn la fund, oricîte fuste ar purta pe ea ?

Doamna Zingli nu răspunse, iar judecătorul o chemă pe Ana, fosta slujnică. Aceasta se apropie în grabă și spuse cu voce șoptită ceea ce spusese și la cercetările preliminare. Vorbea ca și cum în același timp ar fi tras cu urechea și privea din cînd în cînd către ușa cea mare, în dosul căreia duseseră copilul, de parcă i-ar fi fost teamă că tot mai urlă.

Declară că în noaptea aceea fusese într-adevăr la unchiul doamnei Zingli, dar că apoi nu s-a mai întors la tăbăcărie, fiindu-i frică de soldații imperiali și fiind îngrijorată pentru propriul ei copil, care se afla la niște oameni de treabă în localitatea vecină, Lechhausen.

Bătrînul Dollinger o întrerupse grosolan şi bombăni că aşadar existase în oraş barem o persoană cuprinsă de ceea ce se poate numi frică. Se bucura constatînd acest lucru, deoarece era o dovadă că măcar o persoană avusese atunci un dram de judecată. Desigur, nu fusese frumos din partea martorei că se îngrijise numai de propriul ei copil, dar, pe de altă parte, o vorbă din popor spune că sîngele apă nu se face, şi o mamă adevărată se duce să şi fure pentru copilul ei, lucru însă cu desăvîrşire oprit de lege, căci proprietatea e proprietate, şi cine fură acela şi minte, şi a minţi e de asemenea oprit de lege. Apoi îşi ţinu una dintre lecţiile sale înţelepte şi aspre despre viclenia oamenilor care înşală justiţia pînă nu mai pot, şi după o mică digresiune privitoare la ţăranii care botează cu apă laptele nevinovatelor vaci şi despre primăria oraşului care ia ţăranilor dări prea mari, toate astea neavînd nici în clin, nici în mînecă cu procesul, anunţă că depoziţiile martorilor au luat sfîrşit şi n-au dus la nici un rezultat.

Făcu apoi o lungă pauză, dînd vădit semne de nedumerire şi privind împrejur de parcă ar fi aşteptat de undeva să i se spună cum s-ar putea ajunge la o încheiere.

Oamenii se uitară uimiţi unul la altul, unii îşi întinseră gîturile pentru a apuca să arunce o privire spre judecătorul încurcat. În sală se făcu o tăcere

adîncă, doar zgomotul mulţimii de pe stradă se mai auzea.

Oftînd, judecătorul luă apoi din nou cuvîntul.

— N-a fost stabilit, spuse el, care este adevărata mamă. Vai de capul copilului. S-a mai auzit despre taţi că dau îndărăt, ticăloşii, şi nu vor să-şi recunoască paternitatea, dar iată, că mi se înfăţişează aici două mame deodată. Instanţa le-a ascultat atît cît merită, adică pe fiecare cîte cinci minute, după ceas, şi a ajuns la convingerea că amîndouă mint cu neruşinare. După cum am spus însă, trebuie să ne gîndim şi la copil ; el trebuie să aibă o mamă. Să stabilim deci, fără a lua în seamă flecărelile, cine este adevărata mamă a copilului.

Şi, cu o voce supărată, îl chemă pe aprod, poruncindu-i să aducă o cretă. Aprodul plecă şi aduse o bucată de cretă.

— Trage cu creta aci, pe podea, un cerc în care să încapă trei persoane, îi ordonă el.

Aprodul se lăsă în genunchi şi trase cu creta cercul.

— Acum adu copilul ! porunci judecătorul.

Copilul fu adus. Iarăşi începu să plîngă şi se ceru la Ana. Bătrînul Dollinger, fără să se sinchisească de plînsete, îşi rosti cuvîntarea cu glas ceva mai tare.

— Proba ce o voi încerca acum, anunţă el, am găsit-o într-o carte veche şi se arată a fi destul de

bună. Ideea simplă care stă la baza acestei probe cu cercul de cretă este că mama adevărată se recunoaşte după dragostea ei pentru copil. Trebuie deci încercată puterea acestei dragoste. Aprod, pune copilul în cercul de cretă !

Aprodul luă din braţele doicii copilul care plîngea într-una şi-l puse în cerc.

Judecătorul continuă, adresîndu-se doamnei Zingli şi Anei :

— Intraţi şi voi în cercul de cretă, apucaţi fiecare copilul de cîte o mînă şi, cînd spun „gata", căutaţi să-l trageţi afară din cerc. Care dintre voi îl iubeşte mai puternic va avea şi putere mai mare şi va trage copilul în partea ei.

În sală se stîrnise rumoare. Spectatorii ridicaţi în vîrful picioarelor se luară la ceartă cu cei ce stăteau în faţă.

Din nou se făcu o linişte mormîntală, cînd cele două femei intrară în cerc şi apucară fiecare cîte o mînă a copilului. Copilul amuţise şi el, de parcă presimţea ce se petrece. Îşi întorsese spre Ana obrăjorii acoperiţi de lacrimi.

Apoi judecătorul comandă „gata".

Cu o singură smucitură zdravănă, doamna Zingli trase copilul din cercul de cretă. Ana se uită după el tulburată şi nedumerită. De teamă să nu i se întîmple copilului vreun rău, dacă ar fi fost tras de ambele braţe din două părţi în acelaşi timp, îi dădu numaidecît drumul.

Bătrînul Dollinger se ridică.

— Şi cu asta ştim acum, rosti el cu voce tare, cine este adevărata mamă. Luaţi copilul de la asta. L-ar rupe, cu sînge rece, în bucăţi.

Şi făcîndu-i un semn din cap Anei, plecă repede din sală să-şi ia micul dejun.

În săptămînile următoare, ţăranii mai isteţi la minte din împrejurimi îşi povesteau unii altora că judecătorul, cînd i-a dat femeii din Mering copilul, i-a făcut cu ochiul.

CEI DOI FII

În ianuarie 1945, cînd războiul lui Hitler era pe sfîrşite, o ţărancă din Turingia visă că o strigă fiu-său de pe front şi, ieşind în curte, încă ameţită de somn, i se păru că-l vede la fîntînă cum bea apă. Cînd îi vorbi, îşi dădu seama că era unul dintre tinerii prizonieri ruşi repartizaţi la gospodărie pentru muncă forţată. Peste cîteva zile, ducîndu-se cu mîncare la prizonierii care dezgropau nişte trunchiuri de copaci într-o pădurice apropiată, i se întîmplă ceva ciudat. La plecare, privind îndărăt, îl văzu pe acelaşi prizonier, un om de altfel bolnăvicios, cum îşi întoarce faţa cam dezamagit spre oala de tablă în care cineva îi oferea supă, şi deodată faţa asta se transformă în aceea a fiului ei. În zilele următoare, deseori, tînărul lua înfăţişarea fiului ei, printr-o bruscă transformare a feţei şi doar pentru cîteva clipe. Apoi prizonierul se îmbolnăvi ; zăcea în hambar fără nici o îngrijire. Ţăranca simţea o pornire din ce în ce mai puternică de a-i duce ceva întăritor, era însă împiedicată de fratele ei ; acesta, invalid de război, conducea gospodăria şi se purta brutal cu prizonierii, mai ales că lucrurile începuseră să meargă alandala şi satul se temea de prizonieri. Ţăranca nu se putea împotrivi argumentelor lui, socotind şi ea că nu se cuvine să ajute nişte oameni inferiori despre care auzise lucruri îngrozitoare. Trăia cu teama de ce-ar putea duşmanii să-i facă fiului ei, care lupta în Răsărit. Şi astfel încă nu-şi îndeplinise hotărîrea pe jumătate luată de a-l ajuta pe acest prizonier, cînd, într-o seară, surprinse în mica livadă înzăpezită o discuţie agitată, purtată de un grup de prizonieri, acolo, în frig, desigur pentru a acţiona pe ascuns. Era şi tînărul printre ei, scuturat de friguri şi, probabil din cauza slăbiciunii lui deosebite, se sperie de ea cel mai tare. În toiul spaimei se ivi din nou acea ciudată schimbare a feţei, încît femeia văzu chipul foarte speriat al fiului său. Asta o preocupă mult timp şi cu toate că dintr-un simţ al datoriei îi dezvălui fratelui convorbirea surprinsă în livadă, se hotărî totuşi să-i strecoare tînărului, pe ascuns, bucata de şorici de la şunca pregătită dinainte. Lucrul acesta, ca de altfel multe fapte bune în cel de-al treilea Reich, se dovedi însă extrem de dificil şi plin de riscuri. Îl avea ca duşman în această acţiune pe propriul ei frate, şi nici de prizonieri nu putea fi sigură. Totuşi a reuşit. Cu acest prilej descoperi că prizonierii aveau

într-adevăr intenţia să fugă, deoarece, Armata Roşie apropiindu-se, din zi în zi creştea pericolul să fie tîrîţi spre Vest, sau să fie pur şi simplu ucişi. Ţăranca nu putu să refuze tînărului prizonier, de care era legată acea ciudată întîmplare, anumite rugăminţi exprimate prin gesturi şi prin cîteva frînturi de cuvinte nemţeşti, şi se lăsă astfel implicată în planurile de evadare ale prizonierilor. Făcu rost de o jachetă şi de nişte foarfeci mari pentru tăiat tablă. Ciudat, însă, din acel moment transformarea feţei nu se mai repetă ; ţăranca îl ajuta acum numai pe tînărul cel străin. Se cutremură deci cînd într-o dimineaţă, spre sfîrşitul lunii februarie, auzi bătăi în fereastră şi, privind afară, zări prin geam, în lumina zorilor, chipul fiului ei. De astă dată era chiar fiul ei. Purta uniforma zdrenţuită a batalioanelor SS, compania sa fusese nimicită, iar el aduse tulburat vestea că ruşii se află la numai cîţiva kilometri de sat. Întoarcerea sa acasă trebuia să rămînă neapărat secretă. Într-un fel de consiliu de război, ţinut într-un ungher al podului între ţărancă, fratele şi fiul ei, se hotărîră înainte de toate să scape de prizonieri, deoarece se putea ca ei să-l fi văzut pe cel din SS, şi apoi în orice caz vor dezvălui felul cum au fost trataţi. În apropiere se găsea o carieră de piatră. SS-istul insistă ca în noaptea următoare prizonierii să fie atraşi unul cîte unul afară din şopron şi ucişi. Cadavrele puteau fi aruncate apoi în carieră. Seara, prizonierii aveau să primească în plus cîteva raţii de rachiu ; asta, susţinea fratele, nu li se va părea prea suspect, deoarece atît el cît şi slugile se purtaseră în timpul din urmă deosebit de prietenos cu ruşii, ca să le cîştige bunăvoinţa în ultima clipă.

Dezvoltîndu-şi planul, tînărul din SS observă deodată că mamă-sa tremură. Bărbaţii hotărîră să n-o mai lase în nici un caz să se apropie de şopron. Plină de groază ea aşteptă noaptea. Ruşii primiră rachiul cu aparentă mulţumire, iar ţăranca îi auzi cîntînd, beţi, cîntecele lor melancolice. Dar, pe la unsprezece noaptea, cînd fiul său intră în şopron, prizonierii plecaseră. Beţia fusese simulată. Tocmai ultima manifestare de bunăvoinţă nefirească a celor din curte îi convinsese că Armata Roşie trebuie să fie foarte aproape. Ruşii sosiră în a doua jumătate a nopţii. Fiul zăcea beat sus, în pod, în timp ce, copleşită de panică, ţăranca încerca să-i ardă uniforma SS. Se îmbătase şi frate-său. Ea singură trebui să-i întîmpine pe ruşi şi să le dea de mîncare. O făcu cu faţa împietrită. Ruşii plecară de dimineaţă, Armata Roşie îşi continua înaintarea. Nedormit, fiu-său ceru din nou rachiu şi declară cu hotărîre că intenţionează să-şi croiască drum spre trupele armatei germane, aflate în plină retragere, pentru a lupta mai departe. Ţăranca nu încercă să-l convingă că a lupta mai departe în-

seamnă pieire sigură. Disperată, i se aruncă în cale şi căută să-l reţină cu forţa. Fiul o trînti jos, în paie. Sculîndu-se, mama se pomeni cu o bucată de oişte în mînă şi, ridicînd braţul, îl doborî pe turbat.

În aceeaşi dimineaţă, o ţărancă opri căruţa în faţa comandamentului rus din tîrgul vecin şi-l predă prizonier pe fiu-său, legat cu un juvăţ, în scopul, cum căuta să-i explice unui tălmaci, de a-l păstra în viaţă.

EXPERIENŢA

Cariera publică a marelui Francis Bacon s-a sfîrşit ca o parabolă ieftină despre amăgitoarea zicală „După faptă şi răsplată". El, judecător suprem al imperiului, a fost găsit vinovat de corupţie şi aruncat în închisoare. Anii cît a fost lord cancelar, cu toate acele execuţii, concesionări de monopoluri păgubitoare, arestări ilegale şi sentinţe impuse, sînt socotiţi drept cei mai întunecaţi şi mai ruşinoşi din istoria Angliei. După ce a fost demascat şi a făcut mărturisiri, faima lui în lume ca umanist şi filozof a contribuit la cunoaşterea fărădelegilor sale pînă departe, peste hotarele imperiului.

Era bătrîn cînd i s-a permis să se întoarcă din închisoare pe moşia sa. Trupul îi era istovit de eforturile depuse pentru a doborî pe alţii şi de suferinţele pricinuite de către cei ce l-au doborît. Totuşi, abia întors acasă, se adînci în studierea intensă a ştiinţelor naturii. Să stăpînească asupra oamenilor nu izbutise. Atunci îşi consacră puterile, cîte îi mai rămăseseră, căutării modului prin care

omenirea ar putea dobîndi stăpînirea asupra forţelor naturii.

Cercetările sale, închinate lucrurilor utile, îl duceau mereu din camera de studiu pe ogoare, în grădini sau în grajdurile domeniului. Ore întregi se întreţinea cu grădinarii despre posibilităţile de altoire a pomilor, sau învăţa slujnicele cum să măsoare cantitatea de lapte a fiecărei vaci. Astfel îi atrase atenţia un tînăr grăjdar. Se îmbolnăvise un cal de preţ şi băiatul îi aducea filozofului veşti de două ori pe zi. Zelul şi spiritul lui de observaţie îl încîntară pe bătrîn.

Dar cînd se duse într-o seară în grajd, auzi o femeie în vîrstă spunîndu-i băiatului: „E om rău, fereşte-te de el. O fi domn mare şi o fi avînd bani mulţi, dar e rău. Ţi-e stăpîn, slujeşte-l aşa cum trebuie, dar nu uita nici o clipă că e om rău."

Filozoful nu mai auzi răspunsul băiatului, pentru că se întoarse repede şi se înapoie în casă, dar a doua zi dimineaţa îl găsi pe băiat neschimbat faţă de el.

După ce calul se înzdrăveni, bătrînul ceru băiatului să-l însoţească pe multe din drumurile sale şi îi încredinţă diverse treburi mai uşoare. Încet, încet se obişnui să discute cu el despre unele experienţe. Nu alegea însă de loc acele cuvinte, socotite de obicei de către oamenii maturi a fi pe înţelesul copiilor, ci îi vorbea ca unui erudit. Toată viaţa

comunicase cu spiritele cele mai alese şi rar fusese înţeles, iar asta nu pentru că ar fi fost lipsit de limpezime, ci pentru că era prea limpede. De aceea nu lua în seamă truda băiatului, îl corecta însă cu răbdare de cîte ori îl vedea luptîndu-se cu cuvinte necunoscute.

Principalul exerciţiu pentru băiat îl constituia descrierea obiectelor din jur şi a proceselor ce le vedea desfăşurîndu-se în faţa ochilor. Filozoful îi arăta cîte cuvinte există şi cîte sînt necesare pentru a descrie natura unui obiect în aşa fel încît să poată fi cît de cît recunoscut din descriere şi mai ales să poată fi mînuit conform descrierii. Există şi unele cuvinte care mai bine nu s-ar folosi, ca „bun", „rău", „frumos" şi altele, pentru că, în fond, ele nu exprimă nimic.

Băiatul pricepu în curînd că nu prea are rost să spună că un gîndac e „urît". Nici cuvîntul „repede" nu este suficient, trebuie arătat cît de repede se mişcă în comparaţie cu alte fiinţe de mărimea lui şi ce anume face posibil acest lucru. Trebuie aşezat cînd pe o suprafaţă înclinată, cînd pe una dreaptă şi să se facă zgomot ca să fugă, sau să i se pună mici momele spre care să se mişte. Obişnuindu-te cu gîndacul, acesta îşi pierde „repede"-le, urîţenia. Într-o zi, cînd filozoful îl întîlni pe băiat, îl puse să descrie bucata de pîine ce o ţinea în mînă.

— În acest caz poţi folosi liniştit cuvîntul „bună", spuse bătrînul, pentru că pîinea este făcută de om pentru a fi mîncată şi poate fi, pentru el, bună sau rea. Numai în cazul unor obiecte mai mari, create de natură, şi nu în scopuri imediate şi bine determinate şi, mai ales, create nu numai pentru folosinţa oamenilor, e stupid să te mulţumeşti cu asemenea cuvinte.

Băiatul se gîndi atunci la vorbele bunicii despre *Mylord*.

Făcea progrese rapide în a-l înţelege, pentru că era vorba de fiecare dată doar de cêva absolut palpabil ce trebuia priceput: că, în urma leacurilor aplicate calul s-a însănătoşit, sau că din cauza mijloacelor folosite un om a pierit. Înţelegea de asemenea că trebuie să rămînă mereu o îndoială raţională dacă într-adevăr metodele aplicate au determinat schimbările observate. E puţin probabil că băiatul pricepea însemnătatea ştiinţifică a modului de gîndire al marelui Bacon, dar utilitatea evidentă a tuturor acestor acţiuni îl entuziasma.

Îl înţelegea pe filozof în felul următor: o nouă eră a început în lume. Omenirea îşi sporeşte cunoştinţele aproape zi de zi. Şi toate cunoştinţele sînt consacrate creşterii buneistări şi fericirii pe pămînt. În frunte se află ştiinţa. Ştiinţa cercetează universul, tot ce există pe pămînt, plantele, animalele, solul, apa, aerul pentru a trage cît mai multe

foloase de pe urma lor. Nu ceea ce se crede are însemnătate, ci ceea ce se ştie. Se crede mult prea mult şi se ştie mult prea puţin. De aceea trebuie să verifici tu însuţi totul, cu mîna ta, şi nu trebuie să vorbeşti decît despre ceea ce vezi cu ochii şi ar putea să fie de oarecare folos.

Asta era învăţătura cea nouă şi către ea se îndreptau oamenii, din ce în ce mai mulţi şi mai însufleţiţi, hotărîţi să întreprindă cercetări în acest sens.

Un rol deosebit aveau în această privinţă cărţile, deşi existau şi multe cărţi proaste. Băiatul îşi dădea seama că trebuie să ajungă la cărţi dacă vrea să se numere şi el printre oamenii care întreprindeau noile cercetări.

În biblioteca din casă, desigur, nu ajungea niciodată. Pe *Mylord* trebuia să-l aştepte în faţa grajdurilor. O singură dată, după ce bătrînul nu venise mai multe zile, i s-a permis să-l întîlnească în parc. Curiozitatea lui de a vedea camera de studiu, unde noapte de noapte ardea lampa pînă tîrziu, creştea însă tot mai mult. De lîngă un gard viu aflat în dreptul camerei putea să arunce o privire spre rafturile cu cărţi.

Se hotărî să înveţe a citi.

Acest lucru însă nu era chiar atît de simplu. Preotul căruia îi destăinui această dorinţă, se uită la el ca la un păianjen ivit pe masă la micul dejun.

— Vrei să citeşti vacilor *Evanghelia* Domnului ? îl întrebă cu acreală. Şi băiatul putea fi mulţumit că scăpase fără o palmă.

Trebuia deci să caute o altă cale.

În sacristia bisericii din sat se afla un liturghier. Dar acolo putea ajunge numai prezentîndu-se pentru a trage clopotele. Dacă ar putea afla care anume bucată o cînta preotul la liturghie, trebuie să fie cu putinţă şi găsirea unei legături între cuvinte şi litere. În tot cazul băiatul începu să înveţe pe dinafară la liturghie cuvintele latine ce le cînta preotul, cel puţin unele dintre ele. Preotul rostea însă tare nedesluşit cuvintele, iar de foarte multe ori nici nu citea liturghia.

Totuşi, după un timp, băiatul fu în stare să cînte după preot unele începuturi. Mai-marele peste grajduri îl surprinse în spatele şopronului la un asemenea exerciţiu şi îl bătu, crezînd că vrea să-l imite, în bătaie de joc, pe preot. Aşa că palmele au răsunat zdravăn.

Băiatul nu reuşise încă să stabilească în cartea de liturghii locul unde se aflau cuvintele cîntate de preot, cînd se întîmplă o mare nenorocire, punînd capăt pentru moment strădaniilor sale de a învăţa să citească. *Mylord* căzu la pat, bolnav de moarte.

Zăcuse toată toamna şi nu era prea sănătos nici în iarnă, cînd porni într-o sanie deschisă spre o moşie la cîteva mile depărtare. Băiatului i se îngădui să-l însoţească. Stătea pe talpa saniei, lîngă capră.

Vizita se terminase, bătrînul, însoţit de gazdă, păşea anevoie spre sanie, cînd zări pe drum o vrabie îngheţată. Oprindu-se, o întoarse cu bastonul.

— De cînd crezi dumneata că zace aci ? îl auzi băiatul întrebînd gazda, care venea după dînsul cu o sticlă cu apă caldă.

— De un ceas, de o săptămînă, sau de mai mult, fu răspunsul.

Bătrînelul păşi îngîndurat mai departe şi-şi luă rămas bun foarte distrat de la gazdă.

— Carnea îi e încă foarte proaspătă, Dick, spuse el, întorcîndu-se către băiat, după ce sania pornise.

O bucată de drum merseră destul de repede pentru că se aşternuse amurgul peste întinderile de zăpadă, iar gerul se înăsprise simţitor. Aşa se întîmplă, că, intrînd pe poarta curţii, călcară o găină scăpată probabil din coteţ. Bătrînul urmărea străduinţele vizitiului de a ocoli găina, care tot mai dădea din aripile ţepene şi, cînd văzu că manevra nu izbuteşte, făcu semn să oprească.

Căznindu-se să iasă din pături şi blănuri, coborî din sanie şi, sprijinindu-se de braţul băiatului, se întoarse la locul unde zăcea găina, cu toate avertismentele vizitiului privitoare la ger.

Era moartă.

Bătrînul ceru băiatului s-o ridice.

— Scoate-i mațele, porunci el.

— N-aş putea să fac treaba asta în bucătărie? întrebă vizitiul, văzîndu-şi stăpînul atît de plăpînd în bătaia vîntului rece.

— Nu, e mai bine aici, răspunse el. Dick are desigur un cuțit, şi apoi ne trebuie zăpadă.

Băiatul făcu ce i se poruncise; bătrînul, care parcă uitase de boală şi de ger, se aplecă el însuşi, luă o mînă de zăpadă şi o băgă cu grijă în interiorul găinii.

Băiatul pricepu. Luă şi el zăpadă şi-i dădu dascălului său găina s-o umple toată.

— În felul acesta ar trebui să se păstreze proaspătă săptămîni întregi, spuse cu însuflețire bătrînul. Aşezați-o pe lespezile de piatră din pivniță.

Făcu pe jos drumul scurt înapoi pînă la uşă, puțin obosit şi sprijinindu-se greoi de băiat, care purta sub braț găina umplută cu zăpadă.

Intrînd în hol, începură să-l scuture frisoanele. A doua zi dimineața, zăcea cu febră mare.

Băiatul umbla de colo colo şi căuta să prindă vreo veste despre starea dascălului său. Află destul de puțin. Viața pe întinsa moşie continua netulburată. De-abia a treia zi se produse o schimbare. Fu chemat în camera de lucru.

Bătrînul zăcea într-un pat strîmt, de lemn, acoperit cu multe cuverturi, dar ferestrele erau deschise, aşa că era frig. Bolnavul părea totuşi cuprins

de fierbințeală. Cu voce tremurătoare întrebă de starea găinii umplute cu zăpadă.

Băiatul răspunse că arată la fel de proaspătă.

— Aşa e bine, zise mulțumit bătrînul. Peste două zile îmi vei da din nou de ştire!

Plecînd, băiatul regretă că nu adusese şi găina. Bătrînul părea mai puțin bolnav decît se vorbea în tinda slugilor.

Dick schimba de două ori pe zi zăpada şi găina nu-şi pierduse încă din prospețime, cînd el porni din nou spre camera bolnavului.

Se lovi de obstacole cu totul neobişnuite.

Sosiseră medici din capitală. Pe coridor se auzeau şoapte, glasuri, unele poruncitoare, altele supuse, şi peste tot se iveau chipuri necunoscute.

Un servitor, care ducea spre camera bolnavului un platou acoperit cu un şervet mare, îl goni cu asprime.

De mai multe ori, dimineața şi după-amiaza, făcu încercări zadarnice de a pătrunde în camera bolnavului. Medicii străini parcă aveau de gînd să se stabilească în castel. I se păreau nişte păsări negre, uriaşe, năpustite asupra unui bolnav neputincios. Pe înserate se ascunse într-o cămăruță de pe coridor unde era tare frig. Tremură bine de tot, dar socoti acest lucru favorabil, deoarece, în interesul experienței, găina trebuia să fie neapărat ținută la rece.

În timpul cinei puhoiul de oameni în negru se mai rări puţin, iar băiatul putu să se strecoare în camera bolnavului.

Bătrînul era singur, toţi se duseseră la masă. Lîngă pat se afla o lampă de carte cu abajur verde. Bătrînul avea faţa neobişnuit de zbîrcită şi palidă ca ceara. Ţinea ochii închişi, şi-şi mişca neliniştit mîinile pe cuvertura scorţoasă. În cameră era tare cald, ferestrele fuseseră închise.

Băiatul făcu vreo cîţiva paşi spre pat, ţinînd strîns găina la piept, şi spuse încet, de mai multe ori : *Mylord*. Nu primi nici un răspuns. Bolnavul însă nu părea să doarmă pentru că buzele i se mişcau din cînd în cînd ca şi cum ar fi vorbit.

Convins de însemnătatea unor viitoare instrucţiuni cu privire la experienţă, băiatul se gîndi să-i trezească atenţia. Dar înainte de a apuca să tragă puţin de cuvertură — lada unde se afla găina a trebuit s-o pună pe un scaun — se pomeni înşfăcat de la spate şi smucit înapoi. Un om gras, cu o faţă cenuşie, îl privea ca pe un ucigaş. Cu prezenţă de spirit, băiatul se răsuci şi, dintr-o săritură, apucînd lada, ţîşni pe uşă afară.

Pe coridor i se păru că-l zărise intendentul care tocmai urca scările. Prost lucru. Cum să dovedească el că venise chemat la *Mylord* în folosul terminării unei experienţe importante ? Bătrînul se afla cu

totul sub tirania medicilor, o arătau ferestrele închise din camera lui.

Şi, într-adevăr, zări un servitor îndreptîndu-se prin curte spre grajd. Aşa că renunţă la cină şi, după ce duse găina în pivniţă, se ascunse în magazia de nutreţuri.

Cercetările care îl ameninţau îi turburau somnul. Numai după multe şovăieli ieşi a doua zi dimineaţa din ascunziş.

Nimeni nu se sinchisea de el. În curte era un groaznic du-te-vino. *Mylord* murise spre dimineaţă.

Băiatul se învîrti toată ziua, ameţit ca după o lovitură în cap. Avea impresia că nu va putea suporta pierderea dascălului. Tîrziu după-amiază, coborînd în pivniţă cu un lighean plin de zăpadă, mîhnirea pentru moartea stăpînului se transformă în mîhnire pentru experienţa neterminată şi plînse deasupra lăzii. Ce se va alege de marea descoperire ? Întorcîndu-se în curte — picioarele i se păreau atît de grele încît se uită înapoi la urmele lăsate în zăpadă, să vadă dacă nu cumva sînt mai adînci ca de obicei — constată că medicii din Londra încă nu plecaseră. Caleştile tot acolo erau.

Cu toată aversiunea faţă de ei, se decise să le comunice descoperirea. Doar erau savanţi şi trebuia să-şi dea seama de însemnătatea experienţei. Luă lădiţa cu găina îngheţată şi se postă după fîntînă, stînd ascuns pînă ce trecu unul dintre domni, un

om scund, care nu prea inspira teamă. Îi ieşi în cale, îi prezentă lada. La început vocea i se opri în gît, dar pe urmă izbuti să-şi exprime în cuvinte poticnite dorinţa.

— Lordul a găsit-o moartă acum şase zile, excelenţă. Am umplut-o cu zăpadă. Lordul era de părere că va rămîne proaspătă. Vedeţi şi dumneavoastră, a rămas proaspătă de tot.

Scundul holbă mirat ochii la ladă.

— Ei, şi ? întrebă.

— Nu s-a stricat, spuse băiatul.

— Aşa, spuse scundul.

— Uitaţi-vă şi dumneavoastră, insistă băiatul.

— Văd, zise scundul şi, dînd din cap, plecă mai departe.

Băiatul privi uluit după el. Nu putea să-l înţeleagă. Oare bătrînul nu-şi pricinuise moartea dîndu-se jos din sanie pe ger, pentru a face experienţa? El, cu mîinile lui, luase zăpada de jos, asta era cert.

Merse încet înapoi spre uşa pivniţei, dar în apropiere se opri, se întoarse brusc şi fugi la bucătărie.

Îl găsi pe bucătar foarte ocupat, pentru că erau aşteptaţi la cină oaspeţi din împrejurimi pentru înmormîntare.

— Ce vrei cu pasărea ? mîrîi supărat bucătarul. Doar e îngheţată bocnă.

— N-are importanţă, zise băiatul. *Mylord* a spus că n-are importanţă.

Bucătarul îl privi o clipă distrat, apoi plecă grav cu o tavă mare în mînă spre uşă, probabil să arunce ceva afară.

Băiatul se ţinu scai după el, cu lada.

— Nu s-ar putea cumva încerca ? îl imploră.

Bucătarul îşi pierdu răbdarea, apucă găina cu mîinile lui puternice şi cu o mişcare viguroasă o azvîrli în curte.

— Tu n-ai altă grijă ? urlă scos din fire. Doar a murit excelenţa-sa, lordul.

Băiatul ridică înfuriat găina de jos şi se furişă cu ea mai departe.

Următoarele două zile trecură cu pregătirile de înmormîntare. Avea mult de lucru cu înhămarea şi deshămarea cailor şi aproape că dormea cu ochii deschişi, noaptea, cînd punea zăpadă proaspătă în lădiţă. I se părea totul fără nădejde, era cea nouă se sfîrşise.

Dar a treia zi, în ziua înhumării, băiatul proaspăt spălat şi îmbrăcat în hainele cele mai bune se simţi în cu totul altă dispoziţie. Era o vreme de iarnă frumoasă, senină şi dinspre sat se auzea cum bat clopotele.

Cu speranţe noi, coborî în pivniţă şi privi mult timp, atent, găina moartă. Nu reuşi să observe nici urmă de putrezire. Aşeză cu băgare de seamă pa-

sărea în ladă, o umplu cu zăpadă curată, albă, luă lada sub braț și porni spre sat.

Fluierînd vesel, intră în bucătăria joasă a bunicii. Părinții îi muriseră de mult, ea îl crescuse și se bucura de încrederea lui. Fără să-i arate la început conținutul lădiței, îi povesti bătrînei care tocmai se îmbrăca pentru înmormîntare, despre experiența lordului.

Bunica îl ascultă cu răbdare.

— Doar se știe, spuse ea apoi. Înțepenesc la frig și se păstrează o bucată de timp. Ce-i așa deosebit în asta ?

— Eu cred că se mai poate mînca, răspunse băiatul străduindu-se să pară cît mai indiferent.

— Să mănînci o găină moartă de o săptămînă ! Doar e otrăvitoare.

— De ce ? Dacă nu s-a schimbat de cînd a murit ? Și a fost ucisă de sania lordului, era deci sănătoasă.

— Da, dar înăuntru, înăuntru e stricată ! zise bătrîna, pierzîndu-și puțin răbdarea.

— Nu cred, spuse ferm băiatul, privind cu ochii lui limpezi găina. Înăuntru a fost tot timpul zăpadă. Cred că am s-o gătesc.

Bătrîna se supără.

— Ai să vii cu mine la înmormîntare, zise ea în cele din urmă. Excelența-sa, lordul, a făcut

destule pentru tine, așa că se cuvine să mergi cuminte după sicriu.

Băiatul nu-i răspunse. În timp ce bătrîna își punea pe cap basmaua neagră, el scoase găina, îndepărtă ultimele resturi de zăpadă de pe ea și o așeză pe două surcele în fața sobei. Trebuia să se dezghețe.

Bătrîna nu se mai uita la el. Cînd fu gata de drum, îl luă de mînă energic și ieși cu el pe ușă.

O bucată de drum merseră frumos amîndoi. Pe drum mai întîlniră mulți oameni, bărbați și femei, ducîndu-se la înmormîntare. Deodată băiatul scoase un țipăt de durere. Nimerise cu piciorul într-un troian de zăpadă. Cu fața schimonosită, îl trase afară, șchiopătă pînă la o piatră din cîmp și se așeză, frecîndu-și piciorul.

— Mi l-am scrîntit.

Bătrîna îl privi bănuitoare.

— Dar de mers poți să mergi.

— Nu, răspunse el posomorît. Și dacă nu mă crezi, poți să te așezi lîngă mine pînă îmi trece.

Bătrîna se așeză tăcută lîngă el.

Se scurse un sfert de ceas. Mai treceau săteni, dar, firește, tot mai puțini. Amîndoi ședeau încăpățînați pe marginea drumului.

Apoi bătrîna spuse serios :

— Nu te-a învățat el că nu trebuie să minți ?

Băiatul nu-i răspunse. Bătrîna se ridică oftînd. I se făcuse frig.

— Dacă nu vii în zece minute după mine, zise dînsa, am să te spun lui frate-tău să-ţi tragă o sfîntă de bătaie.

Şi cu asta păşi mai departe, grăbită să nu piardă discursul funebru.

Băiatul aşteptă pînă ce bătrîna se depărtă, apoi se sculă încet. O porni înapoi, întorcînd adesea capul şi şchiopătînd un timp. Abia cînd un tufiş îl ascunse de vederea bătrînii, păşi din nou ca de obicei.

În bucătărie, se aşeză lîngă găină şi o privi nerăbdător. Are s-o fiarbă într-o oală cu apă şi va mînca o aripă. O să vadă pe urmă dacă a fost otrăvitoare sau nu.

Tot mai şedea, cînd în depărtare se auziră trei lovituri de tun. Erau trase în onoarea lui Francis Bacon, baron de Verulam, Viscount St. Alben, fost Lord Cancelar al Angliei, care nu pe puţini contemporani îi umpluse de dezgust, dar pe mulţi şi de entuziasm pentru ştiinţele folositoare.

MANTAUA ERETICULUI

Giordano Bruno, omul din Nola ars pe rug pentru erezie, în anul 1600, de către autorităţile Inchiziţiei din Roma, este considerat pretutindeni un om însemnat, nu numai pentru ipotezele lui îndrăzneţe, adeverite mai tîrziu, despre mişcările astrelor, ci şi pentru atitudinea plină de curaj faţă de inchizitori, cărora le declarase : „Vă este poate mai teamă vouă cînd pronunţaţi sentinţa împotriva mea, decît mie cînd o ascult". Citindu-i operele şi aruncînd o privire asupra relatărilor în legătură cu comportarea lui în public, nu mai lipseşte într-adevăr nimic pentru a-l denumi un om mare. Şi totuşi mai există o poveste ce ne va face să-l stimăm poate şi mai mult.

Este povestea mantalei lui.

Trebuie să se ştie cum a căzut în mîinile Inchiziţiei.

Un patrician din Veneţia, pe nume Mocenigo, îl poftise pe savant în casa lui, ca să-i dea lecţii de fizică şi de mnemotehnică. Îl găzdui timp de cîteva

luni și primi în schimb învățătura cuvenită. Dar în loc să fie inițiat în magie neagră, cum se așteptase, primise doar cunoștințe de fizică. Era foarte nemulțumit de acest lucru, pentru că nu-i folosea la nimic. Îi părea rău de cheltuielile făcute cu oaspetele său. În repetate rînduri îi ceruse insistent să-i împărtășească cunoștințele misterioase și lucrative pe care un om atît de vestit trebuia desigur să le posede, și cînd văzu că totul e în zadar, îl denunță în scris Inchiziției. Scrise cum că acest om răutăcios și ingrat l-a defăimat în prezența sa pe Cristos și a spus despre călugări că sînt niște măgari, că prostesc poporul, iar pe deasupra a afirmat, în contradicție cu ceea ce se spune în *Biblie*, că nu există un singur soare, ci nenumărați, și multe altele. De aceea, el, Mocenigo, l-a închis în mansarda sa și roagă să fie ridicat cît mai curînd de către slujbași. Slujbașii Inchiziției sosiră într-adevăr într-o noapte de duminică spre luni și îl duseră pe savant la închisoare.

Aceasta s-a întîmplat luni 25 mai 1592, dimineața, la orele trei, iar din ziua aceea pînă în ziua cînd a urcat pe rug, adică la 17 februarie 1600, omul din Nola n-a mai ieșit din temniță.

În decursul acestor opt ani cît a ținut îngrozitorul proces, s-a zbătut fără încetare să-și salveze viața, dar lupta dusă în primul an, la Veneția,

împotriva extrădării la Roma, a fost poate cea mai disperată.

În perioada aceea s-a întîmplat istoria cu mantaua.

În iarna lui 1592, cînd locuia încă la hotel, comandase la un croitor, pe nume Gabriele Zunto, o manta groasă, pe măsură. Cînd a fost arestat, veșmîntul încă nu era plătit.

La vestea arestării, croitorul se repezi spre casa domnului Mocenigo, în apropiere de San Samuel, să-și prezinte nota de plată. Era prea tîrziu. Un servitor al domnului Mocenigo îl dădu pe ușă afară. „Am plătit destul pentru acest șarlatan, țipă el din prag atît de tare, încît vreo cîțiva trecători priviră înapoi. N-ai decît să alergi la tribunalul Sfîntului Oficiu și să declari acolo că dumneata ai avut de-a face cu acest eretic."

Croitorul încremeni, înspăimîntat, în stradă. O droaie de tineri derbedei auziră totul, iar unul dintre ei, un puștan zdrențăros, plin de coșuri, azvîrli după el cu o piatră. O femeie sărăcăcios îmbrăcată ieși din casă și îi trase, ce-i drept, băiatului o palmă, dar Zunto, om în vîrstă, își dădu bine seama că ar fi primejdios să se numere printre cei care „avuseseră de-a face cu acest eretic". Alergă după colț, privind speriat împrejur, și apoi, pe o cale mult ocolită, se duse acasă. Nevestei nu-i po-

meni nimic despre nenorocirea asta, iar ea se miră o săptămînă întreagă că era atît de abătut.

La 1 iunie, întocmind notele de plată, descoperi că cineva nu plătise o manta. Era cel al cărui nume se afla pe buzele tuturor, căci omul din Nola ajunsese obiectul discuţiilor întregului oraş. Umblau cele mai teribile zvonuri despre răutatea lui. Nu numai că terfelise căsătoria, atît în cărţi cît şi în conversaţii, dar îl făcuse şarlatan pe Cristos şi afirmase cele mai năstruşnice lucruri despre soare. Nu era de mirare că nu-şi plătise mantaua. Femeia nu era de loc dispusă să suporte această pagubă. După o sfadă aprinsă cu bărbatu-său, septuagenara, în haine de duminică, merse la palatul Sfîntului Oficiu şi reclamă cu o privire mîniată cei treizeci şi doi de scuzi datoraţi de ereticul întemniţat.

Funcţionarul cu care vorbi înregistră pretenţia ei şi promise că va cerceta cazul.

În curînd Zunto primi într-adevăr o citaţie şi se înfăţişă, tremurînd şi clătinîndu-se, la temutul palat. Spre uimirea lui nu fu interogat, ci doar încunoştinţat că la aranjarea treburilor financiare ale întemniţatului se va ţine seama de pretenţia lui. Funcţionarul îi dădu însă a înţelege că mare lucru nu-i va ieşi.

Bătrînul, foarte bucuros că scăpase atît de ieftin, mulţumi cu supunere. Dar nevasta era nemulţumită. Chiar dacă bărbatu-său renunţa la halba din fiecare seară, sau cosea pînă noaptea tîrziu, nu era de ajuns să scoată paguba. Trebuia achitată datoria către negustorul de stofe. Ţipa prin bucătărie şi prin curte că e o ruşine să fie întemniţat un răufăcător înainte de a-şi fi plătit datoriile. Dacă e necesar, se va duce pînă la Sfîntul Părinte, la Roma, ca să-şi obţină cei treizeci şi doi de scuzi. „Doar n-are nevoie de manta pe rug!" strigă ea.

Povesti şi duhovnicului ce li s-a întîmplat. Acesta o sfătui să ceară să-i fie înapoiată măcar mantaua. Văzînd în asta o confirmare, din partea unui for bisericesc, a faptului că pretenţia ei este îndreptăţită, declară că nu se mulţumeşte doar cu mantaua, care desigur a fost purtată şi mai era şi croită pe măsură. Trebuie să-şi capete banii. Dar pentru că, înfierbîntîndu-se, devenise cam zgomotoasă, părintele o dădu afară. Acest lucru o dezmetici puţin şi cîteva săptămîni stătu liniştită. Din palatul Inchiziţiei nu se mai auzea nimic despre ereticul arestat. În schimb se şoptea peste tot că interogatoriile dezvăluiseră mîrşăvii îngrozitoare. Bătrîna îşi pleca lacomă urechea la toate flecărelile astea. Pentru ea era o tortură să afle cît de prost stă cazul ereticului. Nu va fi eliberat niciodată şi niciodată nu-şi va plăti datoriile. Nu mai dormea noaptea, iar în august, cînd căldurile îi zdruncinară nervii de-a binelea, se apucă să-şi trîmbiţeze necazul, pălăvrăgind prin dughenele unde tîrguia şi

povestind clienţilor veniţi pentru probă. Dădea a înţelege că preoţii comit un păcat cînd trec cu atîta nepăsare peste pretenţiile îndreptăţite ale unui mic meseriaş. Birurile sînt apăsătoare, iar pîinea a fost iarăşi scumpită.

Într-o dimineaţă, un funcţionar o luă la palatul Sfîntului Oficiu şi acolo fu sfătuită cu insistenţă să se lase de vorbăria ei răutăcioasă. O întrebară cum de nu-i este ruşine ca pentru cîţiva scuzi să defăimeze un proces religios atît de grav. I se dădu a înţelege că există tot soiul de leacuri pentru oamenii de felul ei.

Un timp acest lucru folosi, cu toate că de cîte ori îşi amintea de cuvintele „pentru cîţiva scuzi" ieşite din gura unui călugăr bine îndopat, obrazul i se înroşea de furie. În septembrie însă se zvoni că Marele Inchizitor din Roma ar fi cerut extrădarea omului din Nola. Se discută în această privinţă la Signoria [1].

Cetăţenii comentau cu aprindere cererea de extrădare, iar atmosfera îi era îndeobşte potrivnică. Breslele nu voiau să-şi ştie deasupra tribunalele din Roma.

Bătrîna era exasperată. Oare chiar aveau de gînd să-l trimită pe eretic la Roma fără să-şi fi plătit

[1] *Signoria* — în Veneţia reprezenta ministerul Dogelui, în Florenţa însemna totalitatea reprezentanţilor corporaţiilor.

datoriile ? Asta era culmea ! Abia auzi vestea de necrezut, că şi fugi la palatul Sfîntului Oficiu, fără să-şi îngăduie răgazul de a îmbrăca o rochie mai bună.

De data aceasta fu primită de un funcţionar mai de seamă, care, lucru ciudat, se arătă mult mai conciliant decît cei dinainte. Avea aproape aceeaşi vîrstă cu ea şi-i ascultă liniştit şi atent plîngerea. Cînd termină — după o scurtă tăcere — o întrebă dacă vrea să stea de vorbă cu Bruno.

Bătrîna consimţi de îndată. Întîlnirea a fost stabilită pentru a doua zi.

În dimineaţa aceea, într-o cămăruţă cu gratii la ferestre, o întîmpină un om mărunt, slab, cu barba rară, de culoare închisă, şi o întrebă cuviincios ce doreşte. Îl văzuse pe vremea cînd i se luase măsura şi tot timpul păstrase destul de bine în minte înfăţişarea lui, acum însă nu-l recunoscu de îndată. Emoţiile interogatoriilor desigur îl schimbaseră.

Spuse repezită :

— Mantaua. N-aţi plătit-o.

Cîteva secunde, omul o privi uimit. Apoi îşi aminti şi întrebă :

— Cît vă sînt dator ?

— Treizeci şi doi de scuzi, răspunse. Doar aţi primit nota de plată.

Bruno se întoarse spre funcţionarul mare şi gras, care supraveghea convorbirea, întrebîndu-l dacă ştie cumva cîţi bani au fost predaţi, împreună cu obiectele lui, la palatul Sfîntului Oficiu. Omul nu ştia, făgădui însă că va cerceta.

— Cum o duce bărbatul dumneavoastră ? întrebă întemniţatul, îndreptîndu-se din nou spre bătrînă, ca şi cum, din moment ce chestiunea era pornită spre rezolvare, se stabiliseră prin aceasta relaţii normale şi se creaseră circumstanţe pentru o vizită obişnuită.

Iar bătrîna, încurcată de bunăvoinţa omului mărunt, mormăi că bărbatul ei o duce bine şi chiar mai adăugă ceva despre reumatismul lui.

Şi într-adevăr, abia două zile mai tîrziu plecă din nou spre palatul Sfîntului Oficiu, deoarece găsise de cuviinţă că trebuie să lase domnului timpul necesar pentru investigaţii. Obţinu chiar învoirea să-i mai vorbească o dată. A trebuit să aştepte însă mai mult de un ceas în cămăruţa cu gratii la ferestre, fiindcă tocmai atunci era la interogatoriu.

Sosi şi părea tare istovit. Neexistînd nici un scaun, se sprijini puţin de perete. Intră însă imediat în problemă.

Îi spuse cu voce foarte slabă că din nefericire nu-i este cu putinţă să plătească mantaua. Între obiectele sale nu s-au găsit bani. Totuşi ea încă nu

trebuie să-şi piardă orice speranţă. S-a gîndit şi şi-a amintit că la cineva, care tipărise în oraşul Frankfurt cărţi de-ale lui, trebuie să mai existe ceva bani. Îi va scrie, dacă i se va da voie. Va cere permisiunea chiar a doua zi. La interogatoriul de astăzi i se păruse că atmosfera nu-i este tocmai favorabilă. Aşa că n-a vrut să întrebe şi eventual să strice totul.

În timp ce vorbea, bătrîna îl măsura cu ochii ei pătrunzători. Cunoştea ea pretextele şi amăgelile datornicilor întîrziaţi. Nu le pasă nici cît negru sub unghie de obligaţii, dar cînd sînt luaţi din scurt se agită de parcă ar vrea să pună tot cerul şi iadul în mişcare.

— Ce v-a trebuit manta, dacă n-aveţi bani s-o plătiţi ? întrebă ea tăios.

Arestatul dădu din cap pentru a-i arăta că-i urmăreşte şirul gîndurilor. Apoi răspunse :

— Am cîştigat întotdeauna de pe urma cărţilor şi a lecţiilor. M-am gîndit că am să cîştig şi acum. Iar mantaua am crezut că-mi trebuie, pentru că socoteam să rămîn în libertate.

Spunea asta fără nici o amărăciune, evident numai ca să nu-i rămînă dator cu răspunsul.

Bătrîna îl privi din nou de sus pînă jos, plină de furie, dar avînd sentimentul că n-o poate scoate la capăt cu el. Fără nici un cuvînt, se întoarse şi fugi din cameră.

— Cine-i mai trimite bani unui om judecat de Inchiziţie ? bombăni ea supărată către bărbatu-său, în aceeaşi seară cînd stăteau culcaţi în pat. Bătrînul se liniştise în privinţa atitudinii autorităţilor bisericeşti faţă de el, totuşi dezaprobă încercările neobosite ale neveste-si de a obţine banii.

— Are el desigur alte griji acuma, mormăi.

Bătrîna nu mai zise nimic.

Lunile următoare trecură fără să se fi ivit ceva nou în chestiunea asta neplăcută. La începutul lui ianuarie se zvoni că Signoria ar avea intenţia să îndeplinească dorinţa Papii şi să-l extrădeze pe eretic. Apoi familia Zunto primi o nouă citaţie de la palatul Sfîntului Oficiu.

Nu era indicată ora, aşa că doamna Zunto se duse acolo într-o după-amiază. Dar nu nimeri bine. Arestatul aştepta vizita guvernatorului Republicii, căruia Signoria îi ceruse să-şi dea avizul în problema extrădării. Bătrîna fu primită de acelaşi înalt funcţionar care îi înlesnise prima întrevedere cu omul din Nola, şi moşneagul îi spuse că întemniţatul dorise să-i vorbească, dar ea ar trebui să chibzuiască dacă e momentul potrivit, deoarece Bruno se afla înaintea unei convorbiri de cea mai mare însemnătate pentru el.

Bătrîna spuse scurt că n-au decît să-l întrebe pe el.

Un slujbaş plecă şi se întoarse cu arestatul. Convorbirea avu loc în prezenţa înaltului funcţionar. Înainte ca nolezul, care-i zîmbi încă de la uşă, să poată spune ceva, bătrîna izbucni :

— De ce vă purtaţi aşa, dacă doriţi să rămîneţi în libertate ?

O clipă omul păru uimit.

În ultimele luni răspunsese la foarte multe întrebări şi nu prea reţinuse sfîrşitul ultimei sale convorbiri cu nevasta croitorului.

— Nu mi-au sosit banii aceia, spuse el în sfîrşit. De două ori am scris, dar n-au sosit. M-am gîndit că poate vreţi să luaţi mantaua înapoi.

— Ştiam că aici vom ajunge, zise ea cu dispreţ. Dar e lucrată pe măsură şi pentru cei mai mulţi e prea mică.

Omul din Nola o privi îndurerat.

— La asta nu m-am gîndit, spuse el şi se întoarse către preot.

— Nu s-ar putea să fie vîndute toate obiectele mele, iar banii să le fie înmînaţi acestor oameni ?

— Asta nu se poate, se amestecă în vorbă slujbaşul acela mare şi gras care îl adusese. Le pretinde domnul Mocenigo. Aţi trăit mult timp pe cheltuiala lui.

— El m-a invitat, răspunse nolezul istovit.

Moşneagul ridică mîna.

— Nu despre asta e vorba acum. După părerea mea, ar trebui să înapoiaţi mantaua.

— Ce să facem cu ea ? întrebă cu încăpăţînare bătrîna.

Moşneagul se înroşi puţin la faţă. Spuse încet :

— Ascultă, femeie, un pic de indulgenţă creştină nu ţi-ar strica. Acuzatul se găseşte acum înaintea unei convorbiri care poate să însemne pentru el viaţă sau moarte. Aşa că nu-i poţi pretinde să-i pese prea mult de mantaua dumitale.

Bătrîna îl privi nesigură. Deodată îşi aminti unde se află. Se gîndi dacă nu cumva e cazul să plece, cînd în spate îl auzi pe arestat spunînd cu voce slabă :

— Cred că o poate pretinde.

Şi cînd femeia se întoarse, el mai adăugă :

— Te rog să mă ierţi. Să nu crezi că pierderea dumitale îmi este indiferentă. Voi mai face o cerere în privinţa asta.

La un semn al moşneagului, omul cel mare şi gras părăsise camera. În momentul acela se înapoie, întinse braţele şi spuse :

— Mantaua nici n-a fost predată aici. O fi reţinut-o Mocenigo.

Nolezul tresări. Apoi spuse :

— Asta nu-i drept. Am să-l reclam.

Moşneagul clătină din cap.

— Mai bine ocupaţi-vă de convorbirea ce va trebui s-o purtaţi peste cîteva minute. Nu mai pot îngădui să vă ciorovăiţi aci pentru cîţiva scuzi.

Bătrînei i se urcă sîngele la cap. Cît timp a vorbit nolezul, tăcuse şi privise îmbufnată într-un colţ al camerei, dar auzind vorbele moşneagului îşi pierdu din nou răbdarea.

— Cîţiva scuzi ! ţipă ea. Asta-i tot cîştigul nostru pe o lună. Dumneavoastră vă este uşor să fiţi indulgenţi. Nu suferiţi nici o pagubă.

În clipa aceea intră pe uşă un călugăr înalt şi solid.

— A sosit guvernatorul, spuse cu jumătate de glas, şi se uită mirat la bătrîna care ţipa.

Omul cel mare şi gras îl apucă pe nolez de mînecă, şi-l scoase din cameră. Arestatul privi înapoi peste umărul îngust, spre bătrînă, pînă trecu pragul. Era foarte palid şi tras la faţă.

Bătrîna coborî tulburată scările de piatră ale palatului. Nu ştia ce să creadă.

Pînă la urmă omul a făcut ce-a putut.

Cînd grasul aduse după o săptămînă mantaua, ea nu intră în atelier. Dar ascultă la uşă şi-l auzi spunînd :

„În ultimele zile, tot timpul s-a îngrijit de mantaua asta. În timpul interogatoriilor şi convor-

birilor cu autoritățile orașului de două ori a făcut cerere și de mai multe ori a solicitat pentru asta o convorbire cu nunțiul papal. A izbutit. Mocenigo a fost nevoit să-i restituie mantaua. De altfel i-ar fi prins bine și lui acum, pentru că va fi extrădat și va trebui să plece chiar săptămîna asta la Roma."

Avea dreptate. Era pe la sfîrșitul lui ianuarie.

1.

Cezar

De la începutul lui martie dictatorul știa că zilele dictaturii sale sînt numărate.

Un străin, venind dintr-una din provincii, ar fi găsit poate capitala mai impunătoare decît oricînd. Orașul crescuse enorm ; un amestec pestriț de naționalități umplea cartierele gata să plesnească ; monumentale edificii administrative erau pe terminate ; *City*-ul [1] clocotea de proiecte ; viața comercială se desfășura normal ; sclavii erau ieftini.

Regimul părea consolidat. Dictatorul tocmai fusese numit dictator pe viață și pregătea *cea mai mare dintre acțiunile sale*, cucerirea Orientului, multașteptata campanie persană, cu adevărat o a doua campanie a lui Alexandru.

Cezar știa că nu va supraviețui lunii aceleia. Se afla în culmea puterii. În fața lui era deci abisul.

Marea ședință a Senatului din 15 martie, la care dictatorul, în discursul său, luînd poziție împotriva

[1] Centrul financiar.

„poziţiei amenințătoare a guvernului persan", anunţă că a concentrat o armată în Alexandria, capitala Egiptului, a dezvăluit atitudinea ciudat de indiferentă, ba chiar rece a Senatului. În timpul discursului, printre senatori circulă fatala listă cu sumele depuse de dictator sub nume fals la băncile spaniole : *dictatorul își transferă averea personală (110 milioane) în străinătate !* Oare nu e sigur de războiul său ? Sau poate nici n-are de gînd să ducă război împotriva Persiei, ci împotriva Romei !

Senatul a aprobat creditele de război în unanimitate, ca de obicei.

În palatul Cleopatrei, centrul tuturor intrigilor cu privire la Orient, sînt adunaţi militari de frunte. Regina Egiptului este aceea care a avut ideea unui război cu perşii. Brutus şi Cassius, precum şi alţi ofiţeri tineri, o felicită pentru triumful în Senat al politicii de război. Ideea de a lăsa să circule lista fatală este admirată şi se face haz cum se cuvine. Ce-o să se mai mire dictatorul cînd va încerca să ridice din *City* creditele aprobate !...

Cezar, căruia nu i-a scăpat răceala manifestată de Senat la toate amabilităţile lui, are ocazia să constate şi în *City* aceeaşi atitudine extrem de iritantă. Îi duce pe oamenii de finanţe la Camera de Comerţ şi, în faţa unei uriaşe hărţi atîrnate pe perete, le explică proiectul său de campanie împotriva Persiei şi Indiei. Domnii dau din cap, dar

încep apoi să vorbească despre Galia, cucerită de ani de zile, unde au izbucnit din nou rebeliuni sîngeroase. „Noua ordine" nu funcţionează. Se iveşte o propunere : nu s-ar putea începe noul război abia la toamnă ? Cezar nu răspunde, brusc iese afară. Domnii ridică mîinile pentru salutul roman. Cineva murmură : „Nu-l mai ţin nervii, pe omul ăsta."

Dintr-o dată nu mai vor război ?

Din investigaţii reiese un fapt uluitor : întreprinderile de armament pregătesc febril războiul, acţiunile lor urcă în salturi ; şi preţul sclavilor creşte...

Ce să însemne asta ? Să fie de acord cu războiul dictatorului şi să-i refuze banii necesari ?

Spre seară, Cezar ştie ce înseamnă. *Ei vor războiul, dar nu cu el.*

Dă ordin să fie arestaţi cinci bancheri, dar e zdruncinat, nervii îi sînt încordaţi, gata să se rupă, asta spre uimirea aghiotantului său, care-l văzuse de atîtea ori calm în toiul unor lupte sîngeroase. Se linişteşte puţin cînd vine Brutus, pe care îl iubeşte atît de mult. Totuşi nu se simte destul de tare să cerceteze un dosar trimis de către omul său de încredere din *City*. Conţine numele unor conjuraţi ; printre ele e şi cel al lui Brutus. Pregătesc un atentat la viaţa lui. Frica de a găsi în dosarul voluminos (e atît de voluminos, îngrozitor de voluminos) şi unele nume dragi îl opreşte pe dictator să-l deschidă. Brutus are nevoie de un pahar cu apă,

cînd Cezar îl predă în sfîrşit nedeschis secretarului său, spre a-l citi mai tîrziu.

O adevărată consternare se stîrneşte în palatul Cleopatrei cînd Brutus, palid şi tulburat, aduce vestea că există un dosar al conjuraţilor. Cezar poate să-l citească din clipă în clipă. Cleopatra îi potoleşte anevoie pe cei prezenţi, apelînd la onoarea lor militară, şi dă ea însăşi porunca de împachetare.

Între timp la Cezar se prezintă pentru raport edilul poliţiei. E al treilea în anul acesta, început abia de două luni, cei doi predecesori au fost destituiţi, fiind implicaţi în comploturi. Edilul îi garantează dictatorului securitatea personală, în pofida agitaţiei din *City*, iscate din cauza arestării bancherilor, pentru care de altfel au intervenit cercuri influente... Edilul pare a fi convins că războiul cu perşii e iminent şi, după părerea lui, va reduce la tăcere opoziţia. În timp ce expune multiplele măsuri de apărare ce i se par necesare, Cezar vede dincolo de el, ca într-o viziune, cum va muri ; căci va muri.

Va da poruncă să fie dus la porticul lui Pompei, va coborî, va rezolva petiţiile, va intra în templu, va căuta cu privirea pe unul sau altul dintre senatori şi, salutîndu-i, se va aşeza pe scaun. Se va desfăşura o parte din ritual — îl şi vede în faţa ochilor. Apoi conjuraţii — în viziunea lui Cezar

ei n-au chipuri, doar nişte pete albe acolo unde ar trebui să se afle feţele — se vor apropia de el, sub un pretext oarecare. Cineva îi va da ceva de citit, el va întinde mîna să apuce, se vor năpusti asupra lui, şi *va muri*.

Nu, pentru el nu va mai exista războiul din răsărit. Cea mai mare dintre toate acţiunile lui nu va mai avea loc : *totul era ca el să ajungă pe o navă* care ar fi putut să-l ducă la trupele sale din Alexandria, singurul loc unde, poate, ar fi în siguranţă.

Cînd seara tîrziu sentinelele văd cîţiva domni îndreptîndu-se spre încăperile dictatorului, tot mai cred că e vorba de generali şi de inspectori de armată ce vor să discute despre războiul persan. Dar nu sînt decît medici ; dictatorului îi trebuie un somnifer.

A doua zi, 14 martie, se scurge încîlcit şi penibil. În timpul exerciţiilor de călărie de dimineaţă, lui Cezar îi vine o idee straşnică. Senatul şi *City*-ul sînt împotriva lui, şi ce dacă ? *Se va adresa poporului.*

N-a fost el pe vremuri marele tribun al poporului, nădejdea democraţiei ? Atunci doar a existat un program gigantic, cu care înspăimîntase de moarte Senatul. Împărţirea moşiilor, aşezări pentru săraci.

Dictatura ? Nici un fel de dictatură ! Marele Cezar va abdica, se va retrage din viaţa politică, de pildă în Spania...

Un bărbat istovit s-a urcat pe cal, s-a lăsat purtat în cerc de jur împrejurul manejului, pe urmă ţinuta lui a devenit mai rigidă (cu gîndul la popor), a strîns hăţurile, a strunit calul călărindu-l în spume ; un cu totul alt bărbat, înviorat, părăseşte manejul.

Nu sînt mulţi cei intraţi în marele joc care au în dimineaţa aceea atîta încredere în viitor precum Cezar...

Conjuraţii aşteaptă arestarea. Brutus pune santinele în grădinile lui ; în diferite locuri caii stau gata de drum. În unele case se ard papirusuri. În palatul ei de pe Tibru, Cleopatra se pregăteşte de moarte. Cezar trebuie să fi citit de mult dosarul. Se îmbracă cu grijă, îşi eliberează sclavii, împarte daruri. Curînd trebuie să sosească agenţii poliţiei.

Opoziţia a lovit ieri. Astăzi trebuie să urmeze contralovitura regimului.

La *lever*-ul dictatorului iese la iveală cum va arăta contralovitura.

În prezenţa mai multor senatori Cezar vorbeşte despre noul său plan. Vor fixa alegerile, apoi va abdica. Parola sa : *Jos războiul !* Cetăţeanul roman va cuceri teritoriul italian, nu persan. Căci cum trăieşte cetăţeanul roman, stăpînul lumii ? Cezar

îl descrie. Chipuri împietrite ascultă descrierea îngrozitoare a mizeriei cetăţeanului roman. Dictatorul a dat jos masca, vrea să răscoale plebea. O jumătate de oră mai tîrziu o va şti întregul *City*. Duşmăniile între *City* şi Senat, între bancheri şi ofiţeri vor dispare, cu toţii vor fi uniţi într-un punct : Jos Cezar !

Cezar ştie înainte de a-l sfîrşi că a comis o greşeală cu discursul acesta. Fireşte n-ar fi trebuit să fie prea sincer. Cu farmecul său cunoscut încearcă brusc să schimbe subiectul. Prietenii nu vor avea să se teamă de nimic. Moşiile le sînt garantate. Se vor da pămînturi în arendă, dar asta o va face statul, din mijloacele statului. Va fi o vară frumoasă, vor fi oaspeţii lui la Baiae [1].

După ce au mulţumit pentru invitaţie şi au plecat, Cezar ordonă demiterea şi arestarea edilului de poliţie, care încă cu o seară înainte le-a dat din nou drumul bancherilor arestaţi. Apoi îl trimite pe secretarul său să sondeze atmosfera din cercurile democrate. Acuma totul depinde de atitudinea poporului.

Cercurile democrate înseamnă politicienii cluburilor de meseriaşi de mult dizolvate, care în vremurile de glorie ale republicii au jucat rolul principal la alegeri. Dictatura lui Cezar a zdrobit acest

[1] Oraş în Italia antică lîngă Neapole, celebru în imperiul roman datorită izvoarelor sale şi frumuseţii peisajului.

aparat, odinioară puternic, iar cu o parte a membrilor clubului a format o gardă civilă, aşa-zisele cluburi de stradă. Şi ele au fost dizolvate. Totuşi acum, secretarul Titus Rarus îi vizitează pe politicienii plebei, să le sondeze opinia.

Vorbeşte cu fostul preşedinte al breslei zugravilor, apoi cu un fost agitator în alegeri, actualmente cîrciumar. Cei doi bărbaţi se poartă extrem de prudent, nu vor să discute politică. Îl recomandă pe bătrînul Carpo, fostul conducător al muncitorilor din construcţii, un om desigur cu foarte multă influenţă, *deoarece se află în închisoare.*

Între timp, Cezar a primit o vizită importantă : Cleopatra. Regina n-a mai suportat tensiunea. Trebuia să-şi cunoască situaţia. E împodobită ca pentru moarte, toate artele Egiptului au contribuit la punerea în valoare a frumuseţii ei renumite în trei continente. Dictatorul pare a avea timp. Se comportă faţă de ea ca întotdeauna în ultimii ani, cu o politeţe deosebită, gata oricînd să-i dea un sfat, lăsînd din cînd în cînd să se înţeleagă că pe loc i-ar putea fi iarăşi amant, el, neîntrecutul cunoscător al frumuseţii feminine, dacă ea ar dori asta. Dar nici o vorbă despre politică. Stau în Atrium şi hrănesc peştişorii de aur, discută despre vreme. O invită pentru vară la Baiae...

Cleopatra e neliniştită. Se pare că Cezar nu-i încă pregătit să dea lovitura, asta-i explicaţia. Ea

pleacă cu obrazul împietrit. Cezar o însoţeşte pînă la litieră, apoi intră în birourile sale, unde juriştii şi secretarii lucrează febril la proiectul noii legi electorale. Proiectul trebuie să rămînă secret : nimeni n-are voie să părăsească palatul. *Constituţia aceasta va fi cea mai liberală dintre toate cîte a pomenit Roma vreodată.*

Fireşte, totul depinde acum de popor...

Cum Rarus zăboveşte prea mult — de ce la urma urmei atîta tocmeală, plebeii ar trebui să apuce cu amîndouă mîinile această unică şansă oferită de dictator — Cezar se hotărăşte să se ducă la alergările de cîini. Simte nevoia să ia personal contact cu poporul şi pe popor îl găseşti la alergările de cîini. Arena încă nu-i plină. Cezar intră în loja cea mare, îşi alege un loc ceva mai sus, în mulţime. N-are de ce să se teamă de a fi recunoscut, oamenii nu l-au văzut decît doar de la depărtare.

Cezar priveşte un timp, pe urmă pariază pe unul din cîini. Lîngă el s-a aşezat un om căruia îi explică de ce a jucat tocmai pe acest cîine. Omul dă din cap. Un rînd mai în faţă se iscă o mică ceartă. Cîţiva se pare că stau pe locurile altora, noii-veniţi îi alungă de acolo. Cezar caută să intre în vorbă cu vecinii pînă şi despre politică. I se răspunde laconic, şi atunci îşi dă seama că aceştia ştiu cine e : se află între agenţii săi secreţi. Se ridică

supărat şi pleacă. De altfel cîinele pe care a pariat a cîştigat...

În faţa arenei îşi întîlneşte secretarul care-l caută. N-are veşti bune. Nimeni nu vrea să trateze. Pretutindeni domneşte frică sau ură. De obicei cea din urmă. Omul lor de încredere e Carpo, zidarul. Cezar ascultă posomorît. Se urcă în litieră şi porunceşte să fie purtat la închisoarea mamertină[1]. O să discute cu Carpo.

Carpo trebuie mai întîi căutat. Există în aceste cazemate foarte mulţi deţinuţi foşti plebei, putrezesc aici cu duzinele. Totuşi, după un du-te-vino, zidarul Carpo, legat cu funii lungi, este tîrît afară dintr-o gaură, şi dictatorul poate să vorbească omului în care poporul Romei are încredere.

Stau faţă în faţă şi se privesc. Carpo e un om bătrîn, poate nu mai bătrîn decît Cezar, însă, oricum, arată ca un octogenar. Foarte bătrîn, foarte dărîmat, dar nu frînt. Cezar îi expune fără ocol nemaipomenitul său plan de a restaura democraţia, de a fixa alegeri, iar el însuşi se va retrage din viaţa publică etc. etc.

Bătrînul tace. Nu spune nici da, nici ba, tace. Îl priveşte fix pe Cezar şi nu scoate nici o vorbă. Cînd Cezar pleacă este din nou coborît cu funiile

[1] Cea mai îngrozitoare închisoare din Roma antică, destinată deţinuţilor politici, principilor făcuţi prizonieri de război etc.

acelea lungi în gaură. Visul democraţiei a încetat. E limpede : vor revoluţie, dar nu cu el. Îl cunosc prea bine.

Cînd dictatorul se întoarce acasă, secretarul are puţin de furcă pînă face sentinelele să priceapă cine e. Sînt oameni noi. Noul edil a îndepărtat sentinelele romane şi a transferat în palat o cohortă de negri. Negrii sînt mai siguri, nu ştiu latineşte şi sînt deci mai greu de aţîţat şi de molipsit de atmosfera din oraş. Cezar cunoaşte acum atmosfera din oraş.

În palat noaptea decurge agitată. De cîteva ori Cezar se scoală şi umblă prin imensul palat. Negrii beau şi cîntă. Nimeni nu-l ia în seamă, nimeni nu-l recunoaşte. Ascultă unul din cîntecele lor triste şi iese afară, la grajduri, să-şi viziteze calul favorit. În orice caz, calul îl recunoaşte. Roma cea eternă e cufundată într-un somn agitat. În faţa porţilor azilurilor de noapte cîţiva meseriaşi ruinaţi îşi aşteaptă rîndul pentru trei ore de somn şi citesc nişte afişe mari, pe jumătate rupte, în care se anunţă că se caută soldaţi pentru un război în răsărit ce nu va mai avea loc. În grădinile acelei *jeunesse dorée*[1] sentinelele din noaptea trecută au dispărut. Din palate străbat glasuri de beţie. Printr-o poartă

[1] În sens strict : „Tinereţe aurită" — epitet dat în ultimele zile ale Convenţiunii şi în timpul Directoratului tinerilor regalişti care continuau să comploteze împotriva guvernului şi, în acelaşi timp, dădeau tonul unei mode excentrice. Prin extensiune termenul se aplică tineretului elegant.

sudică a orașului trece o cavalcadă mică : regina Egiptului, acoperită de văluri, părăsește capitala. La ora două noaptea Cezar își amintește de ceva, se scoală și, în îmbrăcăminte de noapte, se îndreaptă spre acea aripă a palatului unde juriștii tot mai lucrează la noua constituție. Îi trimite la culcare.

Spre dimineață lui Cezar i se comunică că secretarul său Rarus a fost asasinat în cursul nopții. Discuțiile lui cu politicienii plebei au fost probabil spionate și din întuneric mîini puternice l-au înhățat. Mîinile cui ? Listele cu numele conjuraților, aflate în posesia lui, au dispărut.

În palat a fost ucis. Prin urmare palatul nu mai e sigur pentru partizanii dictatorului. Dar pentru dictator oare mai e ? Vreme îndelungată stă Cezar în fața patului de campanie unde zace trupul secretarului, ultimul lui om de încredere, care a plătit cu viața această încredere.

Cînd iese din cameră, un soldat din gardă, beat, îl izbește fără să-și ceară scuze. Cezar se uită de mai multe ori nervos îndărăt, în timp ce străbate coridorul.

În Atriu, ciudat de pustiu — nimeni nu s-a prezentat la *lever* — îl întîlnește deodată pe un sol al lui Antonius ; consulul și informatorul lui îi trimit vorbă să nu se ducă în nici un caz în ziua aceea la Senat. Nu e în siguranță acolo. Cezar îi trimite lui Antonius răspuns că nu se va duce la

Senat. În schimb poruncește să fie dus spre casa Cleopatrei și trece pe lîngă șirul lung al petiționarilor adunați în fiecare dimineață în fața palatului său. Poate îi va finanța Cleopatra campania. Atunci n-ar mai avea nevoie nici de *City*, nici de popor.

Cleopatra nu e acasă. Casa e încuiată. Se pare că a plecat pentru mai multă vreme...

Înapoi la palat. Ciudat, poarta e larg deschisă. Înseamnă că și garda a plecat. Stăpînul lumii se apleacă afară din litieră și-și privește casa unde nu mai îndrăznește să intre.

I-ar putea cere lui Antonius o escortă. Însă nu se încrede în nici o escortă. Mai bine umblă fără escortă, cel puțin nu trebuie să se teamă de ea. Încotro să se ducă ?

Dă un ordin. Se duce la Senat.

Stă rezemat în litieră, nu se uită nici în stînga, nici în dreapta. Se lasă dus la Porticul lui Pompei. Coboară. Rezolvă cererile petiționarilor. Intră în templu. Caută cu privirea pe unul sau altul dintre senatori și îi salută. Se așază pe scaunul său. Se desfășoară o parte din ritualul cuvenit. Pe urmă conjurații se îndreaptă spre el, sub un pretext oarecare. Nu mai au pete albe în loc de chipuri ca în visul lui de acum două zile, toți au fețe, fețele celor mai buni prieteni ai săi. Cineva îi prezintă ceva de citit, el întinde mîna. Se năpustesc asupra lui.

2.
Legionarul lui Cezar

În zori, un car cu boi trece prin Campagna primăvăratic înverzită, spre Roma. Este arendaşul Terentius Scaper, de cincizeci şi doi de ani, veteran al lui Cezar, împreună cu familia şi mobilierul. Au chipurile îngrijorate. Din pricina datoriilor au fost alungaţi de pe mica lor fermă. Doar Lucilia, în vîrstă de optsprezece ani, priveşte mai veselă oraşul mare şi rece : acolo trăieşte logodnicul ei.

Apropiindu-se de oraş, ei observă că aici se pregătesc evenimente deosebite. Controlul la bariere e mai sever şi din cînd în cînd sînt opriţi de patrule militare. Circulă zvonuri despre un mare şi apropiat război în Asia. Bătrînul soldat zăreşte cunoscutele barăci de recrutare, goale acum dis-de-dimineaţă ; se înviorează. Cezar proiectează noi campanii triumfale. Terentius Scaper soseşte la timp. E ziua de 13 martie anul 44.

Cam pe la ora nouă dimineaţa carul cu boi trece prin Porticul lui Pompei. Mulţimea aşteaptă aici sosirea lui Cezar şi a senatorilor la o şedinţă în templu unde Senatul va asculta „o importantă declaraţie" a dictatorului. Peste tot se discută despre război, însă spre uimirea lui Scaper patrulele militare obligă lumea să circule. La apariţia soldaţilor orice discuţie amuţeşte. Veteranul se străduie să se

strecoare cu carul. Cînd aproape a trecut se ridică în car şi strigă în urmă cu glas tare „Trăiască Cezar !" Constată mirat că nimeni nu ia în seamă salutul.

Cam iritat, îşi adăposteşte mica familie într-un han ieftin de la periferie şi porneşte în căutarea viitorului ginere, secretarul lui Cezar, Titus Rarus. N-o lasă pe Lucilia să-l însoţească. Mai întîi are de „aranjat o socoteală" cu tînărul.

Constată că e destul de greu să pătrundă în palatul lui Cezar de pe Forum. Controlul, mai cu seamă în ce priveşte armele, e foarte strict. Atmosferă încărcată.

Înăuntru află că dictatorul are peste două sute de secretari. Numele lui Rarus nu-l cunoaşte nimeni.

Într-adevăr, de trei ani Rarus nu-şi mai salutase şeful în aripa palatului unde se afla biblioteca.

E secretarul literar al lui Cezar şi a colaborat la opera lui despre gramatică. Opera zace neatinsă, dictatorul nu mai are timp pentru asemenea lucrări. Rarus nu mai poate de bucurie cînd bătrînul soldat intră înăuntru bocănind. Cum, Lucilia e aici la Roma ? Da, e aici, dar asta nu-i un motiv de bucurie. Familia a fost aruncată pe drumuri. Mai ales din vina Luciliei. Ar fi putut foarte bine să fie mai prevenitoare faţă de proprietar, fabricantul de pielărie Pompilius... Cu atît mai mult cu cît Rarus

n-a mai dat pe la ei. Tînărul se apără cu înfocare. N-a primit concediu. Va face totul să ajute familia. Va cere Administraţiei un avans. Pentru Terentius Scaper va face uz de toate relaţiile sale. Veteranul de ce n-ar deveni căpitan ? La urma urmei, un mare război e aproape !

Tropăit şi zăngănit de săbii pe coridor, uşa se deschide brusc : în prag apare Cezar.

Micul secretar stă încremenit sub privirea scrutătoare a marelui om. Pentru prima oară, de trei ani, Cezar intră din nou în camera lui de lucru ! Nu bănuieşte că *în această clipă destinul i-a călcat pragul.*

Cezar n-a venit să lucreze la Gramatica lui. De fapt e în căutarea unui om în care să se poată încrede, aşadar un om greu de găsit în acest palat. Trecînd pe lîngă bibliotecă şi-a amintit de secretarul literar, un tînăr fără nici un amestec în politică. Deci poate n-a fost corupt...

Doi din garda personală îl caută pe Scaper de arme şi-l azvîrle afară. Pleacă mîndru ; viitorul său ginere pare deci a nu fi ultimul în palatul ăsta. Marele Cezar îl vizitează, e un semn bun. Şi Rarus e percheziţionat. Apoi dictatorul îi dă un ordin. Să se ducă, mai bine pe căi ocolite, la un anume bancher spaniol şi să-l întrebe de unde provine misterioasa opoziţie a *City*-ului faţă de războiul în răsărit al lui Cezar.

Între timp, veteranul îl aşteaptă pe tînăr în faţa palatului. Cum acesta nu iese — de fapt foloseşte o ieşire dosnică — Scaper pleacă să anunţe familia întorsătura favorabilă a lucrurilor. Pe drum trece pe lîngă un birou de recrutare. Doar flăcăi se prezintă la serviciul militar. Ar fi bine să aibă protecţie şi să ajungă căpitan. Fireşte e prea bătrîn să mai fie soldat.

Colindă pe la cîteva cîrciumi şi cînd ajunge la micul han din mahala e puţin băut. E acum căpitanul Terentius Scaper, şi furia i se îndreaptă asupra tînărului Luciliei, care tot n-a apărut. Domnul secretar ajuns atît de sus n-are deci vreme să-şi salute mireasa ? Şi familia din ce-o să trăiască ? E nevoie grabnică de măcar trei sute de sesterţi. Să binevoiască Lucilia să-l viziteze pe fabricantul de pielărie, să împrumute bani de la el. Lucilia plînge. Nu pricepe de ce nu vine Rarus. Domnul Pompilius nu va şovăi să-i dea cei trei sute de sesterţi, dar n-o s-o facă pe degeaba. Tatăl se înfurie. Nu mai încape îndoială că tînărul nu prea mai „trage la căruţă". Un bici nu-i strică. Nu trebuie să i se arate că depind de el. Să vadă că există şi alţi oameni care ştiu s-o aprecieze pe Lucilia. Lucilia pleacă plîngînd, uitîndu-se mereu după Rarus.

În clipa asta Rarus e din nou la palat. A primit de la bancherul spaniol un dosar şi l-a predat lui Cezar. Acum încearcă să ridice de la Administraţie

un avans. Suferă însă un şoc puternic. În loc să primească bani, e supus unui interogatoriu. Unde a fost ? Care a fost ordinul dictatorului ? Refuză să răspundă şi află că e demis.

Lucilia are mai mult succes. Ce-i drept, în biroul fabricii de pielărie i se spune mai întîi că domnul Pompilius e arestat. Sclavii continuă să discute agitaţi evenimentul de necrezut, explicabil doar prin aceea că patronul îşi exprimase deseori, în ultimul timp cu furie, adversitatea faţă de dictator, cînd domnul Pompilius îşi face zîmbind apariţia. „Bineînţeles" pe el şi pe ceilalţi domni din *City* nu puteau să-i ţină la închisoare. Din fericire mai există anumite influenţe pe lîngă poliţie. Domnul Cezar nu mai e atît de puternic în aceste zile...

Lucilia încă nu s-a înapoiat cînd Rarus soseşte în sfîrşit la han. Veteranul n-are chef de vorbă, iar familia nu vrea să dezvăluie unde se află Lucilia. Nici Rarus n-a adus cei trei sute de sesterţi. Nu se încumetă să mărturisească că e demis şi doar pretextează timid că n-a avut timp să se ducă la Administraţie. Apoi soseşte Lucilia, plînsă, şi i se aruncă în braţe. Dar Terentius Scaper nu vede nici un motiv să se arate prea delicat. Fără ruşine o întreabă pe Lucilia de rezultatul cerşetoriei. Ferindu-se să-l privească pe Rarus în ochi, predă tatălui cei trei sute de sesterţi. Nu-i greu pentru Rarus

să înţeleagă de unde sînt banii. Lucilia a fost la fabricantul de pielărie.

Furios, tînărul smulge banii din mîna bătrînului. Mîine îi va înapoia domnului Pompilius. Mîine dimineaţa cel mai tîrziu la ora opt îi va aduce Luciliei la han bani destui. Şi pe urmă va merge cu tatăl ei la comandantul gărzii palatului să discute despre funcţia de căpitan.

Veteranul mînios îşi dă totuşi încuviinţarea. De ce i-ar fi la urma urmei greu omului de încredere al lui Cezar să ajute familia unui merituos legionar bătrîn ?... În dimineaţa următoare, însă, familia Scaper îl aşteaptă zadarnic pe Rarus.

În zorii zilei fusese dus la Cezar. Împreună cu el, Cezar a scotocit în bibliotecă după un vechi discurs, ţinut cu ani în urmă, cuprinzînd pe larg programul său democratic. După aceea secretarul a colindat mahalalele, pentru a afla cam ce s-ar spune printre politicienii plebei în cazul reintroducerii democraţiei. De altfel, Cezar poruncise să fie schimbată garda palatului şi arestat comandantul care-l interogase cu o zi înainte pe Rarus.

Terentius Scaper începe să vadă totul în negru. Nu mai are încredere în logodnicul fiicei sale. Ea a plîns toată noaptea şi i-a strigat lui şi mamei în faţă ce anume îi ceruse fabricantul de pielărie. Şi mama i-a ţinut parte. Veteranul se decide să se înroleze ca soldat la unul dintre birourile de recru-

tare. După lungi șovăieli mărturisește familiei că se consideră prea bătrîn pentru recrutare. Binevoitoare, familia îl ajută să se întinerească. Lucilia îi împrumută rujul și prîslea îi supraveghează mersul.

Dar cînd, atît de prezentabil, ajunge la biroul de recrutare, acesta e închis. În fața ușii tinerii discută agitați zvonul că războiul în răsărit a fost contramandat. Zdrobit, veteranul celor zece războaie cezariene se întoarce în sînul familiei și găsește o scrisoare a lui Rarus către Lucilia, anunțînd apropierea unor mari evenimente. Tocmai se află în curs de pregătire o lege conform căreia veteranii lui Cezar vor primi în arendă ferme, precum și ajutoare din partea statului. Familia nu mai poate de bucurie.

Scrisoarea lui Rarus, întocmită dimineața, e depășită în clipa cînd o citește Terentius Scaper. Ancheta secretarului a arătat că foștii politicieni plebei persecutați de Cezar ani de-a rîndul nu mai au încredere în manevrele lui politice.

Rarus, văzîndu-se urmărit, își caută în zadar stăpînul prin palat ; îl întîlnește abia tîrziu după-amiază, la circ, la alergările de cîini. Pe drumul spre palat îi raportează lui Cezar realitatea zdrobitoare. După o lungă tăcere, dintr-o dată conștient de primejdia grozavă în care se afla dictatorul, îi face o propunere disperată : să părăsească încă în noaptea aceea, pe ascuns, orașul și să încerce să se refugieze la Brindisi, pentru ca pe o navă să ajungă de acolo la Alexandria și la armata sa. Îi promite că va avea pregătit un car cu boi. Dictatorul zdrobit, rezemat de scaunul litierii, nu-i răspunde.

Totuși Rarus a luat hotărîrea de a pregăti această fugă. Amurgul se lasă peste uriașa Romă agitată, frămîntată de zvonuri, în timp ce la porticul din sud Rarus tratează cu garda porții. La miezul nopții un car cu boi va trece fără bilet de liberă-trecere. Îi dă sentinelei toți banii ce-i are la el. Exact trei sute de sesterți.

Către ora nouă sosește la han, la Scaper. O îmbrățișează pe Lucilia. Roagă familia să-l lase singur cu Terentius. Apoi se îndreaptă spre veteran și-l întreabă :

— Ce-ai face tu pentru Cezar ?

— Cum stă povestea cu ferma în arendă ?

— Cu asta s-a isprăvit, spuse Rarus.

— Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit ? întreabă Scaper.

— Și cu funcția de căpitan s-a isprăvit, spune Rarus.

— Dar tu mai ești secretarul lui ?

— Da.

— Și-l întîlnești ?

— Da.

— Şi nu-l poţi convinge să facă ceva pentru mine ?

— El nu mai poate să facă nimic pentru nimeni. Totul s-a năruit. Mîine va fi ucis ca un şobolan. Prin urmare : Ce poţi să faci pentru el ? întreabă secretarul.

Veteranul îl priveşte fix fără să-l creadă. S-a isprăvit cu marele Cezar ? Într-atît încît el, Terentius, trebuie să-l ajute ?

— Cum aş putea să-l ajut ? întreabă el cu glas răguşit.

— I-am promis carul tău cu boi, spune calm secretarul. Începînd de la miezul nopţii trebuie să-l aştepţi la porticul din sud.

— N-or să mă lase să trec cu carul.

— Or să te lase. Le-am plătit pentru asta trei sute de sesterţi.

— Trei sute de sesterţi ? Banii noştri ?

— Da.

Bătrînul îl fixează o clipă, aproape furios. Apoi în priviri i se strecoară acea şovăială morocănoasă a celor chinuiţi de instrucţie jumătate din viaţă şi se întoarce mormăind.

— Poate, mormăie el, e o afacere tot atît de bună ca oricare alta. O dată ajuns afară o să poată să se revanşeze.

I-a revenit vechea vitalitate, are din nou *speranţe.*

Pentru Rarus mai greu e să se înţeleagă cu Lucilia. De cînd l-a revăzut la Roma n-a fost niciodată singur cu ea. Nici el, nici tatăl ei nu i-au spus ce-l ţine mereu departe în aceste zile. Acum o să afle. Logodnicul ei e împreună cu Cezar. E singurul om de încredere al stăpînului lumii.

Dar nu poate să meargă şi cu ea pentru un sfert de ceas la o cîrciumă din strada Cazangiilor ? Cezar nu poate nici măcar un sfert de ceas să se descurce singur ?

Rarus o ia cu el în strada Cazangiilor. Dar nu ajung pînă la cîrciumă. Rarus îşi dă deodată seama că e din nou urmărit. De dimineaţă doi indivizi suspecţi se ţin ca nişte umbre după el, oriunde se duce. Aşa că cei doi îndrăgostiţi se despart în faţa hanului. Lucilia se înapoiază la maică-sa şi îi povesteşte radioasă cît de intim e logodnicul ei cu marele Cezar.

În acest timp tînărul încearcă în zadar să se descotorosească de urmăritori.

La miezul nopţii va şti ce înseamnă să ajungi în intimitatea celor puternici.

Către ora unsprezece Rarus e din nou în palatul de pe Forum. Un regiment de negri a preluat paza palatului. Cei mai mulţi dintre soldaţi sînt beţi.

În cămăruţa lui din spatele bibliotecii scotoceşte febril în dosarul pe care în ziua precedentă bancherul spaniol i l-a predat pentru Cezar, şi Cezar

nu l-a citit. Dosarul cuprinde numele conjuraţilor. Îi găseşte pe toţi : Brutus, Cassius, întreaga *jeunesse dorée* din Roma, printre ei mulţi pe care Cezar îi consideră prieteni. Trebuie neapărat să citească dosarul, imediat, chiar în noaptea aceea. O să-l convingă să facă uz de carul cu boi al lui Terentius Scaper.

Ia cu el dosarul şi o porneşte la drum. Coridoarele sînt cufundate aproape în întuneric, din aripa cealaltă răsună cîntece de beţivi. La intrarea în Atrium stau de pază doi negri uriaşi. Nu-i dau voie să treacă. Nu-l înţeleg ce spune.

Încearcă în altă direcţie, palatul e uriaş. Şi aici stau negri de sentinelă, imposibil să se strecoare. Încearcă prin coridoare şi părculeţe unde poate ajunge sărind pe fereastră, dar totul e încuiat.

Înapoindu-se istovit în camera sa, i se pare că undeva în josul coridorului zăreşte spatele unui om. E unul dintre urmăritori.

Cuprins de frică se năpusteşte în cameră, blochează uşa. Nu face lumină şi se uită prin geam în curte. Acolo, în faţa geamului stă al doilea urmăritor. Îl trec sudori reci.

Rămîne timp îndelungat în camera întunecată, ciulind urechile. Cineva ciocăneşte o dată la uşă. Rarus nu deschide. Aşa că nu-l vede pe cel care, după oarecare aşteptare, se îndepărtează : Cezar.

Începînd de la miezul nopţii, carul cu boi al lui Terentius Scaper staţionează în faţa porticului din sud. Veteranul nu le-a comunicat soţiei şi copiilor decît că are de făcut un drum, şi că va lipsi cîteva zile din Roma. Lucilia şi mama să se ducă la Rarus ; el va avea grijă de ele.

Dar nimeni nu vine în noaptea aceea la porticul din sud să se urce în carul cu boi.

În dimineaţa de 15 martie i se raportează dictatorului că secretarul său a fost ucis în timpul nopţii în palat. Lista cu numele conjuraţilor a dispărut. Chiar în dimineaţa aceea Cezar îi va întîlni în Senat pe purtătorii acestor nume şi se va prăbuşi sub loviturile lor de pumnal.

Un car cu boi, mînat de un bătrîn soldat şi arendaş ruinat, se va întoarce la un han de periferie, unde îl va aştepta o mică familie, căreia marele Cezar îi datorează trei sute de sesterţi.

SOLDATUL DIN LA CIOTAT

După primul război mondial, în micul port meridional din Franța, La Ciotat, la un bîlci în cinstea lansării unui vapor, am văzut într-o piață publică monumentul de bronz al unui soldat din armata franceză, în jurul căruia se înghesuia mulțimea. Ne-am apropiat și am descoperit că era un om viu, într-o manta pămîntie, cu cască de oțel pe cap, cu baionetă în mînă, stînd nemișcat pe postamentul de piatră sub soarele fierbinte de iunie. Fața și mîinile îi erau unse cu vopsea de bronz. Nu mișca nici un mușchi, nici măcar din ochi nu clipea.

Pe postament, la picioarele lui, se afla rezemată o bucată de carton, purtînd următoarea inscripție :

OMUL — STATUIE
(HOMME STATUE)

Eu, Charles Louis Franchard, soldat în cel de-al... lea regiment, am dobîndit, în urma unei îngropări de viu la Verdun, capacitatea neobișnuită de a rămîne complet nemișcat și de a mă comporta ca o

statuie, oricît de mult timp. Această artă a mea a fost examinată de mulți profesori și considerată drept boală inexplicabilă. Faceți-vă milă și pomană cu un tată de familie fără slujbă.

Am aruncat o monedă în farfurioara așezată lîngă placa aceea și, clătinînd din cap, am mers mai departe.

Aici, deci, ne-am zis, stă înarmat pînă în dinți, el, soldatul indestructibil al atîtor milenii, creatorul istoriei, care a făcut posibile toate acele fapte mărețe ale lui Alexandru, Cezar, Napoleon, după cum citim în manualele de școală. El este. Nu clipește din ochi. El e arcașul lui Cyrus, conducătorul carului cu seceri al lui Kambyses, pe care nisipul deșertului nu l-a putut îngropa pentru totdeauna, legionarul lui Cezar, lăncierul călare al lui Gingis-Han, elvețianul lui Ludovic al XIV-lea și grenadierul lui Napoleon I. Posedă acea nu chiar atît de neobișnuită aptitudine de a nu arăta că simte ceva, atunci cînd toate uneltele imaginabile de distrugere sînt încercate asupra lui. Rămîne nesimțitor ca o stîncă (spune el) chiar cînd e trimis la moarte. Găurit de sulițele celor mai diferite ere, a celei de piatră, de bronz, de fier, izbit de care de luptă, ale lui Artaxerxes și ale generalului Ludendorff, strivit de elefanții lui Hanibal și de hoardele călăreților lui Attila, sfărîmat de schijele zburătoare ale tunurilor tot mai perfecționate ale atîtor

secole, dar şi de pietrele zburătoare ale catapultelor, sfîşiat de gloanţele puştilor, mari cît oul de porumbel, ori mici cît albinele, stă indestructibil, mereu acelaşi, primind ordine în fel de fel de limbi, dar mereu neştiind de ce şi pentru ce. Teritoriile cucerite nu el le-a luat în posesiune, după cum nici zidarul nu locuieşte casa construită de dînsul. Şi nici ţara apărată de el nu-i aparţine. Nici măcar arma sau uniforma nu-s ale lui. Dar el stă ; deasupra e ploaia de moarte a avioanelor şi smoala arzîndă a meterezelor, dedesubt mine şi capcane, în jur ciumă şi galbene gaze toxice, el stă, tolbă pentru suliţe şi săgeţi, ţintă, carne de tun şi fierbător de gaze ; în faţa lui e duşmanul, iar în spate generalul !

Nenumărate mîini i-au ţesut pieptarul, i-au ciocănit platoşa, i-au croit cizmele ! Nenumărate buzunare s-au umplut datorită lui ! Nenumărate strigăte în toate limbile lumii l-au înflăcărat. Nici un Dumnezeu care să nu-l fi binecuvîntat. Pe el, atins de acea lepră îngrozitoare — răbdarea, vlăguit de incurabila boală a insensibilităţii !

Ce fel de îngropare de viu, ne-am zis, este aceea care i-a provocat boala, această boală teribilă, îngrozitoare şi atît de molipsitoare ?

Ne-am întrebat : să nu fie totuşi curabilă ?

SOCRATE RĂNIT

Socrate, fiul moaşei, cel care reuşea în dialogurile sale atît de bine, cu atîta uşurinţă şi cu un umor atît de viguros, să-i facă pe prieteni să nască gînduri frumoase, înzestrîndu-i astfel cu copii proprii, în loc să-i împovăreze cu bastarzi ca alţi dascăli, era socotit nu numai cel mai înţelept dintre greci, dar şi unul dintre cei mai curajoşi. Faima curajului său ni se pare perfect justificată cînd citim în Platon cît de voios şi neînfricat a golit cupa de cucută ce i-a fost oferită pînă la urmă de către autorităţi, pentru serviciile aduse concetăţenilor săi. Unii dintre admiratori au socotit însă necesar să vorbească şi despre vitejia lui pe cîmpul de luptă. Într-adevăr, a participat la bătălia de la Delion, şi anume în rîndurile infanteriei, fiindcă nici după prestigiul social, era cizmar, nici după venitul material, era filozof, nu putea fi înrolat la o armă mai scumpă şi mai nobilă. Totuşi, precum ne putem închipui, vitejia lui a fost altfel decît cea obişnuită.

În dimineaţa dinaintea luptei, Socrate se pregătise cît se poate de bine pentru treaba aceea sîngeroasă, mestecînd ceapă, căci, după părerea soldaţilor, ceapa dă curaj. Scepticismul lui în unele domenii îl îndemna la credulitate în multe altele ; era împotriva speculaţiei şi pentru experienţa practică, aşa că nu credea în zei, în schimb credea în cepe.

Din păcate nu simţi un efect propriu-zis, în tot cazul nu unul imediat, astfel că tropăia posomorît în rîndurile unui detaşament de sabreri ; în pas de gîscă, aceştia ocupară poziţii pe o mirişte. În faţa şi în spatele lui păşeau, poticnindu-se, nişte tineri din mahalalele Atenei, care îi atraseră atenţia că scuturile provenite din arsenalele Atenei sînt prea mici pentru oamenii corpolenţi. Se gîndise şi el la asta, numai că în închipuirea lui erau oameni spătoşi, acoperiţi nici pe jumătate de scuturile ridicol de înguste.

Schimbul de păreri între omul din faţă şi cel din spatele lui despre profiturile marilor armurieri de pe urma scuturilor prea mici fu întrerupt de comanda „aşezat".

Oamenii se aşezară direct pe mirişte şi un căpitan îl dojeni pe Socrate, fiindcă încercase să se aşeze pe scut. Glasul înăbuşit al acestuia îl nelinişti mai mult decît dacă s-ar fi răstit. Duşmanul părea să fie prin apropiere.

Nu vedeai la doi paşi din pricina ceţei lăptoase a dimineţii. În schimb, zgomote de paşi şi zăngănit de arme dovedeau că e ocupată cîmpia.

Cu multă neplăcere îşi aduse aminte Socrate de o convorbire avută în seara precedentă cu un tînăr nobil, ofiţer de cavalerie, întîlnit întîmplător.

„Un plan extraordinar ! declarase tînărul filfizon. Infanteria stă credincioasă şi cinstită pe poziţii şi parează loviturile duşmanului. Iar în timpul acesta cavaleria înaintează pe cîmpie şi le cade în spate."

Cîmpia s-o fi aflînd destul de departe, la dreapta probabil, undeva în ceaţă. Prin urmare acum cavaleria înaintează.

Lui Socrate planul i se păruse bun, sau, oricum, nu rău. Doar planuri se întocmesc întotdeauna, mai cu seamă cînd numeric eşti inferior duşmanului. În realitate, în cazul de faţă se luptau pur şi simplu la nimereală, adică se loveau orbeşte. Şi nu se înainta acolo unde dicta planul, ci unde permitea duşmanul.

Acum, în lumina cenuşie a dimineţii, lui Socrate planul i se păru cu totul jalnic. Ce însemna asta ? Infanteria parează lovitura duşmanului ? În general erai bucuros cînd puteai să te fereşti de o lovitură, şi acum arta consta în a para ? Foarte rău că însuşi comandantul e cavalerist.

7 —4029

Nici nu se găseau în piață atîtea cepe cîte i-ar fi fost trebuitoare unui simplu soldat.

Şi ce absurd, dis-de-dimineață în loc să fii în pat, să stai în mijlocul unei cîmpii, pe pămîntul gol, cu cel puțin zece funți de fier pe tine și cu un cuțit de măcelar în mînă ! E bine ca orașul să fie apărat, cînd e atacat, altminteri ești expus la lucruri foarte neplăcute, dar de ce a fost atacat orașul ? Pentru că armatorii, proprietarii de vii și negustorii de sclavi din Asia Mică făceau concurență armatorilor, proprietarilor de vii și negustorilor de sclavi persani. Frumos motiv !

Deodată, încremeniră cu toții.

Din stînga, prin ceață, veneau apropiindu-se din ce în ce niște urlete surde, însoțite de un zgomot metalic. Dușmanul pornise atacul.

Detașamentul se ridică în picioare. Cu ochii ieșiți din orbite priveau fix prin ceața din fața lor. Zece pași mai încolo, un om căzut în genunchi bîlbîia o rugăciune către zei. Prea tîrziu, se gîndi Socrate.

Deodată, ca un răspuns, izbucniră niște urlete îngrozitoare ceva mai departe, în dreapta.

Strigătele de ajutor se transformaseră parcă într-un strigăt de moarte. Socrate zări zburînd din ceață o mică rangă de fier. O suliță !

Şi apoi, înaintea lui, se iviră învăluite de abur niște forme masive : dușmanii.

Socrate, sub impresia copleșitoare că poate așteptase prea mult, se întoarse greoi și începu să fugă. Platoșa și fiarele grele de la picioare îl împiedicau destul de rău. Erau cu mult mai periculoase decît scuturile, pentru că nu le putea azvîrli.

Filozoful alerga gîfîind peste miriște. Totul era să obțină un avans suficient. Nădăjduia că bravii flăcăi din spate vor para pentru un timp lovitura.

Deodată îl străpunse o durere infernală. Talpa stîngă îl ardea atît de tare, încît crezu că n-o să mai poată suporta. Gemînd, se lăsă jos pe pămînt, dar cu un alt strigăt de durere sări iarăși în sus. Privi în jur cu ochii rătăciți și pricepu totul. Nimerise într-un cîmp de spini.

Era un mărăciniș încîlcit cu spini foarte ascuțiți. Probabil i se înfipsese un spin în picior. Cu băgare de seamă, cu ochii înlăcrimați, căută un loc pe pămînt unde să se poată așeza. Şchiopătă cîțiva pași primprejur, sprijinindu-se pe piciorul sănătos, înainte de a se așeza din nou. Trebuia să scoată spinul numaidecît.

Ascultă cu încordare zgomotele luptei : veneau de departe, din amîndouă direcțiile, în față însă erau la cel puțin o sută de pași. Oricum, păreau că se apropie încet, dar de netăgăduit.

Socrate nu reușea să-și scoată sandaua. Spinul îi sfredelise talpa de piele subțire și era vîrît adînc în carne. Cum era cu putință să li se dea soldaților,

care apără patria de duşmani, încălţăminte atît de subţire! Fiecare smucitură de sanda era însoţită de o durere arzătoare. Sărmanul de el, îşi aplecă, înainte istovit, umerii masivi. Ce era de făcut?

Privirile tulburi îi căzură pe sabia de alături. Prin minte îi fulgeră o idee, mai binevenită decît oricînd altădată în cursul unei dispute. N-ar putea folosi spada drept cuţit? O luă în mînă.

În clipa aceea auzi nişte paşi înăbuşiţi. O mică trupă străbătea mărăcinişul. Slavă zeilor, erau dintr-ai săi. Cînd îl zăriră, se opriră în loc cîteva secunde. Ăsta-i cizmarul, îi auzi spunînd. Apoi plecară mai departe.

Dar şi din stînga venea larmă. Acolo răsunară comenzi într-o limbă străină. Perşii!

Socrate încercă să se scoale iarăşi în picioare, adică în piciorul drept. Se sprijini de sabia cam scurtă. Şi apoi văzu ivindu-se din stînga, într-un mic luminiş, un ghem de combatanţi. Auzi gemete şi zgomot de fiare teşite ciocnindu-se de platoşe de fier sau de piele.

Disperat, ţopăi înapoi pe piciorul sănătos. Pierzîndu-şi echilibrul, călcă din nou cu piciorul rănit şi se prăbuşi gemînd.

Cînd ghemul de luptători încleştaţi — nu era mare, să fi fost douăzeci sau treizeci de oameni — se apropiase la cîţiva paşi, filozoful şedea jos între

două tufe de mărăcini, privind neputincios spre duşmani.

Îi era cu neputinţă să se mişte. Orice ar fi fost mai bine decît să simtă măcar încă o singură dată durerea aceea în talpa piciorului. Nu ştia ce să facă şi începu deodată să urle.

Mai exact spus: se auzi urlînd. Îşi auzi urletul ţîşnind din pieptul puternic ca dintr-o ţeavă: „Detaşamentul al treilea, la mine! Puneţi-i la saramură, copii!"

Şi în acelaşi timp se văzu cum apucă sabia şi o învîrte în jurul său, fiindcă în faţă îi apăru deodată, din mărăciniş, un soldat persan cu suliţă. Suliţa zbură cît colo, trăgînd după ea şi omul.

Şi Socrate se auzi urlînd pentru a doua oară şi spunînd:

— Nici o palmă de loc înapoi. Acum îi avem acolo unde îi vrem, pe feciorii ăştia de căţea! Krapolus, înainte cu al şaselea! Nullos, la dreapta! Bucăţi îl fac pe cine se retrage!

Spre marea-i uimire, văzu alături pe doi dintr-ai săi, holbîndu-se îngroziţi la el.

— Urlaţi, le spuse încet, pentru numele cerului, urlaţi! De spaimă, unuia îi căzu falca în piept, dar celălalt începu într-adevăr să urle ceva. Iar persanul dinaintea lor se ridică anevoie în picioare şi fugi în mărăciniş.

Din luminiş veniră poticnindu-se o duzină de oameni istoviţi. În urma urletelor, persanii o rupseră la fugă. Le era frică de vreo ambuscadă.

— Ce se petrece aici ? întrebă unul dintre concetăţenii lui pe Socrate, care tot mai şedea pe pămînt.

— Nimic, spuse. Nu mai staţi aşa gură-cască, holbîndu-vă la mine. Mai degrabă alergaţi încolo şi încoace şi daţi comenzi să nu observe cei de dincolo cît de puţini sîntem.

— Mai bine să ne întoarcem, spuse omul şovăind.

— Nici un pas, protestă Socrate. Sînteţi laşi ?

Şi deoarece unui soldat nu-i ajunge să-i fie frică, ci trebuie să mai aibă şi noroc, se auziră deodată destul de departe, dar foarte lămurit, tropot de cai şi strigăte năprasnice — şi acestea erau în limba greacă ! Oricine ştie cît de zdrobitoare a fost înfrîngerea persanilor în ziua aceea. Ea a pus capăt războiului.

Cînd Alcibiade, în fruntea cavaleriei, sosi la mărăcinişuri, văzu cum un grup de infanterişti îl duc pe umeri pe unul gras.

Opri calul şi-l recunoscu pe Socrate, iar soldaţii îl lămuriră că rezistenţa lui de neclintit a ţinut în loc batalionul şovăitor.

Îl purtară în triumf pînă la carele de aprovizionare. De acolo, în ciuda protestelor sale, aşezat pe

un furgon şi înconjurat de un grup de soldaţi leoarcă de sudoare şi strigînd agitaţi, a ajuns înapoi în capitală.

Îl purtară pe umeri pînă la mica lui casă.

Xantipa, nevastă-sa, fierbea o supă de fasole. Stătea în genunchi în faţa vetrei şi, suflînd cu toată puterea în foc, se uita din cînd în cînd la el. Şedea încă pe scaunul pe care-l instalaseră camarazii.

— Ce-i cu *tine ?* întrebă ea bănuitoare.

— Cu mine ? murmură el. Nimic.

— Dar ce-i cu vorbăria asta despre faptele tale vitejeşti ? vru ea să ştie.

— Exagerări, spuse el, supa miroase minunat.

— Cum să miroasă, dacă nici măcar focul nu l-am aprins ? Iar ai făcut pe caraghiosul, nu-i aşa ? spuse ea furioasă. Mîine iar o să am de îndurat rîsetele oamenilor cînd am să mă duc după o franzelă.

— N-am făcut de loc pe caraghiosul. M-am bătut.

— Ai fost beat ?

— Nu. I-am oprit în loc cînd erau să dea înapoi.

— Tu nici pe tine nu te poţi opri, spuse ea şi se sculă, fiindcă focul se aprinse. Dă-mi solniţa de pe masă.

— Nu ştiu, zise el încet şi îngîndurat, nu ştiu dacă n-ar fi mai bine să nu mănînc nimic. Mi-am stricat puţin stomacul.

— Ţi-o spun eu că eşti beat. Ia, încearcă să te ridici şi să umbli prin cameră, atunci o să vedem.

Nedreptatea ei îl amărî. Dar nu voia sub nici un motiv să se ridice şi să-i arate că nu poate călca. Ştia că e înspăimîntător de deşteaptă cînd era vorba să descopere ceva nefavorabil pentru el. Şi nu era în favoarea lui dacă ieşea la iveală adevăratul motiv al neclintirii în luptă.

Xantipa îşi făcea mai departe de lucru cu ceaunul de pe vatră, şi în timpul ăsta îşi spuse părerea.

— Sînt convinsă că distinşii tăi prieteni ţi-au făcut iarăşi rost de vreun post de chiulangiu la bucătăria de campanie. Acolo totul merge numai pe învîrteală.

Socrate privea chinuit prin ferestruică strada unde oameni mulţi treceau cu felinare, răspîndind o lumină albă : se sărbătorea victoria.

Distinşii lui prieteni nici pomeneală să încerce una ca asta, şi în orice caz el n-ar fi acceptat aşa ceva, fără să protesteze.

— Ori au socotit că e foarte firesc ca un cizmar să mărşăluiască. Nu mişcă un deget pentru tine. „E cizmar, îşi spun ei, şi cizmar să rămînă. Altminteri cum am putea să-l vizităm în cotlonul lui împuţit şi să flecărim cu el ore întregi şi să auzim toată lumea spunînd : Ia te uită, cizmar sau ce-o fi, oamenii ăştia distinşi se aşază lîngă el şi discută despre filerzofie !" Bandă mizerabilă.

— Filerfobie se cheamă, spuse el calm.

Xantipa îi aruncă o privire de loc prietenoasă.

— Nu mă mai tot dăscăli. Ştiu că sînt o incultă. De n-aş fi, n-ai avea pe nimeni să-ţi pregătească din cînd în cînd o găleată cu apă pentru spălatul picioarelor.

Socrate tresări şi speră că femeia n-a băgat de seamă. Astăzi în nici un caz nu trebuie să se ajungă la spălatul picioarelor. Slavă zeilor, îşi continuă cuvîntarea.

— Prin urmare, beat nu erai, şi nici de un post de chiulangiu nu ţi-au făcut rost. Probabil te-i fi purtat ca un măcelar. Ai sînge pe mînă, nu-i aşa ? Şi cînd eu strivesc un păianjen, începi să zbieri ! Nu cred eu că într-adevăr te-ai purtat bărbăteşte, dar o şmecherie, ceva, aşa din umbră, probabil tot vei fi făcut, dacă te ridică atîta în slăvi. Pînă la urmă tot am să descopăr, fii sigur.

Supa era gata. Mirosea ademenitor. Femeia luă oala, apucînd de toarte cu fusta, o puse pe masă şi începu să scoată cu o lingură.

Socrate chibzui dacă n-ar fi cazul să-şi redobîndească pofta de mîncare. Gîndul că atunci va trebui totuşi să treacă la masă, îl reţinu la timp.

Nu prea se simţea în apele lui. Îşi dădea bine seama că n-a scăpat încă. Desigur, foarte curînd se vor ivi fel de fel de neplăceri. Nu poţi cîştiga o bătălie cu perşii, şi să fii lăsat în pace. Acum, în

entuziasmul dintîi al izbînzii, fireşte, nimeni nu se gîndea cui îi revine meritul. Toţi erau ocupaţi pînă peste cap să-şi trîmbiţeze propriile fapte glorioase. Dar mîine sau poimîine fiecare va observa că celălalt pretinde pentru sine întreaga glorie, şi atunci or să vrea să-l scoată în evidenţă pe el. Multora li se va juca o festă, declarîndu-l pe cizmar drept adevăratul erou principal. Pe Alcibiade şi aşa nu-l vedeau cu ochi buni. Cu mare satisfacţie îi vor striga : „Tu ai cîştigat bătălia, dar de luptat a luptat cizmarul".

Spinul îi pricinuia dureri din ce în ce mai groaznice. Dacă nu-şi va scoate cît mai repede sandaua, ar putea să dea într-o septicemie.

— Nu mai plescăi aşa, spuse dus pe gînduri.

Femeia rămase cu lingura în gură.

— Ce să nu mai fac... ?

— Nimic, se grăbi el să afirme speriat. Mă gîndeam la altceva.

Scoasă din fire, Xantipa se ridică, trînti oala pe plită şi se repezi afară.

Oftă adînc uşurat. Se trudi să se ridice repede din scaun şi, uitîndu-se sperios în jur, ţopăi la culcuşul său din fundul camerei. Cînd ea reintră să-şi ia şalul pentru a pleca în oraş, îl privi bănuitoare cum zace nemişcat în hamacul de piele. O clipă se gîndi că totuşi poate nu se simte bine. Cumpăni chiar dacă să-l întrebe, fiindcă îi era foarte devo-

tată. Dar pe urmă se răzgîndi şi, bombănind, părăsi camera şi se duse să privească, împreună cu o vecină, serbările.

Socrate dormi prost şi agitat şi se deşteptă plin de griji. De sanda scăpase, dar spinul nu-l putea prinde cu mîna. Piciorul se umflase rău.

În dimineaţa aceea nevastă-sa era mai puţin furioasă.

Cu o seară în urmă auzise tot oraşul vorbind despre soţul ei. Probabil se petrecuse într-adevăr ceva care să le impună oamenilor atîta respect. Că ar fi ţinut în loc un întreg batalion persan, asta, ce-i drept, nu-i venea să creadă. Nu-i el omul ! se gîndi. Să ţină în loc o întreagă adunare cu întrebările lui, asta da, asta putea. Dar nu un batalion. Aşadar, ce se petrecuse ? Era atît de nesigură, încît îi aduse laptele de capră la pat.

Nici nu se gîndea să se scoale.

— N-ai vrea să ieşi ?

— N-am poftă, mormăi el.

Nu aşa se răspunde soţiei la o întrebare politicoasă, dar îşi închipui că poate nu vrea să se expună privirilor mulţimii şi nu-i replică nimic.

Cu mult înainte de amiază sosiră vizitatori.

Erau cîţiva tineri, fii de oameni bogaţi, cercul lui obişnuit. Îl tratau totdeauna ca pe un dascăl, iar unii chiar îşi luau note cînd le vorbea, ca şi cum ar fi fost ceva cu totul deosebit.

Astăzi se grăbiră să-i spună că i s-a dus vestea în toată Atena. Că e o zi istorică pentru filozofie ; (aşadar avusese ea totuşi dreptate, se cheamă filerzofie, şi nu altfel). Că Socrate a dovedit că cine ştie să contemple ştie şi să acţioneze.

Socrate îi asculta fără obişnuitele ironii. În timp ce vorbeau, i se părea că aude încă foarte departe, cum auzi o furtună îndepărtată, rîsete extrem de puternice, rîsul unui oraş întreg, ba chiar al unei ţări, foarte departe, dar apropiindu-se, înaintînd, de neoprit, molipsind pe fiecare, pe pietonii de pe străzi, pe negustorii şi politicenii din piaţă, pe meseriaşi în micile lor ateliere.

— E stupid tot ce vorbiţi voi aici, spuse el cu subită hotărîre. N-am făcut absolut nimic.

Îl priviră zîmbind. Apoi unul zise :

— Exact ce spuneam şi noi. Ştiam că ai s-o iei aşa. Ce-i cu strigătele astea acum dintr-o dată ? l-am întrebat noi pe Eusopulos în faţa gimnaziilor [1]. Zece ani în şir, Socrate a săvîrşit cele mai măreţe fapte ale spiritului, şi nimeni nu i-a acordat atenţie. Acum a cîştigat o bătălie şi întreaga Atenă vorbeşte despre dînsul. Nu vă daţi seama, spuneam noi, cît de ruşinos e lucrul ăsta ?

Socrate gemu.

[1] Săli unde tinerii romani se adunau, pentru a face gimnastică şi discutau literatură.

— Dar nici măcar n-am cîştigat-o. M-am apărat, pentru că am fost atacat. Nu mă interesa pe mine bătălia asta. Nu sînt negustor de arme, nici n-am podgorii în împrejurimi. Nici nu ştiu pentru ce ar trebui să mă lupt. Mă aflam printre oamenii cu judecată din mahalale, cărora nu le pasă de războaie, şi făceam exact ce făceau toţi, cel puţin cu cîteva clipe înaintea lor.

Parcă erau zdrobiţi.

— Păi tocmai, exclamară ei, acelaşi lucru l-am spus şi noi. N-a făcut altceva decît să se apere. Ăsta-i modul lui de a cîştiga bătălii. Dă-ne voie să ne întoarcem repede la gimnaziu. Am întrerupt o conversaţie pe această temă numai ca să-ţi spunem bună ziua.

Şi plecară discutînd între ei cu voluptate.

Socrate zăcea tăcut, rezemat în coate, şi privea tavanul înnegrit de funingine. Presimţirile sale negre se adevereau.

Nevastă-sa îl cerceta cu privirea dintr-un ungher al camerei. Cîrpea mecanic o fustă veche.

Deodată spuse încet :

— Ce e de fapt la mijloc ?

El tresări. O privi nesigur.

Era o fiinţă muncită, cu un piept ca o scîndură, şi cu ochi trişti. Ştia că se poate bizui pe ea. O să-i ţină parte chiar cînd discipolii vor spune : Socrate ? Nu cumva e păcătosul ăla de cizmar

care neagă zeii ? O nimerise prost cu el, dar nu se plîngea decît în fața lui. Și n-a fost seară să nu se afle pe cornișă, pregătite pentru el, o pîine și o bucată de slănină, cînd venea flămînd acasă de la discipolii lui bogați.

Se întrebă dacă n-ar fi cazul să-i spună totul. Dar apoi se gîndi că peste foarte puțin timp va trebui să spună în prezența ei o mulțime de lucruri neadevărate și ipocrite, cînd vor veni, ca și acum, oameni să discute despre faptele lui de eroism, iar dacă ea ar fi știut adevărul, n-ar mai fi putut, fiindcă o stima.

Așa că renunță și spuse doar :

— Supa asta rece de fasole de aseară împute iar toată camera.

Xantipa se mulțumi să-i arunce încă o privire bănuitoare.

Firește, nu-și puteau permite să azvîrle mîncarea. Căuta doar să-i abată gîndurile. Era tot mai convinsă că ceva se petrece cu el. De ce nu se scoală ? Se scula totdeauna tîrziu, însă numai pentru că totdeauna se culca tîrziu. Ieri se culcase foarte devreme. Și astăzi tot orașul era în picioare ca să asiste la serbările în cinstea victoriei. Pe stradă prăvăliile erau închise. O parte din cavalerie, plecată în urmărirea dușmanului, se înapoiase pe la vreo cinci dimineața, se auzise tropăitul cailor. Tumultul mulțimii era pasiunea lui. În astfel de zile

alerga de dimineață pînă seara în toate părțile și lega conversații. Prin urmare de ce nu se scoală ?

Spațiul ușii se întunecă și își făcură intrarea patru magistrați. Se opriră în mijlocul camerei și unul spuse pe un ton ceremonios, dar foarte politicos, că a primit dispoziție să-l aducă pe Socrate la Areopag. Însuși comandantul Alcibiade a propus să i se facă onoruri pentru cele săvîrșite în război. Din stradă se auzea murmurul vecinilor adunați în fața casei.

Socrate simți cum îl trec sudorile. Știa că acum va fi nevoit să se scoale și, chiar dacă va refuza să meargă cu ei, va trebui măcar să se ridice în picioare, să le spună două-trei vorbe amabile și să-i însoțească pe oameni pînă la ușă. Și știa că n-o să poată face mai mult de doi pași. Atunci se vor uita la piciorul lui și se vor lămuri. Și din toate părțile vor izbucni hohote de rîs.

În loc să se ridice, își dădu drumul înapoi pe perna tare și spuse morocănos :

— N-am nevoie de nici un fel de onoruri. Spuneți Areopagului că mi-am dat întîlnire cu cîțiva prieteni pentru ora unsprezece, să discutăm amănunțit o problemă filozofică, și că prin urmare, spre regretul meu, nu pot veni. Nu mi se potrivesc de loc serbările publice și sînt mult prea obosit.

Ultimele cuvinte le adăugă fiind supărat că amestecase filozofia în treaba asta, iar cele dintîi le

spusese sperînd că cel mai uşor o să scape de ei prin grosolănie.

Magistraţii au înţeles desigur şi acest limbaj. Se răsuciră pe călcîie şi plecară îmbrîncind mulţimea de afară.

— Or să te înveţe ei politeţea faţă de oficialităţi, zise soţia supărată şi trecu în bucătărie.

Socrate aşteptă pînă o văzu ieşind, apoi îşi răsuci repede trupul masiv, se aşeză pe marginea patului, trăgînd cu coada ochiului spre uşă, şi cu mare prudenţă încercă să calce cu piciorul bolnav. Părea zadarnic.

Leoarcă de sudoare, se culcă din nou.

Trecu o jumătate de oră. Luă o carte şi citi. Cînd ţinea piciorul liniştit, nu simţea aproape nimic.

Apoi sosi prietenul său Antistene.

Nu-şi scoase mantaua groasă, rămase în picioare la celălalt capăt al patului, se sili să tuşească şi-şi scărpină pe gît barba zbîrlită, privindu-l pe Socrate.

— Tot mai eşti în pat ? Credeam că o voi găsi doar pe Xantipa. M-am sculat special să aflu veşti despre tine. Eram tare răcit şi de aceea ieri n-am putut să fiu de faţă.

— Stai jos, spuse Socrate monosilabic.

Antistene îşi luă un scaun din colţ şi se aşeză lîngă prietenul său.

— Astă seară încep din nou cursurile. Nu există nici un motiv să le mai ţin suspendate.

— Nu.

— Mă întrebam, fireşte, dacă vor veni. Astăzi au loc mari ospeţe. Dar în drum spre tine l-am întîlnit pe tînărul Pheston, şi cînd l-am anunţat că diseară predau algebra, a fost pur şi simplu entuziasmat. I-am spus că poate veni şi cu casca. Protagoras şi ceilalţi nu vor mai putea de necaz cînd se va spune : la Antistene, în seara de după bătălie, au continuat să studieze algebra.

Socrate se legăna uşurel în hamac, împingîndu-se cu palma de peretele cam strîmb. Cu ochii săi bulbucaţi îşi privi cercetător prietenul.

— Ai mai întîlnit şi pe altcineva ?

— O mulţime de oameni.

Prost dispus, Socrate se uita în tavan. Să-i spună lui Antistene adevărul adevărat ? Avea destulă încredere în el. El însuşi nu lua niciodată bani pentru lecţii, aşa că nu era un concurent pentru Antistene. Poate că ar trebui într-adevăr să-i prezinte cazul acesta dificil.

Cu ochii lui scînteietori de greiere, Antistene îşi privi curios prietenul şi-i spuse :

— Georgias umblă încoace şi încolo şi povesteşte la toţi că probabil ai fugit şi, din zăpăceală, ai luat direcţia greşită, adică înainte. Cîţiva dintre

8—4029

tinerii mai cumsecade au vrut să-l şi ia la bătaie pentru asta.

Socrate se uită la el neplăcut surprins.

— Prostii, spuse el enervat. Deodată îşi dădu seama ce armă ar avea adversarii împotriva lui, dacă ar da cărţile pe faţă.

Noaptea, spre dimineaţă, se gîndise că ar putea s-o întoarcă, să prezinte lucrurile drept o experienţă şi să spună că a vrut să vadă cît de mare e credulitatea tuturor. Douăzeci de ani am predat pe toate străzile pacifismul, şi un simplu zvon a fost de-ajuns ca proprii mei discipoli să mă considere un războinic furios etc. etc. Dar atunci bătălia n-ar fi trebuit cîştigată. Evident, acuma erau vremuri proaste pentru pacifism. După o înfrîngere şi cei de sus sînt un timp pacifişti, iar după victorie pînă şi cei de jos devin partizani ai războiului, cel puţin un timp, pînă îşi dau seama că pentru ei victoria sau înfrîngerea nu sînt chiar atît de diferite. Nu, acum nu se poate face paradă de pacifism.

Din stradă răsună tropot de cai.

În faţa casei se opriră nişte călăreţi şi în cameră intră, cu pasul lui înaripat, Alcibiade.

— Bună dimineaţa, Antistene, cum merge afacerea cu filozofia ? Oamenii şi-au ieşit din fire, exclamă el radios. Cei din Areopag turbează din pricina răspunsului tău, Socrate. Ca să fac o glumă, în locul propunerii de a ţi se conferi cununa de

lauri, am spus să ţi se confere cincizeci de lovituri de bîtă. Asta, desigur, i-a cam indignat, căci corespundea exact stării lor sufleteşti. Totuşi trebuie să vii cu mine. Vom merge amîndoi pe jos.

Socrate oftă. Se înţelegea foarte bine cu tînărul Alcibiade. Băuseră de multe ori împreună. Vizita asta era o dovadă de prietenie din partea lui. Cu siguranţă, n-o făcea numai din dorinţa de a jigni Areopagul. Şi chiar dorinţa asta îi făcea cinste şi trebuia sprijinită.

Legănîndu-se mai departe în hamac spuse în sfîrşit :

— Grabă se cheamă vîntul acela care răstoarnă schela construcţiei. Ia loc.

Alcibiade rîse şi-şi trase un scaun mai aproape. Înainte de a se aşeza, se închină politicos în faţa Xantipei, care stătea în uşa bucătăriei, ştergîndu-şi de fustă mîinile ude.

— Voi, filozofii, sînteţi oameni ciudaţi, spuse el cam nerăbdător. Poate a început să-ţi pară iarăşi rău că ne-ai ajutat să cîştigăm bătălia. Ţi-o fi atras atenţia Antistene că nu existau destul de multe motive pentru asta.

— Noi am discutat despre algebră, zise Antistene repede şi tuşi din nou.

Alcibiade rînji.

— Nici nu m-am aşteptat la altceva. Numai ca să nu faceţi caz de asemenea lucruri, nu-i aşa ?

Apoi, după părerea mea, e vorba pur şi simplu de vitejie. Dacă vreţi, nimic deosebit, dar de ce ar fi ceva deosebit cîteva frunze de laur ? Încleştează-ţi dinţii, moşule, şi rabdă. Trece repede şi nu doare. Şi pe urmă mergem să bem.

Plin de curiozitate privi făptura spătoasă, viguroasă, care începuse să se legene destul de tare.

Socrate chibzui repede. Îi trecu prin minte cam ce ar putea să spună. Să spună că azi noapte sau azi-dimineaţă şi-a scrîntit piciorul. Bunăoară cînd soldaţii îl lăsaseră jos de pe umeri. Asta ar conţine chiar o poantă. Cazul demonstra cît de uşor poţi să te alegi cu un beteşug de pe urma onorurilor oferite de concetăţeni.

Fără a înceta să se legene, se aplecă înainte ca să stea drept, îşi frecă cu dreapta braţul stîng neacoperit şi zise încet :

— Lucrurile stau aşa. Piciorul meu...

La acest cuvînt privirea nu prea fermă — fiindcă în clipa aceea va trebui să spună prima minciună în afacerea asta, pînă acum doar tăcuse — i se îndreptă spre Xantipa, aflată în uşa bucătăriei.

Lui Socrate i se opriră vorbele în gît. Deodată nu mai avea poftă să-şi prezinte povestea. Piciorul nu era scrîntit.

Hamacul se opri.

— Ascultă, Alcibiade, spuse el energic şi cu o voce vioaie, în cazul ăsta nici nu se poate vorbi de

vitejie. Eu, cînd a început lupta, adică atunci cînd am văzut ivindu-se primii persani, am luat-o numaidecît la fugă şi anume în direcţia exact înapoi. Dar acolo era un cîmp de scaieţi. Mi s-a înfipt un spin în picior şi n-am mai putut fugi. Atunci am început să lovesc în jurul meu ca un sălbatic şi era cît pe ce să nimeresc pe cîţiva dintr-ai noştri. În desperarea mea strigam ceva în legătură cu detaşamentele celelalte, încît persanii să le creadă acolo, de fapt o nerozie, fiindcă ei doar nu înţeleg greceşte. Pe de altă parte se pare că şi ei erau destul de nervoşi. Se vede că pur şi simplu n-au mai putut suporta urletele după toate cîte avuseseră de îndurat în timpul înaintării. S-au oprit o clipă şi apoi a sosit cavaleria noastră. Asta-i tot.

Cîteva secunde fu linişte deplină în cameră.

Alcibiade îl privea împietrit.

Antistene tuşea cu mîna la gură, de astă dată normal. Dinspre uşa bucătăriei, unde se afla Xantipa, veneau hohote de rîs.

Apoi Antistene spuse sec :

— Şi acum fireşte că nu te poţi duce la Areopag, şchiopătînd pe scări, pentru a-ţi lua în primire cununa de lauri. Asta o înţeleg.

Alcibiade se rezemă de spătarul scaunului şi privi cu pleoapele strînse către filozoful din culcuş. Nici Socrate, nici Antistene nu se uitară spre el.

Se aplecă din nou, îşi cuprinse cu mîinile genunchiul. Faţa lui îngustă, de băiat, tresări puţin, dar nu-şi trăda nimic din gînduri şi simţăminte.

— De ce n-ai spus că ai vreo altă rană ?

— Fiindcă am un spin în picior, spuse Socrate grosolan.

— Ah, pentru asta ? spuse Alcibiade. Înţeleg. Se ridică repede şi se apropie de pat. Păcat că n-am adus cu mine propria mea cunună. I-am dat-o omului meu s-o ţină. Altminteri aş fi lăsat-o acum aici. Poţi să mă crezi că te consider destul de viteaz. Nu cunosc pe nimeni care, în împrejurări ca acestea, ar fi povestit ce ai povestit tu.

Şi ieşi în grabă.

Apoi Xantipa, cînd îi spălă piciorul şi-i scoase spinul, spuse posomorîtă :

— Puteai să faci o septicemie.

— Cel puţin, rosti filozoful.

O BĂTRÎNICĂ NEDEMNĂ

Bunica avea şaptezeci şi doi de ani cînd a murit bunicul. El avusese într-un orăşel din Baden o mică litografie unde, cu două-trei ajutoare, a lucrat pînă la moarte. Bunica gospodărea fără slujnică, avea grijă de casa veche şi şubredă şi gătea pentru bărbaţi şi copii.

Era o femeie măruntică, slabă, cu ochi vioi de şopîrlă, dar înceată la vorbă. Cu chiu cu vai şi-a crescut cei cinci copii din şapte, cîţi se născuseră. Din cauza asta, cu anii deveni tot mai mică.

Dintre copii două fete au emigrat în America, iar doi băieţi au plecat şi ei. Doar cel mai tînăr, cu o sănătate cam şubredă, rămase în orăşel. Se făcu tipograf şi-şi întemeie o familie prea numeroasă. Aşa că ea rămase singură în casă după ce muri bunicul. Copiii se întrebau prin scrisori cum să se descurce cu ea. Unul îi oferea să locuiască la el, iar tipograful era dispus să se mute cu ai săi la ea în casă.

Dar bătrîna refuza propunerile și nu voia să accepte de la copii, de la cei ce erau în stare, decît un mic ajutor în bani. Vînzarea litografiei, de mult învechite, n-a adus aproape nimic și mai existau și datorii.

Copiii îi scriau că nu poate totuși trăi atît de singură, dar cum ea nici nu voia să audă de asta, se resemnară și-i trimiteau lunar ceva bani. La urma urmei, se gîndeau ei, doar a rămas tipograful în orășel.

Tipograful s-a angajat față de frații săi să le dea din cînd în cînd vești despre bătrînă. Scrisorile lui către tata, și ceea ce acesta a aflat cu ocazia unei vizite și apoi doi ani mai tîrziu, imediat după înmormîntarea bunicii, mi-au dat o imagine a celor întîmplate în acești doi ani.

După cît se pare, încă de la început tipograful a fost decepționat că bunica se opune să-l primească în casa ei destul de mare și goală. Locuia cu patru copii în trei camere. Totuși bătrîna nu întreținea cu el decît relații foarte vagi. Invita copiii în fiecare duminică după-masă la cafea, asta era de fapt totul.

O dată sau de două ori în trei luni își vizita fiul și o ajuta pe noră-sa la gătit. Tînăra femeie a dedus din unele afirmații ale bătrînei că-i era prea strîmt în locuința mică a tipografului. Și acesta

nu se putu abține să nu pună în relatare un semn de exclamație.

Cînd tata l-a întrebat în scris cum își petrece bătrîna timpul, a răspuns destul de scurt că frecventează cinematograful.

Trebuie să arătăm că acest lucru era cît se poate de neobișnuit, cel puțin în ochii copiilor ei. În urmă cu treizeci de ani cinematograful nu semăna cu cel de astăzi. Erau niște localuri mizerabile, prost aerisite, de obicei instalate în cîte o popicărie veche, la intrare afișe stridente anunțînd asasinate și tragedii pasionale. De fapt nu se duceau decît tineri necopți sau, de dragul întunericului, perechile de îndrăgostiți. O femeie bătrînă, singură, trebuia neapărat să bată la ochi.

Dădea de gîndit și un alt aspect al acestei frecventări a cinematografului. Intrarea este desigur ieftină, dar, întrucît plăcerea asta intra în categoria fleacurilor, însemna „bani aruncați pe fereastră". Și a arunca bani pe fereastră nu era ceva respectabil.

Se mai adăuga faptul că bunica nu numai că nu întreținea relații cuvenite cu fiul din localitate, dar nu-și vizita nici măcar cunoscuții, și nici nu-i invita. Nu se ducea niciodată la o ceașcă de cafea, cum se obișnuia în orășel. În schimb făcea dese vizite în atelierul unui cizmar, un cîrpaci situat pe o ulicioară sărăcăcioasă și puțin chiar rău fa-

mată, unde, mai ales după-amiaza, stăteau gură-cască fel de fel de indivizi nu prea onorabili, ucenici şi chelnerițe fără slujbă. Cizmarul era un om de vîrstă mijlocie, umblat prin lumea întreagă, fără a fi reuşit să-şi facă un rost. Se spunea că şi bea. Oricum, nu era o relaţie pentru bunica.

Într-o scrisoare, tipograful menţionă că i-a atras atenţia bunicii asupra acestui lucru, dar că a primit un răspuns foarte rece. „E om care a văzut multe", a spus ea şi cu asta convorbirea a luat sfîrşit. Nu era uşor să discuţi cu bunica despre ce nu dorea ea să vorbească.

Cam la o jumătate de an după moartea bunicului, tipograful i-a scris tatii că mama mănîncă din două în două zile la restaurant.

Ce ştire !

Toată viaţa bunica gătise pentru o duzină de oameni şi totdeauna mîncase doar rămăşiţele, iar acum mînca la restaurant ! Ce-a apucat-o ?

Curînd după asta, o călătorie de afaceri îl aduse pe tata prin apropiere, şi îi făcu o vizită mamei sale.

O găsi pregătită să iasă în oraş. Îşi scoase pălăria şi-i oferi pesmeţi şi un pahar cu vin roşu. Părea să fie perfect echilibrată, nici prea vorbăreaţă, nici prea tăcută. Întrebă de noi, ce-i drept, nu prea amănunţit, şi în primul rînd vru să ştie dacă există

şi cireşi pentru copii. Era cea dintotdeauna. Odaia era fireşte pedant de curată, iar ea arăta sănătoasă.

Unicul lucru care-i trăda noul mod de viaţă era că a refuzat să se ducă împreună cu tata la cimitir, pentru a vizita mormîntul soţului.

„Poţi să te duci şi singur, i-a spus ea cu nepăsare, e al treilea din stînga în rîndul al unsprezecelea. Eu trebuie să mă mai reped undeva."

Tipograful a explicat după aceea că probabil a trebuit să se ducă la cizmarul ei. Se plîngea foarte mult.

„Stau aici în găurile astea împreună cu ai mei, nu mai am de lucru decît cinci ore şi astea prost plătite, şi pe deasupra îmi dă de furcă şi astma, iar casa din strada principală stă goală."

Tata, deşi îşi luase o cameră la hotel, se aşteptase totuşi să fie invitat de mamă-sa, măcar de formă, dar ea nu pomeni nimic despre asta. Or, cînd casa fusese plină, se opusese întotdeauna ca el să locuiască şi să-şi cheltuiască banii la hotel.

Se pare însă că pusese capăt traiului de familie şi apucase pe drumuri noi, cînd viaţa i se apropia de sfîrşit. Tata, avînd o doză bunicică de umor, o găsi „foarte vioaie" şi spuse unchiului s-o lase pe bătrînă să facă ce vrea.

Dar ce voia ?

Prin scrisoarea următoare am aflat că-şi comandase un „bregg" şi plecase în excursie într-o joi

oarecare. Breggul era un vehicul cu cai, mare, cu roţi înalte şi cu locuri pentru familii întregi. De cîteva ori, foarte rar, cînd noi, nepoţii, veneam în vizită, bunicul închiria „breggul". Bunica rămînea acasă. Cu o mişcare dispreţuitoare a mîinii, refuza să ne însoţească.

Şi după „bregg" a urmat călătoria la K., un oraş ceva mai mare, la o distanţă cam de două ore cu trenul. Acolo aveau loc curse de cai şi la aceste curse de cai s-a dus bunica.

Tipograful era alarmat de-a binelea. Cerea să fie consultat un medic. Tata a clătinat din cap, cînd a citit scrisoarea, dar a refuzat consultarea unui medic.

La K. bunica nu plecase singură. Luase cu ea o fată tînără, cam slabă de minte, după cum scria tipograful, fata de la bucătăria restaurantului unde bunica mînca din două în două zile.

„Schiloada" asta şi-a avut rolul ei de atunci înainte. Bunica părea să ţină foarte mult la ea. O lua la cinema şi la cizmarul care, de altfel, se dovedise social-democrat, şi umbla zvonul că cele două femei jucau în bucătărie cărţi la un pahar de vin roşu.

„I-a cumpărat acum «schiloadei» o pălărie împodobită cu trandafiri, scria disperat tipograful. Iar Ana noastră n-are o rochie pentru confirmare."

Scrisorile unchiului deveneau tot mai isterice, mereu era vorba de „comportarea nedemnă a iubitei noastre mame" şi nu se mai refereau la nimic altceva. Amănuntele le am de la tata.

Hotelierul îi şoptise clipind din ochi :

„După cum se aude, doamna B. se distrează, nu glumă."

În realitate bunica nici în aceşti din urmă ani nu trăia în belşug. Dacă nu mînca la restaurant, de obicei nu lua decît o mică porţie de ouă jumări, un pic de cafea şi, înainte de toate, iubiţii ei pesmeţi. Pe de altă parte, însă, îşi permitea un vin roşu ieftin, din care bea la toate mesele cîte un păhărel. Casa o ţinea foarte curată, şi nu numai dormitorul şi bucătăria, pe care le folosea. În schimb luă fără ştirea copiilor împrumuturi cu ipotecă asupra casei. N-a ieşit niciodată la iveală ce a făcut cu banii. Se pare că i-a dat cizmarului. După moartea ei, acesta s-a mutat într-un alt oraş şi — aşa se zvonea — şi-a deschis acolo un atelier mai mare pentru încălţăminte de comandă.

Dacă stai şi te gîndeşti, a trăit două vieţi, una după alta. Una, cea dintîi, ca fiică, soţie şi mamă, iar cea de-a doua pur şi simplu ca doamna B., o persoană independentă, fără obligaţii şi cu mijloace modeste, însă suficiente. Prima viaţă a durat aproximativ şase decenii, cea de-a doua nu mai mult de doi ani.

Tata a aflat că în ultima jumătate de an își îngăduise anumite libertăți, cu totul necunoscute de oamenii normali. Astfel, era în stare să se scoale vara la ora trei dimineața și să se plimbe pe străzile pustii ale orășelului, care, în felul ăsta, erau numai ale ei. Iar pe preotul venit s-o viziteze pentru a ține tovărășie unei femei bătrîne și singure, îl invită, așa susținea toată lumea, la cinema.

Nu era de loc singură. Casa cizmarului fusese frecventată, pe cît se pare, numai de oameni veseli, și se povesteau tot felul de lucruri. Acolo își avea în permanență o sticlă a ei cu vin roșu, și își bea păhărelul, în timp ce ceilalți povesteau și bîrfeau autoritățile onorabile ale orașului. Vinul roșu și-l rezervase pentru ea ; din cînd în cînd aducea pentru ceilalți băuturi mai tari.

A murit cu totul subit, într-o după-amiază de toamnă în dormitorul ei, dar nu în pat, ci pe scaunul de lemn de lîngă fereastră. O invitase pe „schiloadă" să meargă seara cu ea la cinema, așa că fata se afla acolo cînd a murit. Avea șaptezeci și patru de ani.

Am văzut o fotografie de-a ei, făcută pe patul de moarte, pentru a fi înmînată copiilor.

Se vedea un chip mic cu multe riduri și o gură mare cu buze subțiri. Totul în mic, dar nu meschin. Gustase pînă la sfîrșit anii lungi de robie și anii cei scurți de libertate, și consumase pîinea vieții pînă la ultima fărîmitură.

Domnul K. și natura

Întrebat ce atitudine are în fața naturii, domnul K. răspunse :

— Cînd ies uneori din casă, îmi place să mă uit la copaci. Mai ales că, schimbîndu-și înfățișarea după zi sau anotimp, ei exprimă atît de pregnant realitatea. Noi, cei din orașe, sîntem cu timpul derutați, privind numai obiecte de utilitate, case ori drumuri, care, nelocuite sau neumblate, ar rămîne goale și fără rost. Ciudata noastră ordine socială ne silește să-i încadrăm și pe oameni printre obiectele de utilitate, și atunci, cel puțin pentru mine, care nu sînt tîmplar, copacii capătă ceva liniștitor de independent, ceva în afara persoanei mele, și nădăjduiesc chiar că pînă și pentru tîmplari au ceva ce nu poate fi valorificat. (Domnul K. mai spuse : „Este necesar să ne slujim de natură cu economie. Rămînînd în mijlocul naturii fără să muncești, cazi lesne într-o stare bolnăvicioasă, te cuprinde un fel de febră.")

Organizare

Odată domnul K. spuse :

— Cel ce ştie să gîndească nu foloseşte în plus nici o lumină, nici o felie de pîine, nici o idee.

Formă şi materie

Domnul K. privi într-o zi un tablou, în care unele obiecte căpătaseră o formă foarte ciudată şi spuse :

— Unor artişti li se întîmplă, cînd privesc lumea, ca multora dintre filozofi. Trudind pentru formă, pierd din vedere materia. Odată lucram la un grădinar. Mi-a întins o foarfecă de grădinărie şi mi-a poruncit să tund un dafin. Copacul se afla într-un ghiveci şi era de obicei împrumutat la festivităţi. Pentru asta trebuia să aibă forma unui glob. M-am apucat de îndată să tai lăstarii sălbatici, dar oricîtă osteneală mi-am dat să ajung la forma unui glob, multă vreme n-am izbutit. Tăiam prea mult, ba într-o parte, ba în cealaltă. Cînd în sfîrşit dafinul deveni glob, era un glob prea mic. Grădinarul spuse decepţionat : „Bine, ăsta-i globul, dar unde e dafinul ?“

Serviciu prietenesc

Ca un exemplu de serviciu cu adevărat prietenesc domnul K. povesti următoarea istorioară :

— La un arab bătrîn veniră trei tineri şi-i spuseră : „Tatăl nostru a murit. Ne-a lăsat moştenire şaptesprezece cămile şi a stabilit prin testament ca fiul cel mai în vîrstă să capete jumătate, al doilea o treime, iar cel mai mic a noua parte din numărul cămilelor. Dar nu ne putem înţelege asupra împărţirii : hotărăşte tu !“ Arabul chibzui şi spuse : „După cîte văd, vă lipseşte o cămilă pentru a putea face împărţirea cum trebuie. Eu n-am decît una singură, dar v-o pun la dispoziţie. Luaţi-o şi faceţi împărţirea, iar mie îmi aduceţi ce va rămîne.“ Îi mulţumiră pentru acest serviciu prietenesc, luară cămila şi împărţiră cele optsprezece animale astfel : cel mai în vîrstă primi jumătate, adică nouă, al doilea o treime, adică şase, iar cel mai mic a noua parte, adică două cămile. După ce puseră deoparte cămilele lor, constatară cu uimire că a mai rămas totuşi una. O restituiră bătrînului prieten, încredinţîndu-l de recunoştinţa lor.

Domnul K. numi gestul acesta drept un adevărat serviciu prietenesc, deoarece nu ceruse sacrificii deosebite.

Conştiinciozitate

Domnul K., deşi ţinea la ordine în relaţiile dintre oameni, a fost toată viaţa pus în situaţii complicate. Într-o zi nimeri din nou într-o încurcătură :

trebuia să se ducă noaptea la mai multe întîlniri, în locuri aflate la distanţă mare unul de altul. Fiind bolnav, rugă pe un prieten să-i împrumute paltonul. Prietenul îi promise deşi, din această pricină, era el însuşi obligat să renunţe la un drum în oraş. Către seară, situaţia domnului K. se înrăutăţi într-atît, încît întîlnirile nu i-ar mai fi fost de folos şi avea nevoie de cu totul altceva. Totuşi, în ciuda lipsei de timp, zelos să respecte înţelegerea, domnul K. se duse punctual după paltonul care îi devenise de prisos.

Copilul neajutorat

Referindu-se la năravul de a îndura în tăcere o nedreptate, domnul K. povesti următoarea istorioară :

— Văzînd un copil care plîngea, un trecător îl întrebă de ce e atît de necăjit.

„Am strîns doi groşeni pentru cinematograf, spuse copilul, cînd deodată a venit un băiat şi mi-a smuls un groşen din mînă", şi arătă spre un băiat care încă se mai vedea ceva mai departe.

„Dar n-ai strigat după ajutor ?" îl întrebă omul.

„Ba da", răspunse copilul, plîngînd şi mai tare.

„Şi nu te-a auzit nimeni ?" mai întrebă omul, mîngîindu-l cu dragoste.

„Nu", hohoti băieţaşul.

„Bine, dar nu puteai să strigi mai tare ? întrebă omul. Atunci dă-mi mie şi celălalt groşen."

Îi luă din mînă şi ultimul groşen şi plecă nepăsător mai departe.

Întrebarea dacă există Dumnezeu

Cineva puse domnului K. întrebarea dacă există Dumnezeu. Domnul K. răspunse :

— Te sfătuiesc să chibzuieşti dacă purtarea ta se schimbă în funcţie de răspunsul la această întrebare. Dacă nu se schimbă, putem renunţa la întrebare. Dacă se schimbă, atunci pot să te ajut, măcar cu atît, spunîndu-ţi că te-ai şi decis : Tu ai nevoie de Dumnezeu.

Conversaţie

— Nu mai putem discuta unul cu celălalt, spuse domnul K. unui om.

— De ce ? întrebă acesta speriat.

— În prezenţa dumitale nu sînt în stare să rostesc nimic rezonabil, se plînse domnul K.

— Dar asta nu mă supără de loc, îl linişti celălalt.

— Cred, răspunse cu amărăciune domnul K., dar pe mine mă supără.

Ospitalitate

Cînd recurgea la ospitalitatea cuiva, domnul K. lăsa camera aşa cum a găsit-o, deoarece nu ţinea ca oamenii să-şi imprime pecetea pe tot ce-i înconjoară. Dimpotrivă, îşi dădea silinţa să-şi schimbe astfel firea, încît să se potrivească cu locuinţa, fără însă ca prin aceasta să fie stingherit în ceea ce proiectase. Dacă domnul K. oferea găzduire, muta măcar un scaun sau o masă de la locul lor, adaptînd camera la necesităţile musafirului.

— E mai bine aşa, spunea el, să hotărăsc eu ce anume i se potriveşte.

Domnul K. într-o locuinţă străină

Cînd se afla într-o locuinţă străină, pe domnul K. nu-l interesau nimic altceva, înainte de a se culca, decît ieşirile casei. O dată, fiind întrebat, răspunse stînjenit :

— E un vechi nărav al meu. Sînt pentru claritate, atunci mă simt bine cînd locuinţa în care mă aflu are mai mult de o singură ieşire.

Atitudinea înţeleptului este înţeleaptă

La domnul K. veni un profesor de filozofie şi-i vorbi despre propria sa înţelepciune. După un timp domnul K. îl întrerupse :

— Şezi stîngaci, vorbeşti stîngaci, gîndeşti stîngaci.

Înfuriat, profesorul de filozofie răspunse :

— Nu despre mine voiam să ştiu, ci despre conţinutul celor spuse de mine.

— Nu au conţinut, zise domnul K. Mă uit la tine cît de greoi umbli şi fără nici o ţintă. Vorbeşti confuz şi nu creezi nici o lumină cînd vorbeşti. Văzîndu-ţi atitudinea, nu mă mai interesează ce vrei să spui.

Cînd domnul K. iubea pe cineva

— Cum vă purtaţi, a fost întrebat domnul K., atunci cînd iubiţi un om ?

— Fac o schiţă, răspunse domnul K., şi caut să-i semene.

— Cine, schiţa ?

— Nu, răspunse domnul K., omul.

Domnul K. şi consecvenţa

Într-o zi, domnul K. puse unui prieten următoarea întrebare :

— De curînd am cunoscut un om care locuieşte peste drum de mine. Acum nu mai am nici o plăcere să continui relaţiile cu el, dar nu am motive nici pentru a păstra, nici pentru a rupe aceste rela-

ţii. Am observat totuşi că după ce şi-a cumpărat de curînd căsuţa pe care pînă atunci doar o închiriase, a pus de îndată să fie tăiat prunul din faţa ferestrei, spunînd că pomul îi lua lumina, deşi fructele erau abia pîrguite. Să mă folosesc oare de acest fapt ca de un motiv, sau ca de un pretext, pentru a rupe relaţiile cu el ?

Cîteva zile mai tîrziu, domnul K. îi povesti prietenului :

— Am rupt relaţiile cu individul de care ţi-am vorbit. Gîndeşte-te că de luni de zile ceruse proprietarului să taie pomul care-i lua lumina. Acela însă n-a vrut s-o facă pentru că dorea să mai aibă fructele. Şi acum, casa fiind trecută în proprietatea cunoscutului meu, a decis într-adevăr să fie tăiat pomul încă plin de fructe necoapte. Pentru atitudinea lui inconsecventă am rupt relaţiile cu el.

Paternitatea gîndului

Domnului K. i se reproşa că pentru el dorinţa este prea adesea tatăl gîndului. Domnul K. răspunse :

— Niciodată n-a existat un gînd al cărui tată să nu fi fost dorinţa. Se poate întreba numai : care anume dorinţă ? Nimeni nu trebuie să pretindă că un copil nu poate avea tată pornind de la adevărul că : „Stabilirea paternităţii este dificilă".

Originalitate

— Astăzi, se plînse domnul K., există nenumăraţi oameni care se laudă în public că numai ei pot crea cărţi mari, şi toată lumea îi aprobă. Filozoful chinez Ciuang Ţî a scris, încă în floarea vîrstei, o carte cu o sută de mii de cuvinte, dintre care nouă zecimi erau citate. Asemenea cărţi nu mai pot fi scrise la noi, fiindcă ne lipseşte înţelepciunea. Ideile se creează aşadar numai în laboratorul propriu, şi omul se consideră un leneş dacă nu produce destule. În cazul acesta nu există nici o idee ce ar putea fi preluată şi nici o formulare a unei idei ce ar putea fi citată. Cît de puţin le trebuie tuturor acestora pentru activitatea lor. Un condei şi puţină hîrtie este tot ce au de expus. Şi construiesc colibele fără nici un ajutor, numai cu materialul sărac pe care un singur om îl poate căra în braţe. Nu cunosc edificii mai mari decît acelea pe care un singur om este în stare să le clădească.

Succes

Văzînd o actriţă trecînd pe lîngă el, domnul K. spuse :

— E frumoasă.

Însoţitorul lui adăugă :

— A avut de curînd succes pentru că este frumoasă.

Domnul K. se supără şi spuse :

— E frumoasă pentru că a avut succes.

Cu privire la încălcarea principiului „Acum pentru acum"

Fiind o dată oaspetele unor oameni pe care îi cunoştea destul de puţin, domnul K. observă că amfitrionii pregătiseră pe o măsuţă din colţul dormitorului, vizibilă din pat, vesela pentru micul dejun. După ce îi lăudă în gînd că se grăbesc să-i pregătească tot ce trebuie, continuă totuşi să fie preocupat. Se întrebă dacă şi el ar pregăti noaptea, înainte de culcare, vesela pentru micul dejun. După oarecare chibzuială socoti că asta ar fi indicat şi pentru el în anumite situaţii. Şi la fel de indicat ar fi fost ca şi alţii să se preocupe măcar din cînd în cînd de această problemă.

Domnul K. şi pisicile

Domnul K. nu iubea pisicile. Nu le considera prietenii oamenilor ; deci nici el nu le era prieten. „Dacă am avea aceleaşi interese, spunea el, atunci atitudinea lor duşmănoasă mi-ar fi indiferentă." Totuşi, domnul K. alunga fără plăcere pisicile de

pe scaunul său. „A te culca e o muncă, spunea el, şi trebuie să aibă deci un rezultat." Cînd pisicile îi mieunau în faţa uşii, se ridica din pat, chiar dacă era frig, şi le dădea drumul la căldură. „Calculul lor e simplu, zicea el, cînd cheamă, li se deschide. Cînd nu li se mai deschide, nu mai cheamă. A chema, înseamnă progres."

Animalul preferat al domnului K.

Dacă era întrebat ce animal preţuieşte cel mai mult, domnul K. îl numea pe elefant şi se justifica astfel :

— Elefantul îmbină şiretenia cu forţa. Nu şiretenia măruntă, suficientă pentru a scăpa de urmărire sau pentru a obţine hoţeşte ceva de mîncare, ci şiretenia de care dispun cei puternici pentru realizarea unor fapte mari. Pe unde trece, acest animal lasă o urmă adîncă. Cu toate astea e blînd, ştie de glumă. E un prieten bun şi un duşman loial. Deşi e foarte mare şi greoi, se mişcă extrem de iute. Trompa i-aduce acestui trup enorm pînă şi cea mai măruntă hrană, chiar şi nuci. Urechile îi sînt mobile : aude numai ce-i convine. Atinge o vîrstă foarte înaintată. Este sociabil şi nu numai cu elefanţii. Pretutindeni e iubit, dar şi temut. Înfăţişarea lui oarecum comică îi permite să fie chiar stimat. Are o piele groasă în care se frîng cuţitele ; firea

lui e însă delicată. Se poate întrista. Se poate înfuria. Îi place să danseze. Moare în desiş. Iubeşte copiii şi alte animale mici. E sur şi iese în evidenţă numai prin volum. Nu-i bun de mîncat. Poate să muncească bine. Îi place să bea şi se înveseleşte. Contribuie cu ceva şi la artă : furnizează fildeşul.

Timpuri străvechi

În faţa tabloului „constructivist" al pictorului Lundström, reprezentînd nişte căni de apă, domnul K. spuse :

— O pictură din timpuri străvechi dintr-o eră barbară ! Pe atunci oamenii desigur nu prea puteau face distincţii, rotundul nu li se părea rotund, ascuţitul nu li se părea ascuţit. Pictorii trebuiau să corecteze totul şi să ofere clienţilor ceva cert, fără echivoc, cu o formă precisă ; vedeau atîtea lucruri neclare, confuze, îndoielnice, erau atît de însetaţi de integritate, încît aclamau pe cineva numai pentru că nu-şi oferea spre vînzare nerozia. Munca fusese împărţită între mai mulţi, după cum se vede şi în acest tablou. Acei care stabileau forma nu se mai interesau de scopul obiectelor ; din această cană nu se poate turna apă. Probabil au existat pe atunci mulţi oameni consideraţi doar nişte obiecte de utilitate. Iar artiştii trebuiau să se ridice şi împotriva

acestei mentalităţi. Ce eră barbară, aceste timpuri străvechi !

Domnului K. i s-a atras atenţia că tabloul a fost făcut în contemporaneitate.

— Da, spuse trist domnul K., în timpuri străvechi !

Justiţie

Domnul K. recomanda adesea, ca fiind oarecum ideală, o dispoziţie juridică din China veche, conform căreia în procesele importante judecătorii trebuiau aduşi din provincii îndepărtate. Astfel puteau fi mai greu mituiţi (şi deci nu trebuiau să fie chiar atît de incoruptibili), iar incoruptibilitatea lor era supravegheată de către judecătorii localnici — prin urmare tocmai de oamenii versaţi în această privinţă şi de loc binevoitori. Totodată, judecătorii aduşi acolo din alte părţi nu cunoşteau, din experienţa de toate zilele, starea şi obiceiurile ţinutului. Nedreptatea devine legală deseori numai prin simplul fapt că se repetă. Noii-veniţi trebuiau să ceară tot mereu informaţii ; prin aceasta descopereau ce era suspect. Şi, în sfîrşit, nu erau siliţi de dragul virtuţii de a fi obiectivi să nesocotească alte virtuţi precum recunoştinţa, iubirea filială, buna-credinţă faţă de cei apropiaţi, ori să aibă atîta curaj încît să-şi facă duşmani printre cei din jur.

Un răspuns bun

În fața judecății, un proletar a fost întrebat dacă dorește să uzeze de forma laică a jurămîntului sau de cea bisericească. A răspuns: „Sînt șomer".

— Asta n-a fost pentru că era distrat, comentă domnul K. Prin acest răspuns el a lăsat să se înțeleagă că se găsește într-o situație cînd asemenea întrebări, ba poate chiar toată procedura ca atare, nu mai au nici un rost.

Socrate

După citirea unei cărți de istorie a filozofiei, domnul K. se pronunță în mod defavorabil asupra încercării filozofilor de a prezenta fenomenele ca fiind din principiu incognoscibile.

— Cînd sofiștii susțineau că știu multe fără a fi studiat ceva, spuse el, a apărut sofistul Socrate cu afirmația arogantă că știe că nu știe nimic. Era de așteptat ca la fraza asta să mai adauge: pentru că nici eu nu am studiat nimic (ca să știm ceva trebuie să studiem). Probabil totuși că n-a mai continuat, sau poate că aplauzele nesfîrșite, care au izbucnit după prima frază și au ținut două mii de ani, au acoperit cu totul fraza următoare.

Trimisul

Deunăzi discutam cu domnul K. cazul trimisului unei puteri străine, domnul X.; acesta îndeplinise în țara noastră unele misiuni ale guvernului său și, precum am aflat cu regret, a fost aspru pedepsit la întoarcere, deși se înapoiase cu mari succese.

— I se reproșa, spuneam eu, că pentru a-și putea îndeplini însărcinările ar fi intrat în relații prea strînse cu noi, cu dușmanii. Credeți că fără o asemenea atitudine ar fi avut succes?

— Sigur că nu, răspunse domnul K. Trebuia să mănînce bine ca să poată trata cu dușmanii, trebuia să-i măgulească pe criminali și să-și facă de rîs propria țară, ca să-și atingă scopul.

— Așadar, a procedat bine? l-am întrebat.

— Sigur că da, spuse domnul K. distrat. A procedat bine. Și domnul K. vru să-și ia rămas bun. L-am ținut însă de mînecă.

— Atunci de ce a fost privit cu atîta dispreț cînd s-a întors? izbucnii eu revoltat.

— S-o fi obișnuit cu mîncarea bună, o fi continuat relațiile cu criminalii, o fi devenit șovăielnic în opiniile sale, răspunse domnul K. nepăsător, și atunci trebuiau să-l pedepsească.

— Și după părerea dumneavoastră, întrebai eu îngrozit, au procedat bine?

— Fireşte, spuse domnul K., cum puteau să procedeze altfel ? A avut curajul şi meritul să-şi asume o misiune fatală. Din pricina asta a murit. Puteau oare, în loc să-l îngroape, să-l lase să putrezească afară, iar ei să suporte duhoarea ?

Instinctul de proprietate

Cînd într-o societate cineva caracteriză drept firesc instinctul de proprietate, domnul K. povesti următoarea istorioară despre nişte pescari.

— Nişte pescari de pe coasta de sud a Islandei, stabiliţi prin părţile acelea de foarte multă vreme, folosind ajutorul unor balize bine ancorate, au îmbucătăţit marea şi au împărţit-o între ei. Şi ţin la aceste cîmpii de apă ca la o proprietate a lor. Se simt atît de legaţi de ele, încît nu le-ar abandona niciodată, chiar dacă nu s-ar mai găsi peşti acolo, şi-i dispreţuiesc pe locuitorii porturilor cărora le vînd ceea ce pescuiesc, deoarece li se par a fi un neam superficial, înstrăinat de natură. Ei înşişi se numesc „locuitorii apelor". Cînd pescuiesc peşti mari îi păstrează în putini, le dau nume şi ţin la ei ca la o proprietate a lor. Se spune că de cîtva timp o duc destul de rău, totuşi resping categoric orice încercare de reformă, aşa încît multe guverne, neţinînd seama de obiceiurile lor, au fost răsturnate de ei. Asemenea pescari demonstrează fără putinţă de tăgadă puterea instinctului de proprietate.

Dacă rechinii ar fi oameni

— Dacă rechinii ar fi oameni — îl întrebă pe domnul K. fiica mai tînără a gazdei — ar fi oare mai blînzi cu peştii cei mici ?

— Bineînţeles, răspunse el. Dacă rechinii ar fi oameni, ar pune să construiască în mare, pentru peştii mici, lăzi enorme, înzestrate cu tot felul de hrană, atît plante, cît şi vietăţi. Ar avea grijă ca lăzile să aibă permanent apă proaspătă, şi, în general, ar lua fel de fel de măsuri sanitare. Dacă, de exemplu, un peştişor şi-ar răni o aripioară, ar fi de îndată bandajat ca nu cumva rechinul să-l piardă înainte de vreme. Pentru ca peştişorii să nu devină melancolici, s-ar organiza din cînd în cînd mari serbări în apă : căci peştişorii veseli sînt mai gustoşi decît cei melancolici. Şi şcoli ar exista, fireşte, în lăzile cele mari. Acolo peştişorii ar învăţa cum să înoate în gura rechinilor. Vor avea nevoie, bunăoară, de geografie ca să-i poată găsi pe rechinii cei mari care lenevesc cine ştie pe unde. De cea mai mare importanţă ar fi, desigur, instruirea morală a peştişorilor. Ar fi învăţaţi că cel mai măreţ şi mai frumos lucru este cînd un peştişor se jertfeşte bucu-

ros şi că ei toţi trebuie să se încreadă în rechini, mai ales cînd aceştia afirmă că le vor asigura un frumos viitor. Peştişorii vor fi convinşi că acest viitor le este asigurat numai atunci cînd au învăţat să fie ascultători. Peştişorii trebuie să se ferească de toate pornirile josnice, materialiste, egoiste şi marxiste şi să-i anunţe imediat pe rechini dacă un peştişor manifestă astfel de porniri. Dacă rechinii ar fi oameni, ar purta fireşte şi războaie între ei pentru a cuceri lăzile de peşti şi peştişorii străini. Războaiele ar fi purtate de propriii lor peştişori. I-ar învăţa pe peştişori că între ei şi peştişorii celorlalţi rechini există o deosebire uriaşă. Peştişorii, ar declara ei, sînt, după cum se ştie, muţi, însă ei tac în limbi cu totul diferite şi este deci cu neputinţă să se înţeleagă unii cu alţii. Fiecărui peştişor care va ucide în război alţi peştişori duşmani, deci care tac în altă limbă, i se va acorda un ordin mic din alge, şi i se va conferi titlul de erou. Dacă rechinii ar fi oameni, ar exista desigur şi o artă a lor. Ar exista tablouri frumoase ; pe ele ar fi pictate în culori splendide dinţii rechinilor, iar boturile lor ar fi prezentate ca nişte adevărate grădini ale desfătării, unde se poate zburda de minune. Teatrele de pe fundul mării ar prezenta pe eroicii peştişori înotînd entuziasmaţi în gurile rechinilor, iar muzica ar fi atît de încîntătoare încît, în sunetele ei, peştişorii, în frunte cu orchestra, visători şi legănaţi de cele mai

plăcute gînduri, ar pluti în gurile rechinilor. Ar exista şi o religie, dacă rechinii ar fi oameni. Preoţii i-ar învăţa pe peştişori că viaţa adevărată începe abia în burta rechinilor. De altfel, dacă rechinii ar fi oameni, s-ar isprăvi cu egalitatea între toţi peştişorii, aşa cum este acum. Unii dintre ei ar căpăta slujbe şi ar fi puşi deasupra celorlalţi. Celor mai mărişori li s-ar permite chiar să-i înghită pe cei mai mici, ceea ce ar fi desigur pe placul rechinilor, deoarece astfel le-ar reveni şi lor bucăţi mai mari de înfulecat. Peştişorii mai mari, instalaţi în slujbe, ar supraveghea ordinea între peştişori, ar deveni învăţători, ofiţeri, ingineri în construcţia lăzilor ş.a.m.d. Pe scurt, în mări ar exista cultură numai atunci cînd rechinii ar fi oameni.

Lauda

Cînd domnul K. a aflat că era lăudat de foştii săi discipoli, spuse :

— După ce discipolii au uitat de mult greşelile maestrului, el tot îşi mai aminteşte de ele.

Aşteptare

Domnul K. aşteptă ceva, mai întîi o zi, apoi o săptămînă, apoi încă o lună. La sfîrşit spuse :

— O lună puteam aştepta destul de uşor, dar nu ziua aceasta şi săptămîna aceasta.

10—4029

Utilitaristul

Domnul K. puse următoarele întrebări :

— În fiecare dimineață vecinul meu ascultă muzică la gramofon. De ce ascultă muzică ? După cîte am auzit, pentru că face gimnastică. De ce face gimnastică ? Am aflat că are nevoie de forță. Pentru ce îi trebuie forță ? Fiindcă trebuie să înfrîngă pe dușmanii săi din oraș, spune el. De ce trebuie să-i înfrîngă pe dușmani ? Fiindcă vrea să mănînce, mi se spune."

După ce a descoperit că vecinul său ascultă muzică pentru a face gimnastică, face gimnastică pentru a fi puternic, vrea să fie puternic ca să-și doboare dușmanii, își doboară dușmanii ca să mănînce, domnul K. a pus o ultimă întrebare :

— De ce mănîncă ?

Arta de a nu corupe

Unui negustor, domnul K. îi recomandă pe cineva drept incoruptibil. Două săptămîni mai tîrziu, negustorul veni din nou la domnul K. și îl întrebă :

— Ce-ai înțeles tu prin incoruptibilitate ?

Domnul K. zise :

— Cînd spun că omul pe care-l angajezi este incoruptibil, asta înțeleg : că nu poți să-l corupi.

Negustorul spuse mîhnit :

— Bine, dar eu am motive să mă tem că omul tău se lasă corupt chiar de dușmanii mei.

— Asta eu nu știu, replică nepăsător domnul K.

— Dar îmi repetă slugarnic toate vorbele, exclamă negustorul amărît, îmi ghicește gîndurile înainte de a le exprima, se lasă deci corupt pînă și de mine !

Domnul K. zîmbi cu mîndrie.

— De mine nu se lasă corupt, spuse el.

Naționalismul, ura împotriva naționaliștilor

Domnul K. nu găsea necesar să trăiască într-o anumită țară. „Pot să flămînzesc oriunde", spunea el. Într-o zi trecu printr-un oraș ocupat de dușmanii țării unde trăia. Îi ieși în cale un ofițer din armata dușmană și-l sili să coboare de pe trotuar. Domnul K. coborî și-și dădu seama că este atît de revoltat împotriva lui, dar mai ales împotriva țării căreia-i aparținea, încît îi dorea nimicirea. „Din ce cauză oare, se întreabă domnul K., am devenit în clipa asta naționalist ? Pentru că m-am întîlnit cu un naționalist. De aceea trebuie stîrpită prostia, deoarece îi prostește pe cei ce o întîlnesc."

A flămînzi

Întrebat odată care-i este patria, domnul K. a dat acest răspuns :

— Pot flămînzi oriunde.

Cineva care îl asculta atent întrebă cum poate să spună că flămînzeşte, cînd în realitate are ce mînca. Domnul K. se justifică, zicînd :

— Am vrut probabil să spun că pot trăi oriunde o dată ce accept să trăiesc acolo unde bîntuie foamea. Admit că e o mare deosebire între a flămînzi eu însumi, şi a trăi acolo unde bîntuie foamea. Totuşi, ca o scuză, trebuie să spun că pentru mine a trăi acolo unde bîntuie foamea este, dacă nu tot atît de rău cu a flămînzi, oricum foarte rău. Pentru alţii n-ar avea importanţă dacă eu aş flămînzi, important însă este totuşi că eu sînt împotriva faptului că bîntuie foamea.

Propunere, în cazul că propunerea nu este luată în seamă

Domnul K. recomanda ca, fiecărei propuneri să i se adauge, dacă este cu putinţă, încă o propunere în eventualitatea că prima nu e luată în seamă. De pildă, cînd sugera cuiva aflat într-o situaţie dificilă o anumită atitudine care dăuna cît mai puţin altora, indica de îndată încă o atitudine posibilă, mai puţin inofensivă, însă totuşi nu cea mai brutală.

— Cui nu poate totul, spunea el, să-i cerem să facă măcar mai puţin.

Un slujbaş indispensabil

Despre un slujbaş aflat de multă vreme în postul său, domnul K. auzi că ar fi un bun slujbaş, ba chiar indispensabil.

— Cum adică indispensabil ? întrebă supărat domnul K.

— Slujba n-ar merge fără el, răspunseră cei ce-l lăudaseră.

— Ce fel de bun slujbaş, dacă slujba n-ar merge fără el ? spuse domnul K. A avut timp suficient să-şi organizeze astfel slujba încît să nu mai fie indispensabil. De fapt ştiţi cu ce se ocupă ? Să vă spun eu : cu şantajul !

Întrebări convingătoare

— Am observat, spuse domnul K., că pe mulţi îi îndepărtăm de la învăţătura noastră, pentru că ştim răspunsul la toate. N-am putea oare, în interesul propagandei, să întocmim o listă cu întrebările care ni se par fără răspuns ?

Truda celor mai buni

— La ce lucraţi ? fu întrebat domnul K.

Răspunse :

— Trudesc mult, îmi pregătesc eroarea următoare.

Afront suportabil

Un colaborator al domnului K. fu învinuit că ar avea față de el o atitudine neamicală.

— Da, nu însă în prezența mea, îi luă domnul K. apărarea.

Două orașe

Domnul K. prefera orașul B. orașului A.

— În orașul A., spuse el, sînt iubit, dar în orașul B. sînt primit cu bunăvoință. În orașul A. au căutat să-mi fie de folos ; dar în orașul B. aveau nevoie de mine. În orașul A. m-au poftit la masă ; dar în orașul B. m-au poftit la bucătărie.

Revedere

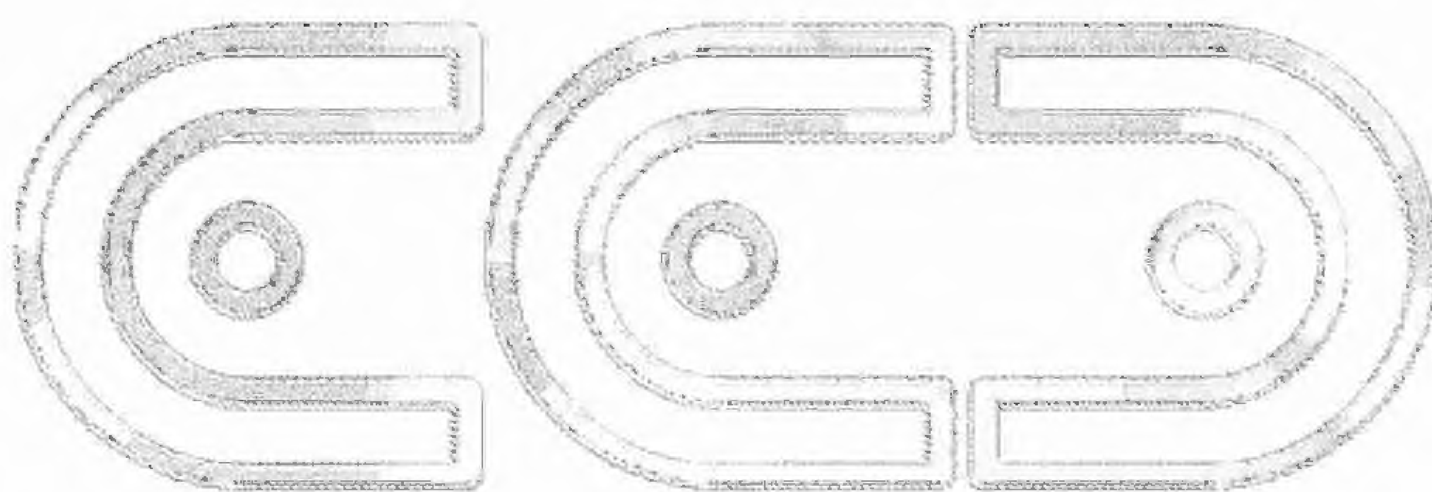
Un om care nu-l văzuse pe domnul K. de mai multă vreme, îl salută cu vorbele :

— Nu v-ați schimbat chiar de loc.

— Ah, exclamă domnul K. și păli.

CUPRINSUL






Scanare și prelucrare digitală



de

Anonim

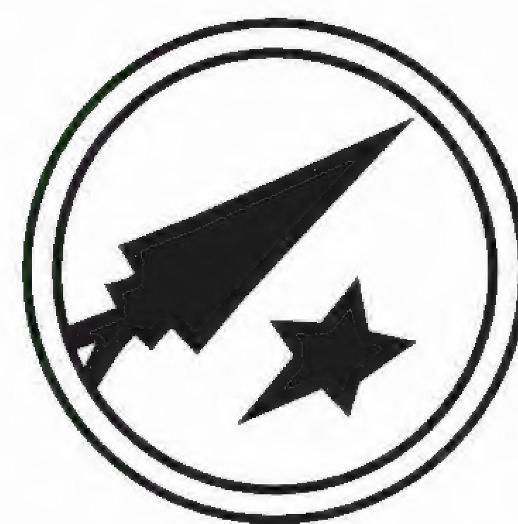




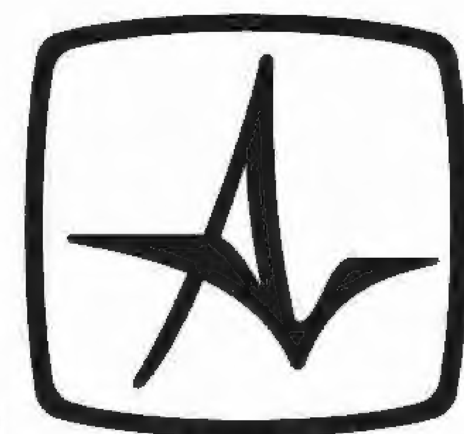


și

CAT Graur



Antwerpen




2024

